

**ZRINYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM
KATONAI MŰSZAKI DOKTORI ISKOLA**

**Ébert László okl. közgazdász mérnök,
igazságügyi szakértő**

**A speciális anyagok áruforgalmának magyar szabályozása és az Európai Unió
követelményeihez való alkalmazkodása**

Doktori (PhD) értekezés

**Témavezető
Dr. Jávor Endre (PhD) nyá. ezredes**

Budapest, 2006. november

TARTALOM

BEVEZETÉS	4
1. FEJEZET	10
A SPECIÁLIS ÁRUFORGALOM HELYE, IRÁNYÍTÁSÁNAK ÉS SZABÁLYOZÁSÁNAK JELLEMZŐI A MAGYAR GAZDASÁGBAN 1989 ELŐTT, MAJD AZ ÚJ MEGVÁLTOZOTT GAZDASÁGI RENDSZERBEN 1989-2004 KÖZÖTT	10
1. 1. A SPECIÁLIS ÁRUFORGALOM KERESKEDELEM KIALAKULÁSA ÉS JELLEMZŐI A MAGYAR GAZDASÁGBAN 1989 ELŐTT	10
1. 2. A SPECIÁLIS ÁRUFORGALOM MAGYAR SZABÁLYOZÁSÁNAK KIALAKULÁSA 1989-2004 KÖZÖTT	13
2. FEJEZET	21
A MAGYAR ELLENŐRZŐ RENDSZER LÉTREHOZÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ HAZAI ÉS NEMZETKÖZI JOGSZABÁLYI FELTÉTELEK	21
2. 1. A „WASSENAAR-I MEGÁLLAPODÁS A HAGYOMÁNYOS FEGYVEREK ÉS KETTŐS FELHASZNÁLÁSÚ TERMÉKEK ÉS TECHNOLÓGIÁK EXPORTJA ELLENŐRZÉSÉRŐL”	22
2. 2. AZ „EURÓPAI HAGYOMÁNYOS FEGYVERES ERŐKRŐL SZÓLÓ SZERZŐDÉS” A TOVÁBBIKBAN CFE SZERZŐDÉS	23
2. 3. EBESZ DOKUMENTUM A KÉZI ÉS KÖNNYŰFEGYVEREKRŐL	24
3. FEJEZET	27
A VILÁG EGYES ORSZÁGAINAK SPECIÁLIS KERESKEDELMET SZABÁLYOZÓ ELLENŐRZŐ ÉS ENGEDÉLYEZŐ GYAKORLATA	27
3. 1. AZ OROSZ FÖDERÁCIÓ ELLENŐRZÉSI ÉS ENGEDÉLYEZÉSI RENDSZERE A SPECIÁLIS KERESKEDELEM TERÜLETÉN	30
3. 2. SVÁJC ENGEDÉLYEZÉSI ÉS ELLENŐRZÉSI RENDSZERE A SPECIÁLIS KERESKEDELEM TERÜLETÉN	34
3. 3. IZRAEL ÁLLAM SZABÁLYOZÁSI ÉS ELLENŐRZÉSI RENDSZERE A SPECIÁLIS KERESKEDELEM TERÜLETÉN ...	37
3. 4. NORVÉGIA SPECIÁLIS KERESKEDELMET SZABÁLYOZÓ RENDSZERE	39
3. 5. A SZINGAPÚRI KÖZTÁRSASÁG SPECIÁLIS KERESKEDELMET SZABÁLYOZÓ RENDSZERE	42
3. 6. ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉS A „NEM EURÓPAI UNIÓ-S” ORSZÁGOK ELLENŐRZÉSI ÉS SZABÁLYOZÁSI RENDSZERÉRŐL	44
4. FEJEZET	45
AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS TAGÁLLAMAI KERESKEDELMET ELLENŐRZÉSI ÉS ENGEDÉLYEZÉSI RENDSZERE A SPECIÁLIS KERESKEDELEM TERÜLETÉN	45
4. 1. A „KÖZÖSSÉGI” ELVEK ÉS INTÉZMÉNYEK	47
4. 1. 1. <i>A Nyugat-európai Fegyverzeti Szervezet (WEAO)</i>	48
4. 1. 2. <i>Az Európai Unió Fegyverexporttal Kapcsolatos Magatartási Kódexe</i>	48
4. 1. 3. <i>Az Európai Unió 1334/2000/EK; 2000. június 22-i rendelete a kettős felhasználású termékek és technológiák ellenőrzéséről</i>	50
4. 1. 4. <i>Az Európai Unió Közös Állásfoglalása a Fegyverkereskedelem ellenőrzéséről</i>	52
4. 1. 5. <i>A „Zöld Könyv” Brüsszel; 2004-09-24- COM (2004) 608</i>	54
4. 2. EURÓPAI UNIÓS TAGÁLLAMOK SPECIÁLIS KERESKEDELMET ELLENŐRZÓ/ENGEDÉLYEZŐ RENDSZERE	57
4. 2. 1. <i>Franciaország fegyverzet és kettős felhasználású anyagok/eszközök ellenőrzésének rendszere</i>	57
4. 2. 2. <i>Hollandia „Stratégiai termékeket” ellenőrző szabályozási rendszere</i>	59
4. 2. 3. <i>Finnország speciális export ellenőrző és szabályozó rendszere</i>	62
4. 2. 4. <i>Szlovákia speciális termékek exportját ellenőrző és szabályozó rendszere</i>	66
4. 2. 5. <i>Összefoglaló értékelés az EU tagállamok ellenőrző és szabályozó rendszeréről</i>	68
5. FEJEZET	73
A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG SPECIÁLIS KERESKEDELMET SZABÁLYOZÓ RENDSZERE AZ EURÓPAI UNIÓBA TÖRTÉNT BELÉPÉS UTÁN	73
5. 1. A 2003. ÉVI CXXVI. TÖRVÉNY A KÖZÖSSÉGI VÁMJOG VÉGREHAJTÁSÁRÓL	74
5. 2. A MAGYAR KERESKEDELMET ENGEDÉLYEZÉSI HIVATALRÓL SZÓLÓ 36/2004. (III. 12.) KORMÁNYRENDELET	77

5. 3. A HADITECHNIKAI ESZKÖZÖK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK KIVITELÉNEK, BEHOZATALÁNAK, TRANSZFERJÉNEK ÉS TRANZITJÁNAK ENGEDÉLYEZÉSÉRŐL SZÓLÓ 16/2004. (II. 6.) KORMÁNYRENDELET	78
5. 4. A KETTŐS FELHASZNÁLÁSÚ TERMÉKEK ÉS TECHNOLÓGIÁK KÜLKERESKEDELMI FORGALMÁNAK ENGEDÉLYEZÉSÉRŐL SZÓLÓ 50/2004. (II. 23.) KORMÁNYRENDELET	81
5. 5. AZ ÁRUK, SZOLGÁLTATÁSOK ÉS ANYAGI ÉRTÉKET KÉPVISELŐ JOGOK ORSZÁGHATÁRT, ILLETVE VÁMCHATÁRT ÁTLÉPŐ KERESKEDELMÉRŐL SZÓLÓ 110/2004. (IV. 28.) SZ. KORMÁNYRENDELET	83
5. 6. A HADITECHNIKAI TERMÉKEK GYÁRTÁSÁNAK ÉS A HADITECHNIKAI SZOLGÁLTATÁSOK NYÚJTÁSÁNAK ENGEDÉLYEZÉSÉRŐL SZÓLÓ 2005. ÉVI CIX. TÖRVÉNY	84
5. 7. A HADITECHNIKAI TERMÉKEK GYÁRTÁSA ÉS A HADITECHNIKAI SZOLGÁLTATÁSOK NYÚJTÁSA ENGEDÉLYEZÉSÉNEK RÉSZLETES SZABÁLYAIRÓL SZÓLÓ 301/2005. (XII. 23.) KORMÁNYRENDELET	86
6. FEJEZET.....	88
A SPECIÁLIS ÁRUFORGALOM JOGALANYAINAK HELYZETE ÉS JÖVŐJE AZ EU-BA TÖRTÉNT BELÉPÉS UTÁN, A SPECIÁLIS ÁRUFORGALOM SZEMSZÖGÉBŐL NÉZVE.....	88
6. 1. HELYZET A FELESLEGESSÉ VÁLT ESZKÖZÖK – INKURENCIA - SZEMPONTJÁBÓL.....	88
6. 2. A HADIIPAR HELYZETÉNEK A SZEMPONTJÁBÓL	91
7. FEJEZET.....	94
ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK, TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK, AZ ÉRTEKEZÉS FELHASZNÁLHATÓSÁGA.....	94
HIVATKOZÁSI JEGYZÉK.....	105
A MEGJELENT SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE.....	110
MELLÉKLETEK	112

Bevezetés

A haditechnikai anyagok, eszközök azaz a fegyveres erők és szervezetek ellátására előállított anyagok, eszközök (fegyver, lőszer, stb.) termelése és értékesítése mindig kiemelt helyet foglalt el a magyar gazdasági életben. Az XIX. században, az iparosodás folyamatában, a létrehozott új gyárak egyben a magyar fegyvergyártás központjai is voltak amellet, hogy egyben az ipari kultúra megteremtőivé váltak. Ez a folyamat Európa más országaiban is hasonlóképpen folyt. Ugyanakkor egyetlen kormány sem engedélyezte a múltban, és nem engedélyezi a jelenben sem, hogy a fegyver és hadianyag gyártása kizárólag csak a piaci törvények szerint folyjék. A fegyverek mind a politikai, mind pedig a gazdasági életben rendkívül fontos szerepet játszanak. A fegyverek a múltban, a jelenben és egyelőre a belátható jövőben is a katonai erőkifejtés, valamint a hatalom elérésének, megtartásának, a hatalommal szemben fellépők elriasztásának és ha szükséges, visszaverésének eszközei, de egyben – a legtöbb országban – a legmagasabb ipari kultúra és a műszaki fejlődés megtestesítői.

Gazdasági, pénzügyi és katonai szakemberek előtt ismeretes, hogy Magyarország – méreteihez képest a rendszerváltást megelőző évtizedekben a hasonló méretű európai országokhoz viszonyítva relatíve komoly hadiiparral rendelkezett. Az így létrehozott speciális árunak a felvevő piaca a magyar honvédség és a rendvédelmi szervek voltak, de bőségesen jutott exportra is. Mindazon eszközt, amit a magyar ipar nem termelt meg, a magyar honvédség (és néphadsereg) részére, a magyar állam importálta. Ez az áruforgalmi rendszer – a termelő-vállalatok (export) és az árufelvevő bázis (mind a hazai termelés és az import részére) - az idők folyamán a szövetségi rendszer igényei alapján csak többé-kevésbé változott. A magyar hadsereg létszáma és biztos anyagi bázisa megfelelő háttérrel jelentett a hazai hadiipar jelentős részének és egyben referenciaként szolgált a külkereskedelmi ügyletekhez.

A külkereskedelem, a speciális áruforgalom területén, mindig rendkívül szigorúan, központilag irányítottan folyt, de a lehetőségek határain belül mindig védte a magyar érdekeket, még a szövetségi kereteken belül is. A "védelem" gyakorlati megjelenése pedig minden esetben az a szabályozó rendszer volt, mely a gyártó és a kereskedő részére egyaránt kötelező volt.

A kutatási téma választásánál az motivált, hogy gyakorlatilag a külkereskedelemben eddig eltöltött hosszú időben állami tisztviselőként és állami vállalat, de magán-cégek alkalmazottjaként is módomban volt megismerni a jogalkotási eljárás hatósági részét (például

az Országos Tervhivatalban), majd jogalkalmazóként a gyakorlati végrehajtás gondjait is a rendszerváltás után, a HM EI Zrt-nél.

Jogalkalmazóként a mindennapi gyakorlati munkában az elmélet és a gyakorlat összehasonlításakor több olyan problémával találkoztam, amely nehezen volt érthető és ellentmondásosnak tűnt. Egyes üzletek meghiúsulásakor az okok vizsgálata azt mutatta, hogy ellentmondás található a magyar szabályozás, a gyakorlati tevékenység és a nemzetközi üzleti élet tényleges szokásai és elvárásai között. Ugyanakkor azt tapasztaltam, hogy a másutt hasonlóan felmerülő és ilyen jellegű ellentmondásokat egyes országok nemzeti szabályozó rendszere vagy enyhíti, vagy elmélyíti. Olyan átfogó, elemző munkát, mely a gyakorlatban jelentkező problémák ok-okozati összefüggéseit bemutatta, vagy megoldásukhoz segítséget adott volna – nem találtam. Az Európai Unióba való belépéssel a magyar speciális külkereskedelem résztvevői egy könnyebben végrehajtható, a többi uniós tagállam feltételezetten egyszerűbb szabályozási rendszeréhez való igazodást vagy legalább is közeledést vártak. Azonban az Európai Unió egyes tagállamainak a speciális kereskedelmet szabályozó rendszerét átfogóan bemutató és elemző munkát nem találtam. Szintén még nem készült olyan elemzés sem, mely meghatározta volna a magyar szabályozó rendszer helyét a nemzetközi összehasonlításokban, mégpedig a magyar rendszer javítását célzó javaslatok és következtetések levonása érdekében. Mindezek alapján azt kutatom, elemzem és megvizsgálom, hogy a magyar külkereskedelmi gyakorlati életben jelentkező problémák, mennyire törvényszerűek és milyen módon oldhatók meg.

Értekezésemben a **„speciális áruforgalom, illetve speciális kereskedelem”** meghatározások alatt a haditechnikai anyagok, eszközök és a kettős felhasználású – a polgári és katonai felhasználású – anyagok, eszközök és technológiák **szigorúan szabályozott gyártását és kereskedelmét** értem.

A téma választásakor az alábbi kutatási célokat tűztem ki:

- Történelmi összefüggéseiben **vizsgálom és elemzem** a Magyar Népköztársaságban, majd a Magyar Köztársaságban – a rendszerváltás után, az EU-ba való belépést megelőzően majd azt követően – a speciális gyártás és áruforgalom szabályozó rendszere, milyen változásokon ment keresztül és kapcsolatban van a polgári területtel;
- **Vizsgálom és értékelem** különböző gazdaságpolitikát és társadalmi fejlettségi szintet képviselő nem EU tagállamok és EU tagállamok speciális áruforgalmat

szabályozó rendszerét abból a szempontból, hogy az ismertett rendszerek az adott országok érdekeit mennyire támogatják, illetve mennyire felelnek meg az általuk aláírt nemzetközi megállapodásoknak és kötelezettségeknek, valamint meghatározható-e egy egységes követelményrendszer az EU egészére vonatkozóan;

- **Vizsgálom és elemzem**, hogy a magyar speciális kereskedelem rendszere hol helyezkedik el a megismert országokban alkalmazott rendszerekhez (modellekhez) viszonyítva;

- **Megfogalmazom** a megismert szabályozási rendszerekből, a Magyar Köztársaság érdekei és szövetségi, valamint EU tagságból származó kötelezettségei végrehajtása szempontjából levonható következtetéseimet,

- **Megvizsgálva és elemezve** Európai Uniói közösségi elképzeléseket, valamint az egyes tagállamok rendszerét **megfogalmazom** a magyar szabályozó rendszer jobbítására, illetve egyszerűsítésére szolgáló **javaslataimat**.

A fentiekben említett célok érdekében kizárólag a törvényes előírásokkal, azok kialakulásával, elemzésével foglalkozom, de csakis a jogalkalmazó aspektusából. Értekezésemben érintőlegesen említem, de nem elemzem, az illegális fegyverkereskedelem útját és megvalósulási módjait. Vizsgálom a magyar speciális kereskedelem kereteinek kialakulását és létrejöttét.

Kiemelten **foglalkozom, elemzem, illetve vizsgálom** :

- azon jogszabályi háttérrel, mely publikus, illetve legalább téma szerint megemlíthető;
- azokat a kényszerítő körülményeket is, melyek a rendszert létrehozták, illetve behatárolják;
- a publikus külföldi dokumentumok alapján megismert, más országok érvényes rendszerét és összehasonlítom a ma működő magyar rendszerrel;
- az Európai Unió közösségi célkitűzéseit és az ennek esetenként ellentmondó intézkedéseket is;
- azt, hogy a magyar joganyagok mozgástere az állami intézkedések következtében mennyire változott meg és a 2004-ben létrehozott rendszer mennyire felel meg az EU követelményinek, illetve a jelenlegi magyar hazai gyakorlatnak.

Bizonyítom, hogy a nemzeti érdekek képviselete a közösségi követelmények mellett lehetséges és szükséges és az általam vizsgált országok ezt az utat járják.

A kitűzött célok megvalósításához az alábbi kutatási módszereket alkalmazom:
Felhasználom mindazon személyes tapasztalatot, melyet a külkereskedelem és az

államigazgatás területén eltöltött összesen 31 év alatt megszereztem, illetve a mai napig mindennapos munkámban átélek. Mivel ez idő alatt, mint vezető, mint pedig beosztott személyesen kellett megoldanom az egyes ügyletek engedélyezése vagy letiltása miatt felmerült gyakorlati problémákat, ezért több ország hasonló beosztású illetve munkaterületen dolgozó állampolgárával volt módom konzultálni, az adott országban meglévő lehetőségekről, szabályokról, illetve az alkalmazott gyakorlatról. Ezen nemzetközi tapasztalatokat is felhasználtam elemzéseim során. Értekezésemben felhasználok mindazon tapasztalatot is, melyre, mint a Magyar Köztársaság Igazságügyi Minisztériumának regisztrált „igazságügyi szakértője a polgári területen” tettem szert, hiszen véleményem szerint a két terület (a polgári és a haditechnikai) éles különállása lassan meg fog szűnni és a két terület – különös tekintettel az innovációs eredményekre – átjárható lesz.

Értekezésemben tudomásul veszem az egyes országok jogalkotási gyakorlatát, kialakult rendjét és hagyományait, ugyanakkor nem foglalkozom az adott „jogrend” tehát az „angol-szász” vagy „római” jogrend jellemzőivel, illetve problémáival.

Kutatásaim során megvizsgáltam azokat a dokumentumokat, amelyek munkakapcsolat folyamán számomra hozzáférhetőek lettek, illetve rendelkezésekre álltak. Felhasználok és elemzem a speciális kereskedelemmel kapcsolatos több értekezlet és konzultáció anyagát, különös tekintettel a magyar szabályozók változását megelőzőkre.

Tanulmányozom az értekezésem szempontjából fontos és fellelhető nemzetközi dokumentumokat, illetve azokat a dokumentumokat, melyeket a nemzetközi szervezetek jelentettek meg egyes országok fegyverkereskedelmével kapcsolatban.

A külföldi szakirodalom mellett tanulmányoztam a témában megjelent és a hazai szakkönyvtárakban fellelhető tudományos munkákat.

Értekezésemben, mint kutatási módszert elsősorban összehasonlító elemzést, az ok-okozati összefüggések feltárását és az ezekből fakadó értékelést alkalmazom.

Az alkalmazott kutatási módszerem lényege továbbá, hogy kapcsolati elemzési eljárások felhasználásával, dokumentumelemzéssel, az elméleti elvárások és a megvalósult gyakorlat összehasonlításával, valamint esetenként konkrét példák bemutatásával adok választ a feltett kérdésekre.

Kutatásaimat 2006. májusában zártam le.

Az értekezés hét fejezetre tagolódik:

A **bevezetésben** indoklom, hogy a Magyar Népköztársaság, majd a Magyar Köztársaság területén érvényes és a speciális kereskedelemre vonatkozó szabályozó rendszer kutatását és a nemzetközi követelményekkel és gyakorlattal való összevetését azért tartom fontosnak, mert az Európai Unióba való belépéssel meg kellett változtatni egy rendkívül kényes terület államilag meghatározott működési folyamatát. A téma azért is aktuális, mert amíg a fegyverkereskedelem területén van lehetőség a nemzeti szabályozás megvalósítására, addig a kettős felhasználású eszközökre – ez nem áll fenn. A tapasztalat pedig azt mutatja, hogy még további szabályozó-változások várhatók.

Az **1. fejezetben** bemutatom a magyar speciális áruforgalom és kereskedelem intézményi kialakulását és helyzetét 1989-ig. Bemutatom a speciális kereskedelem jellemző vonásait és elemzem ennek a mintegy 45 évnek a sajátosságait és azt a helyzetet, mellyel a rendszerváltás és a piactudományra való átállás ezen a területen találkozott. Bemutatom és elemzem azokat a rendszerváltással létrejött új jogszabályokat, melyek a speciális külkereskedelem területén megszabták, illetve meghatározták a termelők és a kereskedők, azaz az áruforgalom jogalanyai részére a mozgásteret. Bemutatom, hogy milyen az összekötő kapocs a polgári engedélyköteles tevékenység és a speciális kereskedelmi tevékenység között. Tényként kell elfogadni, hogy az említett időszakban fokozatosan kialakult a Magyar Köztársaság területén a kereskedelem liberalizációja, azaz egyre kevesebb polgári termék külkereskedelmi forgalmához kellett engedélyt kérni, de a speciális kereskedelemre vonatkozó előírások nem változtak.

A **2. fejezetben** bemutatom és elemzem azokat a nemzetközi megállapodásokat, amelyek a Kelet-Európai átalakulási folyamatban a magyar gazdaság számára a gazdasági és politikai – nem utolsó sorban a katonai - bizalomerosztés szempontjából nagyon fontosak voltak. Aláírásuk, illetve vezérlő elvként való elfogadásuk egyike volt az első lépéseknek ahhoz, hogy a Magyar Köztársaság visszatérjen a Nyugat-Európai államok közösségébe.

A **3. fejezetben** bemutatom és elemzem néhány, nem Európai Unió tagállamnak a speciális kereskedelmet illetve a hadianyag termelést meghatározó jogszabályi rendszerét. Értékelem az adott országnak ezen a téren megvalósuló sajátosságait. Összevetem a rendelkezésre álló

jogszabályi háttérrel és hivatalos elveket, a nemzetközi sajtóban megjelent és a gyakorlatban közismertté vált problémákkal.

A **4. fejezetben** bemutatom, hogy az Európai Unió a haditechnikai termékek és eszközök kereskedelmének szabályozását különválasztotta a kettős felhasználású termékek és technológiák kereskedelmének szabályozásától. Amíg az egyiket „nemzeti hatáskörbe” utalta, addig a másikra egységes és minden tagállam részére kötelező érvényű rendeletet hozott.

Bemutatom mindazokat a közösségi szintű intézkedéseket és dokumentumokat, melyek a speciális kereskedelemre vonatkoznak, illetve bizonyos fokig a meglévő kettősséget hivatottak felszámolni. Elemzem néhány Európai Unió tagállam, mind a haditechnikai termékeket, mind pedig, a kettős felhasználású termékek áruforgalmát szabályozó rendszerét.

Az **5. fejezetben** foglalkozom azzal, hogy az Európai Unióba történt belépéssel a korábban rendkívül precízen kialakított magyar ellenőrző és szabályozó rendszer alapvető változtatásokat nem igényelt, de mind az intézményi háttérrel, mind pedig az érvényes jogszabályokat hozzá kellett igazítani a megváltozott körülményekhez. Elemzem, a már érvénybe lépett, a speciális kereskedelmet szabályozó rendeleteket, illetve a nemzetközi kötelezettségből származóan megalkotott új, a haditechnika gyártására és a haditechnikai termékekkel kapcsolatos szolgáltatásra vonatkozó törvényt és a hozzá tartozó, a végrehajtást meghatározó jogszabályokat. A meglévő magyar szabályozást összehasonlítom az Európai Unió közösségi elképzeléseivel, az egyes tagállamok szabályozási rendszerével és az alkalmazott gyakorlattal.

A **6. fejezetben** gyakorlati szempontból vizsgálom, hogy milyen helyzet állott elő a haderőreform alapján felszabadult nagymennyiségű inkurrencia értékesítése szempontjából, valamint az EU-hoz történt csatlakozással miképpen változott a magyar hadiipar helyzete az állami szabályozások következtében.

A **7. fejezetben** részelemzések és következtetések alapján összegző következtetéseket vonok le a magyar rendszerről. Ezt követően megfogalmazom végkövetkeztetéseimet, új tudományos eredményeimet és ajánlásaimat.

1. Fejezet

A speciális áruforgalom helye, irányításának és szabályozásának jellemzői a magyar gazdaságban 1989 előtt, majd az új megváltozott gazdasági rendszerben 1989-2004 között

1. 1. A speciális áruforgalom kereskedelem kialakulása és jellemzői a magyar gazdaságban 1989 előtt.

A Révai Nagylexikon még úgy határozta meg a fegyverek fogalmát, hogy „mindazon eszköz, melynek egyenes célja a támadás, vagy védelem, vagy amely erre a célra alkalmas is”, valamint „mindaz, ami ütő-vágó-szűrő eszköz” [1]. Néhány sorral odébb az alábbi megfogalmazás található: „Vannak támadó és védő fegyverek. A támadó fegyverekkel az ellenség harcosait, vagy harceszközeit teszik harcra alkalmatlanná, a védőfegyverekkel, pedig az ellenség fegyvereinek hatásai ellen óvják a harcosokat” [1].

Az említett mű kiadása óta sok év eltelt, ma már inkább „haditechnikát” és „haditechnikai eszközt” említünk. Ma haditechnikának/hadieszköznek nevezünk minden olyan eszközt és anyagot, mely a fegyveres erők és a fegyveres szervezetek/testületek rendeltetésszerű feladatainak ellátásához szükségesek [2]. Természetesen ebbe a körbe beletartozik már minden, a mai kor vívmányának számító eszköz, a repülőgéptől a modern híradóeszközökig, beleértve a lövészeszközöket, elektronikai, stb. eszközöket is. Egy pontos meghatározás szerint „A hadfelszerelés, a fegyveres erők egyes személyei, szervei, szervezetei fegyveres küzdelméhez, illetve az arra való felkészüléshez szükséges hadianyagok, haditechnikai eszközök és egyéb felszerelési tárgyak összessége” [3]. A haditechnikai eszközök, illetve hadfelszerelés gyártása történhet tisztán – eredetileg – polgári eszközökből, vagy olyan kiinduló anyagokból is, melyeket a megrendelő óhaja szerint fel lehet használni akár polgári végtermék előállítására is.

A szakma ezeket az anyagokat, eszközöket – esetenként a gyártó berendezéseket is – nevezi „kettős felhasználású” anyagoknak/termékeknek [4].

A „kereskedelem az a keresetre irányuló iparszerű tevékenység, mely jószágoknak vételét-eladását foglalja magában” [5].

„A modern kereskedelem kifejlett pénz- és hitelforgalmával elviszi az árut arról a helyről, ahol a legjobb minőségben és legnagyobb mennyiségben termelik oda, ahol a legjobban és legdrágábban elkél” [6].

Célszerű megemlíteni egy másik megfogalmazást is, hogy a kereskedelem nem más, mint értékarányos áruk cseréje, vagy ahol áru cserél gazdát másik áruért, vagy pénzért. A

meghatározások között célszerű a „nemzetközi kereskedelem” fogalmát is rögzíteni, mely szerint: „A nemzetközi kereskedelemben..... minden egyes ország .... arra a termékre specializálódik, amelynek előállításában a legnagyobb előnye van, és ebből a jószágból egy bizonyos mennyiséget exportál, cserébe a másik ország export többletéért” [6].

A fegyver-kereskedelem az a folyamat, amikor az értékarányos csere révén, az egyik oldalon „fegyver, vagy hadieszköz”, a másik oldalon pedig pénz, vagy valamilyen másik áru, illetve szolgáltatás cserél gazdát.

„Speciális kereskedelem” alatt a fegyver, hadianyag, hadfelszerelés (haditechnika) eszközeit és a kettős felhasználású termékek és technológiák kereskedelmét értem.

A **Magyar Honvédség** 1989-ben (1989 előtt a **Magyar Néphadsereg**), a rendszerváltás éveit megelőzően, relatíve komoly létszámú haderő volt, mely ekkor a polgári alkalmazottakkal együtt megközelítőleg 155.700 fő volt. Ez, az akkori elképzeléseknek megfelelően tömeghadsereg volt.

A Magyar Néphadsereg, a NATO adatai szerint 1988-ban az alábbi eszközökkel rendelkezett:

Vadász, illetve harci repülő	150
Harci helikopter	100
Harckocsi	1450
Páncélozott szállítójármű	2000
Tüzérségi löveg	800
Páncéltörő fegyver	800
Légvédelmi fegyver	500
Önjáró tarack	50
Tüzérségi rakétaindító állvány	n.a. [7]

A fenti eszközökön kívül a Magyar Néphadsereg még rendelkezett igen nagy mennyiségű lőszerrel, kézfegyverrel, híradó és lokátor eszközzel, szállítóeszközzel, valamint ruházattal, ellátási és szállítóeszközzel.

A magyar hadiipart a rendszerváltás előtt 47 vállalat képviselte, amely 1988-ban termelésének 76 %-át exportálta [7]. A Magyar Néphadsereg megrendeléseivel megfelelő referencia-alapot biztosított az exporthoz, hiszen az összes igényének 25-30%-át a magyar hadiipar biztosította, a maradékot, pedig külföldről szerezte be. Ez a 70-75% [7] is segítette – áttételesen – a magyar hadiipart, hiszen ellentételezést, ágazati kooperációt tett lehetővé.

A magyar hadiipar a honvédség részére az alábbi eszközök beszerzését biztosította:

- kézfegyverek, légvédelmi lövegek, automata és hagyományos aknavető;

- különféle lőszeres kézfegyverekhez, tüzérségi lőszeres, aknavető gránátok;
- gyalogsági- és harckocsi aknák, kézigránátok;
- rövidhullámú és ultra-rövidhullámú adóvevők, ultra-rövidhullámú, mikrohullámú és toposzférikus közvetítő állomások;
- különféle rádió-felderítő és rádió-ellentevékenységet végző eszközök;
- páncélozott járművek, terepjáró gépkocsik, teherautók;
- ruházat, egészségügyi, stb. eszközök.

A készletek lecserélése és/vagy felújítása mindig az adott évben, az erre a feladatra szánt költségvetési összeg függvényében történt.

A haditechnikai termékek forgalmazásával, azaz beszerzésével/kereskedelmével eleinte közvetlenül a Honvédelmi Minisztérium, majd 1952. február 01-től a Külkereskedelmi Minisztérium Műszaki Főosztálya (mely később „Technikai Készletező Vállalat” – rövidítve TKV - név alatt vállalatot alapított) foglalkozott. A TKV a 199/1950 számú Minisztertanácsi rendelet alapján a vállalati törzskönyvbe 1953. február 07-én lett bejegyezve [8].

A tényleges „készlet-lecserélések” 1958-tól indultak meg, ekkor a Honvédelmi Tanács (HT) 8/108/1958. sz. rendeletében engedélyezte a fegyveres testületek raktáraiban lévő felesleges hadianyagok értékesítését, különböző közel-keleti országok részére. Ettől az időszaktól kezdődően a Magyar Néphadsereg és a monopol-helyzetben lévő külkereskedelmi vállalat között kiváló volt az együttműködés [8].

A készletcsere, vagy „vissza-pótlás” rendszere lehetővé tette a külkereskedő részére a szinte azonnali, gyors szállítást, optimális árképzést és a referenciák bemutatását.

A marketing, piackutatás, és maga az export/import tevékenység rendkívül zárt körben folyt. Igaz, a külföldön állomásozó kereskedelmi és diplomáciai kirendeltségek munkatársai e tevékenységben részt vettek. A TKV elsősorban az állami és pártszervek döntéseinek maradéktalan végrehajtója volt.

Ezzel egy időben, egyre nagyobb igény jelentkezett arra, hogy a polgári területen használt fegyverek és lőszeres áruforgalma ne egy kifejezetten haditechnikára szakosodott állami vállalat hatáskörébe tartozzon [8].

A TKV monopol helyzete gyakorlatilag az MT Honvédelmi Bizottság 3/191/1967-es határozatával megszűnt. Ezzel az illetékesek megtették az előkészületeket az új gazdasági mechanizmus bevezetésére. Ekkor kapott speciális külkereskedelmi jogot a Ferunion Külkereskedelmi Vállalat.¹

¹ Később más vállalatok is, pl. NIKEX; BUDAVOX, ELEKTROIMPEX, stb. is kaptak lehetőséget a speciális külkereskedelem területén való tevékenykedésre.

A rendszerváltásig, a speciális külkereskedelem irányítási és ellenőrzési rendszere (melynek elemei voltak, többek között Minisztertanács Honvédelmi Bizottsága; Országos Tervhivatal; Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Adminisztratív Osztálya, Hadiipari Állandó Kormánybizottság) nem változott.²

Mindaddig, amíg a Honvédelmi Minisztérium (HM) éves beszerzési tervében szerepelt olyan anyag, eszköz, stb, amelyet a magyar hadiipar termelt, addig a TKV, és most már a többi speciális kereskedő, biztos lehetett abban, hogy van árualapja, referenciája, és szállítási lehetősége.

A rendszerváltás Magyarország életében mind politikailag, mind gazdaságilag,³ sorsdöntő esemény volt.

A rendszerváltás után már gazdasági alapját a **piacgazdaság** jelenti. A kereslet és kínálat világában az állam szerepe – a korábbi rendszerhez képest – **alapvetően megváltozott**. A direkt utasítás és döntés rendszere megszűnt, helyét a szabályozás, az ösztönzés és az ellenőrzés vette át.

1. 2. A speciális áruforgalom magyar szabályozásának kialakulása 1989-2004 között.

A rendszerváltással megváltoztak azok a zárt keretek, melyek a speciális kereskedelmet jellemezték. A deklarált szabadpiaci tevékenység lehetővé tette – elméletileg – minden résztvevőnek, hogy azzal foglalkozzon, amivel akart, illetve amit üzletileg hasznosnak, kifizetődőnek ítélt.

Ezen elv kiépítése fokozatosan történt meg.

A Magyar Népköztársaságban, majd 1989 után a Magyar Köztársaságban is a külkereskedelmi tevékenység a külkereskedelemről szóló 1974. évi III. törvény [9] alapján folyt.

Ez a törvény meghatározta a külkereskedelem feladatait és szerepét a nemzetgazdaságban. E **törvény** hatálya kiterjed:

- az áruk, szolgáltatások és az anyagi jogokat képviselő jogok nemzetközi fogalmára;
- a nemzetközi termelési és kereskedelmi együttműködésre és szakosításra;
- a külföldi gazdasági vállalkozásokra;

² Ezen munkának nem feladata az 1989 előtti irányítási és ellenőrzési rendszer részletes ismertetése. Viszont tény, hogy abszolút egyetértésnek kellett lenni mind a párt, mind pedig a gazdasági vezetésben a speciális kereskedelem részlet-kérdéseit illetően is!

³ A rendszerváltás politikai illetve gazdasági kérdéseivel kapcsolatban, csak a hadiipart, illetve a speciális kereskedelmet érintő problémákkal foglalkozom.

- a külföldiek magyarországi kereskedelmi tevékenységére.

A **külkereskedelemről szóló, 1974. évi III. törvény** „piac-idegen” meghatározásait, illetve rendelkezéseit – pl. a külkereskedelem állami monopóliumát – az ezt módosító **1990. évi XXII. törvény** eltörölte.

A törvény többi része, a megfelelő módosításokkal viszont a **külkereskedelem egyik alapidokumentuma** lett. Meghatározásra került:

- a külkereskedelem feladata;
- a külkereskedelmi tevékenység;
- a külkereskedelmi jog;
- a külkereskedelmi tevékenység irányítása;
- a külkereskedelem külföldi szervezete;
- a külkereskedelmi igazgatás általános szabálya;
- a külkereskedelem ellenőrzése;
- a jogkövetkezmények.

Habár az idők folyamán ezt a törvényt többször módosították, de alap gondolata és elvei mind a mai napig érvényesek.

A megváltozott gazdasági körülmények között többen úgy vélték, hogy a speciális kereskedelem is teljes körűen a piaci kereslet és kínálat által meghatározva, állami beavatkozás nélkül fog megvalósulni.

Ezt az elképzelést cáfolta meg a **haditechnikai eszközök és szolgáltatások kiviteléről és behozataláról szóló 21/1990. (II. 2.) MT⁴ [10] rendelet**. A rendelet megalkotása összhangban volt a külkereskedelemről szóló 1974. évi III. törvénnyel, mely lehetővé tette meghatározott termékek vonatkozásában az egyedi kereskedelmi engedélyezési rendszer megteremtését.

A rendelet meghatározta:

- A Magyar Köztársaság területére fegyvert behozni vagy onnan kivinni csak külön engedély alapján lehet;
- A kiadásra kerülő engedélyeknek összhangban kell lenniük a Magyar Köztársaság külpolitikai és honvédelmi érdekeivel;
- Nem lehet engedély adni olyan országba való fegyverszállításra, ahol megsértik az emberi jogokat, vagy amelyik fegyveres konfliktusban (háborúban) áll;
- Nem lehet fegyvert szállítani válságövezetbe;

---

⁴ MT - Minisztertanács

- A szerződéskötési engedélyt a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a kereskedelmi miniszter, és a külügyminiszter által kijelölt szakértőkből álló Bizottság hozzájárulása után lehet kiadni. A Bizottság elnöke a Minisztertanács Védelmi Irodájának a vezetője;
- Fegyverek kivitelére az engedélyt csak akkor lehet megadni, ha a vevő kötelezettséget vállal arra, hogy azokat nem adja tovább, illetőleg tovább-eladási szándék esetén megnevezi a végfelhasználót és az engedély kiadása akkor ennek figyelembe vételével történik;
- A Bizottság az engedélyt akkor adja ki, ha azzal minden tagja egyetért. Vita esetén a Bizottság az Országgyűlés Honvédelmi, valamint – szükség esetén – Külügyi Bizottságának meghallgatása után hoz döntést. Ebben az esetben a Bizottság szótöbbséggel is dönthet;
- Az engedélyezés tárgyában hozott határozat ellen nincs helye fellebbezésnek.

Ez a rendelet szabályozta a **magyar fegyver-külkereskedelmet egészen 1991. márciusáig.**

A magyar kormány következő lépése az volt, hogy meghatározta azon konkrét tevékenységeket, melyek a külkereskedelemtől szülő és már módosított 1974. évi III. tv. végrehajtására vonatkoztak.

Ez pedig **az áruk, szolgáltatások és anyagi értéket képviselő jogok kiviteléről, illetve behozataláról szóló 112/1990. évi (XII. 23.) Kormányrendelet [11], [12]** létrehozása volt (a továbbiakban rövidítve: 112/1990.(XII. 23.) sz. kormányrendelet).

Ekkor már a piacgazdaság a gazdaság minden területét elérte. Azonban a külkereskedelmi tevékenység két csoportra lett felosztva.

Az **első** csoportba tartozott minden olyan áru és szolgáltatás, melynek megvalósításához semmilyen engedély beszerzése **nem volt szükséges.**

A **második** csoportba tartozott minden olyan áru és szolgáltatás, melynek külkereskedelme hatósági **engedélyhez volt kötve.**

A 112/1990. (XII. 23.) sz. kormányrendelet mellékleteiben tételesen, vámtarifa szám szerint meghatározták az engedélyköteles árukat, mind az export, mind az import területén, valamint meghatározták az engedélyköteles tevékenységeket is. A tételes felsorolás minden esetben tartalmazta a haditechnikai eszközök, a haditechnika gyártásához szükséges anyagok listáját is.⁵

---

⁵ Ezt a kormányrendeletet 2004. május 01-ig, minden évben kiadták és bár csökkent az engedélyköteles „polgári” tételek száma, a külkereskedelmi tevékenység részére alapidokumentum volt.

A 112/1990. (XII. 23.) sz. kormányrendeletet az évek folyamán nemcsak a liberalizáció növekedése szerint módosították, azaz az egyes „rész meghatározások” szerint is, pl. milyen tevékenység engedélyköteles, milyen nem engedélyköteles, hanem aszerint is, hogy milyen tevékenység engedélyezéséhez, milyen okmányt (formanyomtatványt) kellett kitölteni.

Az előbbieken említett jogalkotói tevékenységgel egy időben folyt a már módosított 1974 évi III. tv. szelleméhez a „speciális kereskedelem” szabályozásának hozzáigazítása is.

Végezetül, megszületett a **haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivételéről, behozataláról, illetve reexportjáról szóló 48/1991. évi (III. 27.) sz. kormányrendelet [13], [14]** (a továbbiakban rövidítve : 48/1991. (III. 27.) sz. kormányrendelet.)

Ma már megállapítható, hogy 1991 és 2004 között ennek a kormányrendeletnek a megalkotása volt a legfontosabb szabályozó hatósági intézkedés a magyar speciális külkereskedelem területén. Ez a kormányrendelet:

- meghatározta, hogy mindennemű, a haditechnikával kapcsolatos külkereskedelmi tevékenység, legyen az áruforgalom, vagy bármilyen az eszközökhöz kapcsolódó egyéb tevékenység (kiállítás, stb.), kizárólag hatósági engedély alapján végezhető;
- megalkották az engedélykérelmeket elbíráló szervezetet, a Haditechnikai Operatív Bizottságot (HOB) és a végrehajtó szervezetet, a Gazdasági Minisztérium Engedélyezési és Közigazgatási Hivatalát.

Néhány, a döntéseket alapvetően meghatározó elvi kérdés is rögzítésre került:

- a HOB tagjai: a belügy-, a honvédelmi-, a gazdasági-, a külügy- és a pénzügyminiszter, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter által kijelölt személyek;
- HOB bármilyen más országos hatáskörű szerv (pl.: Vám- és Pénzügyőrség) képviselőit is bevonhatta munkájába;
- a HOB **kizárólag** egyhangú döntést hozhatott;
- amennyiben egy érdekelt fél a HOB döntését nem fogadta el, akkor fellebbezhetett a Haditechnikai Tárcaközi Bizottsághoz (HTB), melynek tagjai a nevezett tárcák politikai államtitkárai, és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő miniszter által kijelölt személy volt. A HTB elnökét a tagok közül a miniszterelnök bízta meg.

Az engedélyekre (engedélyezési eljárásra) vonatkozó legfontosabb kitételek a következők voltak:

- mindenek előtt „**tevékenységi engedély**”-t kellett kérni. Ezt megkaphatta jogi vagy természetes személy, de kizárólag akkor, ha előzőleg a cégbíróság a kérvényezőt, mint céget, vagy mint magánvállalkozót már regisztrálta. Az engedély kiadása előtt a hatóság (Engedélyezési Hivatal) ellenőrizte a szakmai, személyi, titokvédelmi és biztonsági előírások betartásának lehetőségét és módját. A tevékenységi engedély kérelmezésekor meg kellett határozni mind a terméket, mind pedig a relációt, amely irányba a kérvényező tevékenykedni óhajtott;⁶
- ha bármilyen előzetes tárgyalás egy adott ügyben már folyt, akkor az ajánlatkészítés és a kötelező érvényű nyilatkozat érdekében az ügyfélnek „**tárgyalási engedélyt**” kellett kérnie, mégpedig a hivatal által rendszeresített formanyomtatványon;
- amennyiben a HOB az egyhangú döntés alapján a tárgyalási engedélyt kiadta, akkor már meg lehetett tenni a hivatalos és érvényes ajánlatot a külkereskedelmi partnernek. Ezzel egy időben az érvényes engedély birtokában már meg lehetett kezdeni a szereződéskötést megelőző tárgyalásokat is;
- bármilyen szerződés megkötése (export, vagy reexport esetében) csakis export-engedély birtokában volt lehetséges. Az export engedélyt pedig a hivatal kizárólag az érvényes „végfelhasználói nyilatkozat”⁷ birtokában adhatta ki; Ezen export-engedély és a hozzátartozó „Nemzetközileg Ellenőrzött Termékek és Technológiák” ellenőrzésével foglalkozó hatóság által kiállított engedély képezte az áru vám-kiviteli engedélyt;
- import esetében az eljárás (tárgyalási engedély, forgalmi engedély, stb.) hasonló volt, azzal a különbséggel, hogy a végfelhasználói igazolást a magyar hatóság állította ki;
- ha a cég, vagy magánszemély a szerződést megkötötte, ennek megtörténtéről, az aláírást követő 3 napon belül, a hivatalt tájékoztatni kellett;
- a rendeletnek volt egy rendkívül érdekes és fontos kitétele, mely szerint haditechnikai külkereskedelemmel kapcsolatban külső, harmadik félnek információt/adatot, kizárólag a HOB elnökének engedélyével lehetett kiadni.⁸

A ténylegesen megvalósuló tevékenység szempontjából nagyon fontos volt az alábbi néhány elvi kiindulópont:

---

⁶ Tevékenységi engedély hiányában semmilyen külkereskedelmi előkészítő tárgyalás (piackutatás, stb.) sem volt folytatható.

⁷ Végfelhasználó nyilatkozat – a vevő nyilatkozik, hogy a megvett árut kizárólag saját céljaira vásárolta, sem természetes, sem jogi személy részére át, illetve el nem adja.

⁸ A sajtó ezt nem mindig tartotta be.

- a HOB nem adhatott ki engedélyt olyan relációra, mely az u.n. válsághelyzet állapotában, vagy az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt, érvényes, embargó státuszában volt;

- vissza lehetett vonni a kiadott tárgyalási engedélyt, ha a tárgyalási engedély kiadását követően a célország vonatkozásában bármilyen politikai változás állt be. Sőt, a kiállított export-engedély (mely egyben az áru kiviteli vám-regisztrációs okmánya is volt) birtokában is le lehetett tiltani a kivitel folyamatát, ha a hatóság által megállapított helyzet ezt megkívánta.

Ma már megállapítható, hogy 1991-ben az akkori jogalkotók Közép-Európa egyik **legszigorúbb** engedélyezési és ellenőrzési rendszerét hozták létre.⁹ Tény, hogy míg a volt Varsói Szerződés (VSZ) tagországok több tagját érte vád az Európai Unió részéről „féllegális” vagy „ellenőrizetlen” fegyverkereskedelem miatt, addig a Magyar Köztársaságot ilyen vád soha sem érte.

A **48/1991. (III. 27.) sz.** kormányrendelet melléklete részletesen tartalmazta – de vám-tarifa számok említése nélkül, – hogy a gyártó vagy kereskedő milyen anyagokat, eszközöket köteles ezen rendelet hatálya alá esőnek tekinteni. A tételes összevetés során megállapítható a szoros összefüggés a **112/1990. (XII. 23.) sz.** (évenként módosított és minden későbbi évben új számon kiadott) kormányrendelet vonatkozó mellékletével.

A hidegháború éveiben minden VSZ tagállammal (és más országokkal) szemben érvényben volt a NATO tagállamok részéről egy olyan „kereskedelmi politika”, mely megtiltotta, hogy meghatározott technológiát, anyagot, berendezést ezekbe az országokba szállítani lehessen. Ezt az elvet a gyakorlatban megvalósító szervezet a „**COCOM**” (Coordinating Committee; azaz „Koordináló Bizottság) volt, melyben a nyugati államok egyeztették tilalmi listájukat.

A Magyar Köztársaság rendkívüli erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy erről a tilalmi listáról lekerüljön.¹⁰ Meg kellett alkotni azt a jogszabályi háttérrel, mely biztosította a nyugati partnereket arról, hogy a Magyar Köztársaság jogalanyaihoz beérkező és mind a hadiipar és a polgári ipar által használható anyagok, eszközök, gyártóberendezések, technológiák rendkívüli szigorúan nyomon követhetők, illetve nem kerülhetnek illetéktelen, harmadik fél tulajdonába.

⁹ Ezt a kijelentést Glenn E. Bowen az USA DLA –Defense Logistics Agency (Az Egyesült Államok Védelmi Logisztikai Ügynöksége) Biztonsági Hivatalának Főnyomozója jelentette ki magyarországi tárgyalásain 1996-ban.

¹⁰ 1990-ben megkezdődött az ellenőrzött termékek listájának a szűkítése és végül **1992. február 10-én érvénybe lépett** a COCOM tagországok egységes állásfoglalása, mely szerint Magyarország lekerült az un. megkülönböztetett országok listájáról.

Ennek érdekében született meg az egyes nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák forgalmának ellenőrzéséről szóló 61/1990. (X. 1.) sz. kormányrendelet [15]. (a továbbiakban rövidítve: 61/1990. (X. 1.) sz. kormányrendelet).

Ez a rendelet képezte az összekötő kapcsot a polgári- és hadiipari termékek között. A rendelettel a Magyar Köztársaság¹¹ több nemzetközi kötelezettségének is eleget tett oly módon, hogy azok hazai betartására, ellenőrzésére intézkedett. Ez a kormányrendelet írta elő, hogy a nemzetközileg ellenőrzött termékek kizárólag engedéllyel vihetők ki a Magyar Köztársaság területéről, illetve hozhatók be. A rendelet kiadásának alapját

- az „Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény” XXI. Cikkelye;
- a fojtó, mérges és egyéb gázok, valamint a bakteriológiai eszközök hadviselési célokra való használatának eltiltásáról szóló 1925. június 17-én kelt jegyzőkönyv;
- az 1997. évi CIV. törvénnyel kihirdetett, a vegyi-fegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló 1993. január 13-án Párizsban aláírt Egyezmény;
- a külkereskedelemről szóló (többszörösen módosított) 1974. évi III. törvény 29. §. (1) bekezdése és;
- a vámjogról, vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról szóló 1995. évi C. tv. 5. §-ban foglalt felhatalmazás képezte.¹²

Ezt a rendeletet kellett alkalmazni minden olyan esetben, ha a termék a legkülönbözőbb nemzetközi termékellenőrzési jegyzékbe tartozott.

A rendeletet 1998-ban kiegészítették a 31/1998. IKIM rendelettel, mely tételesen felsorolja, értelmezi és meghatározza, mind a haditechnikai eszközöket, mind pedig azon polgári termékeket, melyek haditechnikai eszközök gyártására, előállítására lehetnek alkalmasak.¹³ A jegyzék tartalmazta a nemzetközileg is alkalmazott „**ML-Munition List**”¹⁴ besorolásokat is. A magyar hatóság ellenőrzésének szigorát jellemezte, hogy mindennemű kereskedelmi tevékenységhez – függetlenül attól, hogy a jogalany a 48/1991. (III. 27.) sz. kormányrendelet szerinti engedélyekkel rendelkezett – be kellett kérnie a 61/1990. (X. 1.) sz. kormányrendelet szerinti engedélyeket (kivitelre, reexportra, vagy behozatalra) is! Tehát

¹¹ A rendelet többszörösen módosítva lett, a jelen értelmezésben a **2004. május 01-ig** érvényes, kiegészített változatot mutatom be.

¹² Habár a rendeletet 1990-ben adták ki a többszörösen módosított szöveg utolsó változata tartalmazta a később kiadott „vám törvény” is, mint hivatkozási alapot.

¹³ A pontosított jegyzék megtalálható: a gazdasági miniszter 28/2001. (X. 12.) GM rendeletében az egyes nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák Termékellenőrzési Jegyzékének megállapításáról szóló 31/1998. (V. 15.) IKIM rendelet módosításáról.

¹⁴ ML-Munition List = Az ENSZ, az EU, és más szervezetek által használt egységes haditechnikai termékjegyzék, létezik egy másik megnevezés is „Common Military List”.

bármilyen, a speciális kereskedelem fogalmkörébe tartozó termék, legyen az haditechnikai eszköz, vagy kettős felhasználású eszköz, anyag, technológia, az említett két kormányrendelet **egyenkénti, és együttes alkalmazásával** kerülhetett a hazai, illetve a nemzetközi kereskedelmi forgalomba.

Az Országgyűlés a nemzetközi elvárásoknak megfelelően megalkotta a **vámjogról, vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvényt [16]**. Ez a törvény tette teljessé az ellenőrzési/engedélyezési rendszert, mert feljogosította a vámszerveket arra, hogy tételesen és értékben ellenőrizzék, hogy a beérkező, illetve kivitelre kerülő áru megfelel-e az engedély(ek)ben meghatározottaknak, majd ellenőrzésük eredményéről minden esetben az engedélyt kiállító hatóságot tájékoztassák.

Tény, hogy a rendszerváltást megelőzően, a speciális áruforgalomra vonatkozó ilyen nyílt és mindenki által megismerhető jogszabályi rendszer nem létezett. A bemutatott jogszabályok lehetővé tették, hogy a Magyar Köztársaságban a speciális területen alkalmazott direkt tervutasításos rendszer helyett a piaci szabályok szerint működő áruforgalom illetve kereskedelem jöjjön létre.

Gyakorlatilag a fentiekben bemutatott rendszer működött egészen 2004. május 01-ig.

2. Fejezet

A magyar ellenőrző rendszer létrehozását befolyásoló hazai és nemzetközi jogszabályi feltételek

A rendszerváltás után, a speciális kereskedelmet szabályozó új rendszer létrehozásával egyidejűleg a Magyar Köztársaság több olyan nemzetközi megállapodáshoz csatlakozott, mely alapvetően befolyásolta a speciális kereskedelem hazai helyzetét.

A hidegháború megszűnése, a Kelet-Európai átalakulási folyamat és a kialakuló Kelet-Nyugati együttműködés, valamint a korábbi ellenfelek partnerré válása túlhaladottá tette a COCOM szervezetet.

Így a „COCOM bizottság” 45 évi működés után 1994. március 31-én feloszlatta önmagát, de 17 egykori tagja azonnal tárgyalásokat kezdett egy, a kettős felhasználású ipari és a katonai termékek és technológiák nemzetközi ellenőrzésére irányuló, nem a COCOM utódaként szereplő szervezet megalakítására. Az új szervezet létrehozásáig minden tagállam és együttműködő partner vállalta, hogy exportellenőrzési rendszerét nemzeti keretein belül változatlanul működteti.

A tárgyalásokba később bekapcsolódtak az akkori EFTA¹⁵ tagországok, majd 1995. augusztusában az előkészítő megbeszélésekre meghívást kapott Magyarország, Oroszország, Lengyelország, Csehország és Szlovákia is. Az első plenáris ülésig további öt ország (Argentína, Bulgária, Dél-Korea, Románia, Ukrajna) részvételéről született egyhangú megállapodás (konszenzus) és így alakult ki a résztvevők 33-as köre.

A szervezet formálisan aláírt megállapodással nem rendelkezik, de mindegyik állam saját magát és a többi, az okmány kimunkálásában résztvevő tagállamot, mint a „megállapodás aláíróját”, említi saját és nemzetközi okmányaiban.

A résztvevő országok delegációi azt vállalták, hogy nemzeti jogszabályaikban érvényesítik a konszenzus alapján kialakított export-ellenőrzési elveket, illetve azt ellenőrzési minimumnak tekintik, és rendszeresen felülvizsgálják az egymásnak átadásra kerülő terméklistákat.

A kezdetben „Új Fórum” néven emlegetett együttműködés az egyeztetések helyszínéről (Hága külvárosáról) a **„Wassenaar-i Megállapodás a Hagyományos Fegyverek és Kettős Felhasználású Termékek és Technológiák Exportja Ellenőrzéséről”**

---

¹⁵ EFTA = Európai Szabadkereskedelmi Társulás tagországainak megnevezése

[17], [18]. (The Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies) nevet kapta.

2. 1. A „Wassenaar-i Megállapodás a Hagyományos Fegyverek és Kettős Felhasználású Termékek és Technológiák Exportja Ellenőrzéséről”

A szervezet titkársága Bécsben működik, nemzetközi státuszát az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) példája nyomán alakították ki. Az „Alapszabály” szerint a Wassenaar-i Megállapodás célja, hogy a hagyományos fegyverek és kettős felhasználású termékek és technológiák kereskedelmének nagyobb átláthatóságával és felelősségteljesebb kezelésével előmozdítsa a regionális és a nemzetközi biztonság és stabilitás erősítését.

A résztvevő országok nemzeti politikájukkal meg kívánják akadályozni, hogy ezeknek a javaknak a kereskedelme illetéktelenek birtokában a fenti célok elérését akadályozó katonai képességek kifejlesztéséhez és megszilárdításához vezessen, és szállításaikkal nem támogatják ilyen képességek kialakulását.

A résztvevő országok a legveszélyesebbnek ítélt helyeken a fegyverzet és az érzékeny kettős felhasználású termékek és technológiák kereskedelméből adódó, a nemzetközi és regionális békét, biztonságot veszélyeztető fenyegetésekre fogják tevékenységüket összpontosítani. Megerősítik a már létező ellenőrző rendszereiket, különös tekintettel a tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközeik vonatkozásában.

Az aláírt megállapodás arra is irányul, hogy lehetőség szerint megakadályozható legyen a fegyverek és kettős felhasználású termékek szállítása még akkor is, ha a megrendelő a végfelhasználói nyilatkozatot megtette, amennyiben a megrendelő állam magatartása a térségben aggodalomra alapot szolgáltat, vagy szolgáltathat.

A résztvevő államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy rendszeres és részletesen szabályozott információcserét folytatnak a terméklista alapján kiadott, illetve megtagadott engedélyekről.

Néhány további, a megállapodással kapcsolatos megállapítás:

- A Wassenaar-i Megállapodás egy olyan informális szervezet, ahol a résztvevők – jogi értelemben – nem vállalnak „döntési” kötelezettségeket. Minden egyes döntés egy szállítás engedélyezéséről, vagy megtagadásáról, **az adott ország szuverén joga**, és összhangban kell lennie az adott ország belső szabályozási rendszerével, illetve az ország nemzeti politikájával. Ugyanakkor rendkívül fontos a megfelelő

információcsere, az egyes belső szabályozások nemzeti ellenőrzési politikák összehangolásához;

- A résztvevők, a termék-ellenőrzési listákat rendkívül alaposan egyeztetették. A termék-ellenőrzési listák végeredményben a volt COCOM listák szerkezetét követik. A megbeszélések eredményeképpen elkészült a **haditechnikai, és a kettős felhasználású termékek és technológiák** ellenőrzési jegyzéke. Megjegyzendő, hogy ez utóbbi tartalmaz „érzékeny” és „nagyon érzékeny” al-listát is;

- A Wassenaar-i Megállapodás létrehozása során a résztvevők arra törekedtek, hogy ne legyen átfedés más export-ellenőrzési, illetve u.n. non-proliférációs¹⁶ szervezetek tevékenységével, de ezt nem sikerült teljes egészében megvalósítani;

- A Wassenaar-i Megállapodás résztvevői együttműködésüket nyitott szervezetként deklarálták. A többi non-proliférációs szervezethez hasonlóan, mindenki résztvevő lehet, azaz csatlakozhat, ha elfogadja a közös elveket, hatékony export-ellenőrzést működtet és az ellenőrzött termékek jelentős gyártója vagy szállítója.

A résztvevők megállapodtak abban is, hogy a haditechnikai termékek vonatkozásában – az ENSZ Fegyverregisztere alapján – hathónaponként, tájékoztatják egymást a Megállapodásban részt nem vevő országokba irányuló szállításaikról.

Habár a Wassenaar-i Megállapodás Magyarországon nem került nyilvános és hivatalos kihirdetésre, a magyar engedélyező/ellenőrző hivatal ezt alapidokumentumának tekinti és minden pontját/elvét maradéktalanul betartja és be is tartatja. (Az aláírás dátuma: 1996. július 12.)

2. 2. Az „Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés” a továbbiakban CFE Szerződés¹⁷

[19].

Hosszas diplomáciai erőfeszítések eredményeként 1992. november 09-én lépett életbe az „Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés” (a továbbiakban CFE Szerződés). A rendkívül nehéz és kényes diplomáciai egyeztetések és alkuk után a Szerződést az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1990. november 19-21. között Párizsban megrendezett állam- és kormányfői csúcstalálkozóján írták alá. Az életbelépésig 2 évet kellett várni. A ratifikációs okmányokat Hollandiában helyezték letétbe.

¹⁶ **Non-Proliférációs szervezetek** - értekezésemben ezen kifejezés alatt, azokat a szervezeteket értem, melyek célja, a tevékenységi körükbe tartozó anyagok, fegyverek, technológiák, stb, elterjedésének, gyártásának tárolásának, kereskedelmének, illetve használatának korlátozása és megakadályozása.

¹⁷ Jelen munkában kizárólag a Szerződésnek csak a speciális kereskedelem szabályozására vonatkozó hatásait vizsgálom.

A Szerződésről mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy valószínűleg az emberiség történetében megkötött egyik legátfogóbb fegyverzet-ellenőrzési egyezmény. A Szerződés szinte elképzelhetetlen nagyságrendű fegyverzet és harci technika csökkentéséről, illetve megsemmisítéséről, átalakításáról rendelkezik.

A CFE Szerződés megalkotói a szerződés hatálya alá tartozó eszközök, – harckocsik, páncélozott harcjárművek, 100 mm-nél nagyobb tüzérségi eszközök, támadó helikopterek, harci repülőgépek – mennyiségének csökkentését írták elő, illetve limitálták. Ugyanakkor rendkívül széleskörű információcserét, adatszolgáltatást és a helyszíni ellenőrzés lehetőségét határozták meg. Ennek egyenes következménye az lett, hogy a Szerződést aláíró egyetlen tagállam sem köthet külkereskedelmi szerződést az említett árucsoportban úgy, hogy az ügyletről a Szerződést aláíró többi országot nem tájékoztatja.

A magyar engedélyező hivatal és a CFE nemzeti szervezete közötti együttműködés töretlen és kiváló. Tehát, ha egy magyar természetes vagy jogi személy az említett árucsoportban a Magyar Köztársaság területén vagy területéről bármilyen külkereskedelmi tranzakciót óhajt végrehajtani, akkor a már korábban említett engedélyezési eljáráson túl:

- ha a CFE Szerződés tagállamának területére megy az eszköz, akkor az adott ország CFE szervezete „befogadó nyilatkozata, engedélye” szükséges;
- akár magyar eredetű, akár nem, de ha a Magyar Köztársaság területén található az áru, akkor mind a magyar nemzeti CFE szervezetnek is (mint a magyar engedélyező hatósághoz), mind pedig a részes államokhoz, hivatalosan be kell jelenteni a tranzakció következtében tervezett, majd előállott változást.

A CFE Szerződés, tehát az említett árucsoportokban a korábban leírt rendeleteken túl, egy **pótlólagos szabályozás**, mely **szigorú nyomon követhetőséget és ellenőrzést** erősít, a katonapolitikai jelentőségen túl.

2. 3. EBESZ Dokumentum a Kézi és Könnyűfegyverekről

[20].

Az EBESZ tagállamai lisszaboni ülésükön megalkottak egy, a nemzetközi terrorizmus korában rendkívüli jelentőséggel bíró dokumentumot: „A fegyverzet ellenőrzés kerete” címmel, mely dokumentumot később az állam és kormányfők az 1999. novemberi EBESZ isztambuli csúcson el is fogadtak.

Ennek a dokumentumnak az volt a célja, hogy bizalom és biztonságerősítő intézkedéseket hozzanak a kézi és könnyűfegyverek vonatkozásában. Mivel ezen eszközökre

nincs egységes és nemzetközileg elfogadott meghatározás, ezért az aláírók az alábbiakat értik az említett megfogalmazáson:

- a kézi fegyverek alatt olyan fegyvereket értenek, amelyeket a hadsereg, vagy a biztonsági erők egyes tagjainak használatára terveztek. Ezek magukban foglalják az automata pisztolyokat, a puskákat és karabélyokat, a géppisztolyokat, gépkarabélyokat és könnyű géppuskákat és az ezekhez tartozó rendszereket;
- a könnyű fegyvereket általánosan úgy határozzák meg, mint olyan fegyverek, amelyeket a hadsereg, vagy a biztonsági erők néhány tagjának használatára terveztek, de ezeket nem egyénileg, hanem „kezelő-személlyel” is működtethetik és ezek magukban foglalják a nehéz géppuskákat, kézből indítható cső alatti és/vagy beépített gránátvetőket, hordozható légvédelmi lövegeket, hordozható páncéltörő lövegeket, hátrasiklás nélküli lövegeket, hordozható páncéltörő rakétákat és rakétarendszereket, hordozható légvédelmi rakéta rendszereket és 100 mm-nél kisebb űrméretű aknavetőket”.¹⁸

A dokumentumot aláíró államok – köztük a Magyar Köztársaság is – kötelezettséget vállaltak az alábbiak létrehozására, illetve betartására¹⁹:

1. Megteremtik a fentiekben említett fegyverek gyártásának nemzeti szabályozását, létrehozzák a gyártás engedélyezési rendszerét, annak ellenőrzési és felülvizsgálati rendszerét is. Megszüntetik a „jelzés nélküli” kézi fegyverek gyártását. Minden gyártott fegyvernek azonosíthatónak kell lennie a gyártó ország, év, gyártó cég vonatkozásában abból a célból, hogy a nyomozó hatóságok részére bármikor és bárhol azonosíthatók legyenek. Az egyes aláíró országoknak rendelkezniük kell olyan érvényes büntetőjogi rendelkezéssel, mely az illegális fegyvergyártásra vonatkozik.

2. Minden egyes export engedély kiadása előtt az engedélyező állam hatósága teljes körű „ország” vizsgálatot végez, melyben felméri az adott cél-ország belső katonai, politikai és pénzügyi helyzetét, a regionális viszonyokat, az adott ország nemzetközi kötelezettségei betartásának helyzetét, az ország jogos biztonsági szükségleteit, valamint azt, hogy az adott „igény” hogyan viszonyul az ENSZ Alapokmány 51. cikkelyéhez.²⁰

3. Nem adnak ki fegyverszállítási exportengedélyt a gyártóknak, kereskedőknek, ha a 2. pontban elvégzett vizsgálat nem megfelelő eredményt mutat, illetve ha feltételezhetően fegyvereket:

¹⁸ Idézet az EBESZ Dokumentumból.

¹⁹ Csakis a fegyverkereskedelem szabályozásával és ellenőrzésével kapcsolatos legfontosabb megállapodási pontok kerülnek bemutatásra.

²⁰ Minden államnak joga van az önálló, illetve kollektív önvédelemhez.

- az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok megsértésére, vagy elfojtására akarják felhasználni;
- más államok fenyegetésére akarják használni;
- olyan területre kívánják vinni, mely nemzetközileg úgy ismertek, hogy nem saját országuk fennhatósága alá tartozik;
- megsértik a nemzetközi kötelezettségeket, ENSZ BT által hozott szankciókat, non-proliferációs²¹ megállapodásokat;
- fegyveres konfliktust hosszabbítanak meg, súlyosbítanak, vagy megsértik a fegyveres konfliktusok végrehajtását szabályozó nemzetközi törvényeket.

4. Részletes tranzit-ellenőrzést valósítanak meg, bevonva az exportőr és importőr ország illetékes szervezeteit. Megvalósítják az árukövetés teljes rendszerét, a hatósági szintű előzetes tájékoztatást is.

5. Mindent megtesznek annak érdekében, hogy a reexport lehetőségeket a minimumra csökkenthessék.

6. Sem belföldi, sem nemzetközi kereskedelemben nem engedélyeznek semminemű olyan kereskedést, mely jelölés nélküli kézfegyverrel történne.

Az aláírók a fenti elveken túl elhatározták, hogy:

- nem adnak ki export-engedélyt a fogadó állam hivatalos végfelhasználói bizonyítványa, vagy más ezzel egyenértékű hivatalos meghatalmazás kézhezvétele nélkül (pl. Nemzetközi Import Igazolás – IIC),²²
- nemzeti törvényeikkel összhangban tájékoztatják egymást (illetve segítséget nyújtanak egymásnak) az engedélyezett gyártókról, nemzetközi fegyver közvetítőkről, a lefoglalt, elkobzott árukról, a hatóság által felderített, betiltott ügyletekről, a bűnösnek nyilvánított személyekről vagy vállalatokról, továbbá az „elfedésre, illetve felfedésre” alkalmazott eszközökről, az illegális kereskedelem használt útvonalairól, amelyek az embargó megsértésére vonatkoznak.

Az aláírt dokumentum további kitételeket tartalmaz a raktározás, a feleslegesnek tartott készletek csökkentése és megsemmisítése megfelelő feltételeinek meghatározására.

---

²¹ Lásd, 23. old. lábjegyzet.

²² International Import Certificate (IIC) – Nemzetközi Import Igazolás.

3. Fejezet

A világ egyes országainak speciális kereskedelmet szabályozó ellenőrző és engedélyező gyakorlata.²³

Ahhoz, hogy értelmezni és értékelnünk lehessen a Magyar Köztársaságban alkalmazott és a speciális áruforgalmat/kereskedelmet szabályozó jogszabályi rendszert, célszerű **több ország** által alkalmazott rendszert megvizsgálni.

Az országok kiválasztásának kritériumai a következők voltak:

1. Vizsgálom olyan államok szabályozási rendszerét, amelyek nem tagjai, illetve tagjai annak a gazdasági közösségnek, amely alapvetően ma már meghatározza a Magyar Köztársaság gazdasági fejlődésének irányát.
2. A vizsgált államok között legyen olyan állam, amelynek gyakorlata korábban a Magyar Népköztársaság számára meghatározó és példakép volt, de amelynek gazdasági életére ma már szintén nem a tervutasításos gazdasági rendszer a jellemző, ugyanakkor a nemzetközi fegyverkereskedelem élvonalában van.
3. A vizsgált államok között legyen olyan állam, melynek társadalmi berendezkedése, az gazdasági jellemzői és a világ népei között elfoglalt helye – GDP katonai költségvetés, speciális kereskedelmi adatok – alapján közel áll a Magyar Köztársasághoz.
4. Olyan államok legyenek, amelyek szabályozási és ellenőrzési gyakorlatából lehetővé váljon előremutató következtetések levonása a magyar rendszer hatékonyságának növelése céljából.

A kiválasztott országok adatait az **1. sz. és 2. sz. táblázat** tartalmazza.

---

²³ Ebben a részben **nem EU tagállamok** szabályozási rendszerét vizsgálom.

Hagyományos Fegyverek exportja/importja

[21].

N ^o	Államok	Speciális export ⁽¹⁾ mill.USD 2000÷2004	Speciális import mill.USD 2000÷2004	A világ teljes fegyverkeresk. elfoglalt része- sedés 2004-ben
1.	Oroszország ⁽⁵⁾	26.925,- ⁽³⁾	n.a.	15 %
2.	Franciaország ⁽⁵⁾	6.358,-	n.a.	7,5 %
3.	Izrael ⁽⁵⁾	1.258,-	1.678,-	1,5 %
4.	Hollandia	1.183,-	865,-	nem jegyzett
5.	Norvégia	315,-	506,-	0,2 %
6.	Svájc	275,-	291,-	0,3 %
7.	Szlovákia	219,-	30,-	nem jegyzett
8.	Szingapúr ⁽⁴⁾	73,-	1.441,-	0,4 %
9.	Finnország	68,-	818,-	Nem jegyzett
10.	Magyarország	nem jegyzett	43,-	Nem jegyzett

(1) 5 év alatt összesen exportált hadianyag/eszköz/termék mennyisége, összevontan

(2) n.a. - nincs adat

(3) 2004. évi adatok alulbecsültek!

(4) Rendkívül növekvő trend: 2000 – 2 millió USD
  2003 – 0
  2004 – 70 millió USD

(5) A világban a 10 legnagyobb fegyverkereskedő országok között található.

A kiválasztott országok adatai [21], [22], [23].

N ^o	Ország	Terület km ²	Lakosság millió	GDP/fő USD	Kat.kiad. milliárd USD 2004-ben	Tagság ²⁴	Megjegyzés
1.	Orosz Föderáció	17.075 millió	143,78	8.900	19,44	ENSZ; EBESZ;	Több non- proliferációs

²⁴ Csak a legfontosabb tagságot jelöltem meg.

						PfP; CFE, stb.	megállapodás aláírója.
2.	Svájc	41.285	7,39	32.700 (GNP/fő)	3,301	ENSZ; EFTA; EBESZ, OECD; ICAO; WTO; PfP; Wassenaar-i Megáll., stb.	Több non-proliferációs megállapodás aláírója.
3.	Izrael	20.770	6,2	19.800	10,738	ENSZ; IAEA; ICAO	Nem írt alá több non-proliferációs megállapodást.
4.	Norvégia	323.877	4,6	37.800	4,387	ENSZ; NATO; EBESZ; Északi Tanács; CFE; PfP; Wassenaar-i Megáll., stb.	Több non-proliferációs megállapodás aláírója.
5.	Szingapur	648,1	4,35	23,700	4,817	ENSZ; ESEAN, APEC; ICAO	Több non-proliferációs megállapodás aláírója.
6.	Franciaország	507.026	60.42	27.600	46,174	ENSZ; NATO; EBESZ; EU; CFE; PfP. Wassenaar-i Megáll., stb.	Több non-proliferációs megállapodás aláírója.
7.	Hollandia	41.863	16,3	28,600	8,407	ENSZ; NATO; EBESZ; EU; CFE; ICAO; Északi Tanács; PfP; Wassenaar-i Megáll., stb.	Több non-proliferációs megállapodás aláírója.
8.	Finnország	338.145	5,2	27,400	2,077	ENSZ; NATO; EBESZ; EU; CFE; ICAO;	Több non-proliferációs megállapodás aláírója.

						Északi Tanács; Pfp; Wassenaar-i Megáll., stb.	
9.	Szlovákia	49.036	5,42	13.300	0,585	ENSZ; NATO; EU, CFE; EBESZ; Pfp; Wassenaar-i Megáll., stb.	Több non-proliferációs megállapodás aláírója.
10.	Magyarország	93.030	10,03	13,900	1,485	ENSZ; NATO; EU, CFE; EBESZ; Pfp; Wassenaar-i Megáll., stb.	Több non-proliferációs megállapodás aláírója.

3. 1. Az Orosz Föderáció ellenőrzési és engedélyezési rendszere a speciális kereskedelem területén

[24], [25], [26].

Oroszország ma is a világ egyik legnagyobb fegyverkereskedője. Fegyvergyártását és kereskedelmét szabályozó / ellenőrző rendszere volt korábban, még a tervutasításos gazdasági rendszerben, a magyar fegyver-kereskedelmi szabályozási rendszer „mintája”. Ezért tartom célszerűnek megvizsgálni, hogy ma, hogyan is működik és milyen ez a rendszer.

Az orosz társadalomban mindig is **különleges helyet** foglaltak el a katonák és a hadiipari üzemek. A „katona és fegyver” az orosz-szovjet **politikai befolyás potenciális** eszköze volt a múltban, habár mára jelentősége lecsökkent, de megmaradt még ma is.

Mind a „Szovjetunió”, mind pedig ma, az „Orosz Föderáció” alatt mindennemű fegyverkereskedelem a legszigorúbban ellenőrzött kereskedelmi tevékenység volt és maradt [27].

A 90-es évek elejének meglehetősen zavaros állapotában a tanácstalanság és az elkeseredettség lett úrrá az orosz katonai és hadiipari vezetésen. Mindemellert az ágazat működtetéséhez egy, a megváltozott körülményekhez illeszkedő szabályozó rendszert kellett létrehozni. A szabályozó rendszer megteremtésének nagyon fontos belső és külső tényezői voltak.

Belső tényezők:

- az orosz-szovjet hadiipar termelési potenciálja a hidegháború befejeződésével nem csökkent, egyes üzemek kivételével a polgári termelésre való átállítás nem történt meg [28];
- a belső megrendelés (fegyveres erők és testületek részére) minimális;
- a nemzetgazdaság a **hadiipari termelést** az ásványi anyagok, energia-hordozók után a harmadik legfontosabb deviza-kitermelő ágazatnak tekinti.

Külső tényezők:

- a VSZ felbomlásával az orosz-szovjet hadiipar elvesztette potenciális felvevő piacának egy jelentős részét, sőt a volt VSZ tagállamok is fokozatosan szabadulni akarnak orosz eredetű fegyverek egy részétől;
- kialakult egy, az orosz gazdaság szempontjából nemkívánatos árverseny az „orosz fegyverek” piacán, a megnövekedett kínálat miatt;
- a felbomlott Szovjetunió egyik legfontosabb utódállama – Ukrajna – a nála megtalálható hadiipari potenciálra alapozva nagyon komoly konkurenciát jelent a nemzetközi piacon az Orosz Föderációval szemben.

A fenti körülmények figyelembevételével elkészült a hadiipari tevékenységet, kereskedelmet szabályozó rendszer, mely rendkívül szigorú és az ország elnökének mindent eldöntő (illetve felülbíráló) széleskörű jogkörét figyelembe vevő szabályozáson alapul.

A **hierarchikusan felépülő törvények és rendeletek** rendszere a következő:

- „Szövetségi Törvény az állami honvédelmi rendelésekről”, elfogadva 1995. november 24-én, majd módosítva 1999. május 06-án. Ez a törvény meghatározza, hogy milyen módon, milyen finanszírozással, milyen gazdasági elvek szerint, hol és milyen termelési feltételeknek megfelelően kell az állami, honvédelmi megrendeléseket végrehajtani. A törvény kimondja, hogy az állami megrendelésnek prioritása van minden más megrendeléssel szemben.

- „Szövetségi Törvény a külföldi államokkal való haditechnikai együttműködésről”, elfogadva 1998. július 03-án. Ez a törvény meghatározza azt a fogalomkört, melyre a katonai-műszaki együttműködés vonatkozik, valamint a lehetséges résztvevők körét és a követendő orosz érdekeket. Néhány fontos kitétel:

- speciális külkereskedelmet kizárólag állami többségű cég végezhet (min. 51 %-os állami tulajdonnak kell lennie);

- a szerződéses áraknak állami szerv által jóváhagyottnak kell lennie, eltérni ettől nem lehet;
- a törvény megszabja az Orosz Föderáció Kormányának a speciális ügyletekhez való jogkörét, de az Orosz Föderáció elnöke minden döntést felülbírálnak, együttműködést állíthat le, hozhat lére, céget számoltathat fel, stb.;
- az állami szervek ellenőrzési jogkörét is ebben a törvényben szabályozzák (vám, adóhatóság);

- Az Orosz Föderáció kormányának N° 1109 számú 1999. október 02-i határozata a katonai termékek fejlesztése, gyártása, szállítás-ellenőrzésének és nyomon követésének a szövetségi hatalom által történő műszaki-katonai megvalósításáról. Ez a határozat rendkívül szigorúan megszabja, hogy bármilyen a haditechnikával kapcsolatban felmerülő kérdéstről – legyen az akár csak egyszerű érdeklődés is –, ha ez külföldi állampolgár részéről merül fel, akkor az orosz partnernek azonnal értesíteni kell – jelentéstétel formájában – minden a hírszerzéssel, illetve elhárítással kapcsolatos szolgálatot és a Honvédelmi Minisztérium illetékes hivatalát.

- Annak érdekében, hogy a központi érdekek maximálisan érvényesüljenek az Orosz Föderáció 83. sz. Kormányhatározatával, 2000. január 31-én létrehozták a „Hagyományos Fegyverzet Oroszországi Ügynökségét”. A kormányhatározat a létrehozott ügynökség részére megadja mindazon jogokat, és kötelezettségeket, melyekkel megszüntetéséig a Szovjetunió Tervhivatala rendelkezett. Mindazon túl, hogy jogi személyiséggel rendelkezik, állami pénzek, befektetések, kutatás-fejlesztések, külkereskedelmi tevékenység, kormányközi megállapodások, stb. felett dönthet, végrehajthat, illetve hajtathat, vagy éppenséggel meg is tilthat.

Ugyanakkor minden egyes megkötött szerződés utólagos állami ellenőrzését pénzügyi (és politikai) vizsgálatát rendeli el a 2000. február 10-én, az Orosz Kereskedelmi Minisztérium által kiadott dokumentum, az „Utastítás a haditechnikai termékekkel kapcsolatos külkereskedelmi szerződések végrehajtásának és ellenőrzésének céljából történő szerződés felterjesztések módjáról”.

- Az orosz vezetés a centralizáció további fokozása érdekében létrehozta 2001. március 01-én – **Elnöki Dekrétummal** – „Az Orosz Föderáció Külföldi Államokkal való Haditechnikai Együttműködése Bizottságát”. Ez a bizottság lett az a szervezet, mely ugyan alkalmazza, és figyelembe veszi a hatályon kívül nem helyezett korábbi rendeleteket, de dönt (engedélyez, vagy megtilt) minden, a haditechnikát érintő és a nemzetközi együttműködés

fogalomkörébe tartozó kérdésben (export-import ügyletek, licence-átadás-, vétel, reexport engedélyek kiadása, stb.).

A bizottság döntéseit az orosz elnök bármikor felülbíráhatja, vitás kérdésben pedig egyszemélyes döntési joga van.

Ugyanakkor a „látszat-demokrácia” fenntartása érdekében 2000. december 01-i hatállyal hoztak egy rendeletet „Az Orosz Föderáció szervezetei részére a haditechnikai eszközökkel való külkereskedés jogának feltételei” címmel. Ez a rendelet némileg hasonlít a más országokban alkalmazott elvekhez, mert a kérelmezőnek meg kell határoznia, hogy mivel akar foglalkozni. A rendelet a „tevékenységi engedély” kiadásának felel meg, de azt csakis állami többségű cég kaphatja meg. Megjegyzendő, hogy tisztán **csak kereskedelemmel** foglalkozó cég ilyen engedélyt nem kaphat még akkor sem, ha az állami tulajdoni többség megvan. Az engedély-kérelmek véleményezése szinte az összes orosz minisztérium, felderítő és biztonsági szervezet, állami bizottság, stb. számára kötelező és csakis egyhangú pozitív állásfoglalás után adható ki bármilyen kérvényezett (jóváhagyólag elbírált) okmány.²⁵

- Az engedélyező hatóság megalakításával egyidejűleg „Az Orosz Föderáció külföldi államokkal való haditechnikai együttműködésének rendjéről” (2000. december 01.) szülő Kormányhatározattal meghatározták az együttműködések tényleges (gyakorlati) lebonyolításának a módját. Ez a rendelet már a külkereskedelmi ügyletek szintjén szabályozza, hogy milyen feltételekkel lehet az „ügyleti” engedélyt megkapni export, import, lízing, reexport, stb. végrehajtására.

A más államok döntéshozatali rendszerével való összehasonlítás érdekében célszerű megjegyezni:

- a fentiekben említett bizottságok állásfoglalásai szerint van tiltott célország, és termékek listája, valamint engedélyezett cél-ország és -termékek listája;
- az Orosz Föderáció elnöke mindent felülbíráhat;
- alapkövetelmény a „Végfelhasználói Igazolás”, bemutatása;
- a „Külkereskedelmi ügylet” minden fázisában az engedélyesnek részletes jelentési kötelezettsége van.

Miután az orosz vezetés az engedélyezési struktúrában – legalább árufőcsoporti szinten – azért közeledni óhajtott a világ más pontjain működő engedélyezési rendszerekhez, egy Elnöki Dekrétummal, 2001. december 10-én,²⁶ meghatározták az engedélyköteles

²⁵ A kérelmezőnek 18 okmányt/dokumentumot/, igazolást kell csatolnia! Ezek a cég életére, gazdálkodására, pénzügyi és politikai megbízhatóságára vonatkoznak.

²⁶ Az Elnöki Dekrétum hivatalos száma No ¹⁴¹⁷

termékek engedélyezési folyamatának tevékenységi sorrendjét és módját. Ez a dokumentum tartalmazza a tevékenység- és termék-főcsoportokat, milyen (további) dokumentumokat kell beadni és deklarálták, hogy a kiadott engedély egyben a vámszervek részére benyújtandó kiviteli/behozatali engedély.

- Végezetül 2003. március 11-én a 311. sz. Elnöki Dekrétummal az Orosz Föderáció Elnöke elrendelte, hogy létre kell hozni az „Orosz Föderáció Honvédelmi Minisztériuma mellett működő Védelmi Beszerzési Bizottságot”. Ezzel a csúcs-szervezettel koordinálják és irányítják az Orosz Fegyveres Erők összes beszerzését, legyen az speciális, vagy polgári.

Elemelve a szabályozás és ellenőrzés/engedélyezés területén megvalósuló az orosz rendszert, az alábbi következtetéseket vontam le:

- A fegyver-gyártás és kereskedelem rendkívül **túlszabályozott, ellenőrzött, centralizált**. Az állam fenntartja magának a jogot, hogy bármikor beavatkozzon a gyártási vagy kereskedelmi folyamatokba, ha úgy véli, hogy érdekei sérülhetnek.
- A szabályozás, ellenőrzés, engedélyezés **stílusa** messze elmarad a nyugati demokráciákban a piacgazdaságára jellemző vonásoktól. A jogalanyok – résztvevők – is szinte kivétel nélkül csak állami vállalatok.
- Az ilyen jellegű szabályozási rendszer már a piacgazdasági feltételek között **túlhaladott** közép- és nyugat-Európában.

Az orosz szabályozási/engedélyezési rendszer folyamatábráját az **1.sz. melléklet** tartalmazza.

3. 2. Svájc engedélyezési és ellenőrzési rendszere a speciális kereskedelem területén

[29], [30], [31].

A svájci hadiipar igen komoly múlttal és hagyományokkal rendelkezik. Ez a fejlett ipar a múltban nem tartotta akadályozó tényezőnek a deklarált „örök semlegességet”, amikor alapvetően üzleti szándékkal fegyvert, lőszert és egyéb speciális anyagot szállított hadviselő feleknek, a világ bármely pontjára.

Az idő múlásával és a nemzetközi helyzet változásával, de nem utolsó sorban a nagyhatalmak nyomására Svájc kénytelen volt egy, nem csak az anyagi bevételt szem előtt tartó, a speciális kereskedelmet szabályozó rendszert létrehozni. Kisebb módosításokkal, de a mai napig is már ezek a rendelkezések érvényesek.

A speciális kereskedelemre vonatkozó **főbb jogszabályok a következők:**

- A „Hadianyagokkal kapcsolatos Törvény”, elfogadva 1996. december 13-án.²⁷

Ez a szövetségi törvény meghatározza a hadianyagok gyártását, kereskedelmét, kivitelét, behozatalát, reexportját és az ezekkel kapcsolatos, de „nem anyagi jellegű” jogokkal, követelésekkel (pl. licence, know-how) összefüggő eljárások rendjét is.

A törvény megszabja, hogy mit lehet gyártani, azaz mire lehet engedélyt kérni. Szigorúan tilos gyártani, vagy kereskedni az **ABV** fegyverekkel, anyagaikkal, alkatrészeivel és részegységével. Hasonló tilalom van a taposóaknák esetén is, mind a gyártás, mind a kereskedés vonatkozásában. Mind a gyártás, mind a kereskedelem végzéséhez „**tevékenységi engedély**” szükséges.

A vonatkozó kérelmet a szövetségi kormányhoz kell benyújtani, csatolva az igazolásokat, hogy a kérvény a kereskedelmi, pénzügyi törvényeknek megfelelően lett összeállítva. (Meglévő, de lejárta előtti engedélyek hosszabbítása már történhet helyi, önkormányzati szinten.) Szigorúan tilos a hadianyagokkal kapcsolatban bárminemű engedély nélküli tevékenység, legyen az gyártás, vagy kereskedelem.

A Svájci Hadsereg minden egyes engedélykérelmet megvizsgál és véleményez. A hadsereg illetékes hivatalának, az engedély megadásával szemben – ha kifogást talál – vétőjoga van.

Az említett törvény előírja az EU által hozott és a hadieszközökre – hadianyagokra²⁸ vonatkozó embargó maximális betartását (függetlenül attól, hogy Svájc nem tagja az EU-nak). A törvény végrehajtási módja, hogy az engedély betartása ellenőrzésének céljából nyilvántartásba kell venni az engedélyt megkapó és engedélyért folyamodó jogi és természetes személyeket, bejelentésük és adataik valódiságát, pedig még az engedély kiadása előtt ellenőrizni kell. Az ellenőrzés, az engedélyek feltételei betartásának felügyelete a **rendőrség és a vámszervek** feladata. Az utolsó ellenőrzést, a törvény által meghatározott minden termék esetében²⁹ az államhatáron való átlépéskor végzett tételes vámvizsgálat jelenti.

Minden kereskedelmi ügyletet előzetesen kell engedélyeztetni oly módon, hogy a szerződés aláírása előtt a hatósági engedélynek az exportőr (importőr) birtokában kell lennie. Viszont van néhány különleges elbírálású ország, ahová az „előzetes” engedély kiadása nem szükséges.³⁰

²⁷ A Szövetségi Parlament kiegészítette és kis részben módosította 1998. február 25-én.

²⁸ A törvényben „Kriegsmaterial”-nak nevezik.

²⁹ Az 1988-as kiegészítés 1. sz. melléklete „List des Kriegsmaterials”, ahol a jelzések KM 1-től a KM 22-ig tartanak. A lista megfelel az EU-ban használatos ML besorolásnak.

³⁰ Ilyen „tárgyalási engedély” jellegű előzetes engedély nem kell a Nyugat-Európai államok és egyes Közép-Európai államok, pl. Magyarország vonatkozásában.

- A svájci szövetségi kormány 1997. június 20-án külön törvényt hozott a lőszer-, fegyverek és fegyveralkatrészek kérdésében (Bundesgesetz über Waffen, Waffenzubehör und Munition), majd a Szövetségi Parlament 2002. február 19-i ülésén kiegészítette és megerősítette ennek a törvénynek a fontosságát.

Ezzel a törvénnyel és módosító kiegészítésével a svájci törvényhozók **megszüntették** az országban a szabad fegyvervásárlás és belföldi kereskedelem jogát. A törvény életbelépésével már nem lehetett szabadon, azaz érvényes engedély bemutatása nélkül vásárolni pisztolyt, lőszert, vagy például lézeres célmegjelölő eszközt.

Ekkor határozták meg és kapcsolták be a tilalmi körbe a „közbiztonságra veszélyes eszközöket” is, mint például a dobókést, dobó-csillagot, stb. Szintén ezzel egy időben hirdette ki a svájci parlament, hogy a fegyverkereskedelmet, legyen az akár belföldi, vagy külkereskedelmi irányultságú, meg kell szigorítani, az ország külpolitikai érdekeinek megfelelően kell irányítani, illetve annak alárendelni. Kimondták a fegyver-birtoklás korhatárhoz kötöttségét, és a külföldi állampolgárok szabad fegyvervásárlásának a tilalmát!³¹ A törvény mindennemű fegyverre vonatkozik, a vadászfegyverre is! Megerősítették, hogy a kereskedéshez a normál „tevékenységi” engedélyeken túl a rendőrség és/vagy a vámszervek kiegészítő engedélye is szükséges. Kiegészítették a Svájci Büntetőtörvénykönyvet is az új rendeletnek megfelelően.

- Miután Svájc csatlakozott a Wassenaar-i Megállapodáshoz, ki kellett egészíteni az eddigi rendelkezéseket és fogalomkört a kettős-felhasználású termékek, anyagok és technológiák fogalmakörével és kereskedelmének szabályozásával.³² (Bundesgesetz über die Kontrolle zivil und militärisch verwendbarer Güter sowie besonderer militärischer Güter, vom 13. December 1996.) Ez az anyag rendkívül részletesen tartalmazza az engedélyköteles termékek, anyagok, technológiák műszaki, vegyi, stb. jellemzőit, azaz minden olyan tényezőt, ami az azonosításhoz szükséges, de mindezen túl rögzíti az engedélyezési eljárás módját és követelmény rendszerét is. Itt már a rendelet kiadója az ML megjelöléseket használja.

Az engedélyt vagy a szövetségi, vagy a kantoni hatóságok adják ki, de az előzetes vizsgálódás és ellenőrzés **helyi önkormányzati szervek** szintjén is történhet. Az ellenőrző „csoportban” azonban a rendőrségnek és a vámszerveknek is képviseltetniük kell magukat. Mindennemű gyártási/kereskedelmi tilalom megszegéséért pénz és/vagy börtönbüntetés jár.

³¹ A rendelet megjelenéséig csak egy érvényes útlevelel és megfelelő pénzüsszeg kellett bárkinek a fegyvervásárláshoz!

³² A Bécsi székhelyű Nemzetközi Atomenergia Ügynökség többször támadta Svájcot, hogy olyan gépeket és technológiát ad el „érzékeny” területre, melyek ellentétesek az ENSZ határozataival. A svájci kormány a bizonyítékok ellenére mindezt tagadta, de vizsgálatról, stb. hír nem érkezett.

Elemelve a speciális kereskedelem svájci szabályozási rendszerét, megállapítottam:

- Az összes rendelet, utasítás nyílt mindenki számára elérhető, egyértelmű és világos;
- Habár a törvények, rendeletek megalkotása központilag történt, a gyakorlati végrehajtás és a betartatás ellenőrzése már decentralizáltan történik, mégpedig szokatlanul **alacsony hivatali** szinten;
- Nincsenek különleges kormányközi, bürokratikus szervezetek, minden tevékenység egy-egy hivatalban, megfelelően kiképzett tisztviselővel történik, a rendőrség területén szokatlan széleskörű jogkör figyelembevétele (és alkalmazása!) mellett;
- Az önkormányzatok illetékes hivatalának árumegállítási, visszatartási, termelésleállítási, stb. joga van, mely döntés ellen – ha az érdekelt ezt nem fogadja el – a Szövetségi Államügyészséghez lehet fellebbezni.

Svájc precízen, pontosan foglalta törvénybe, de **nagyon rugalmasan alkalmazza** az ezen a kényes területen való nemzetközi elvárásokat, nem tűnik túlzottnak sem az engedélyezés, sem pedig a tiltás megvalósítása.

A svájci szabályozási/engedélyezési rendszer folyamatábráját a **2.sz. melléklet** tartalmazza.

3. 3. Izrael Állam szabályozási és ellenőrzési rendszere a speciális kereskedelem területén

[32], [33], [34], [35].

1948-ban, amikor az Izraeli állam megalakult, gyakorlatilag az ország szinte védtelen volt. Hazai fegyvergyártása nem volt – vagy elenyésző szinten volt – a szövetségesek a második világháborúban zsákmányolt fegyverekből adtak át az újonnan megalakult országnak némi eszközt, hogy védje magát. Az első arab-izraeli háború után, 1948-ban, kezdődött meg az országban az intenzív fegyvergyártási kapacitás kiépítése.

Az elmúlt években az izraeli hadiipar mind struktúrájában, mind pedig exportvolumenében, a világ **legkomolyabb fejlesztői, gyártói és kereskedői** közé verekedte fel magát a speciális eszközök területén.

Izraelben a fegyvergyártás és fegyverkereskedelem vegyes szerkezetű. Léteznek állami és magáncégek. Mára Izraelben kb. 150 cég van, amely a hadiipar területén tevékenykedik és éves termelési értékük kb. 3,5 milliárd USD. A három legnagyobb cég az Israel Aircraft Industries; Israel Military Industries, és a Rafael Arms Development Authority.³³

³³ Az Izraeli Kormány 2006. végéig mind a három céget privatizálni akarja, mégpedig szétördelve, kisebb egységek „piacra” dobása útján.

Az **izraeli** fegyver, illetve speciális kereskedelem **rendkívül szigorú és centralizáltan ellenőrzött**. Az állam a kereskedelem minden stádiumában maximális információval akar rendelkezni. A kereskedelmet ellenőrző és felügyelő szervezet: a **SIBAT**.³⁴ Ezt a szervezetet 1978-ban kormányhatározattal hozták létre, angol neve: FOREIGN DEFENCE ASSISTANCE and DEFENCE EXPORT ORGANIZATION.

A SIBAT tevékenységét a Honvédelmi Minisztérium irányítja, szervezetileg annak egyik főosztálya.

Izraelben a hadiipari gyártás és kereskedelem **engedélyhez**, azaz **tevékenységi engedélyhez** kötött. Ennek kiadása – a megfelelő előzetes ellenőrzés után – a SIBAT által történik.

A **kereskedelemmel** kapcsolatban az engedélyezés kétszintű.

- A speciális tevékenységi körben regisztrált cégeknek egy adott ügyleti lehetőség felmerülésekor **tárgyalási engedélyt** kell kérniük. Ez a tárgyalási engedély szükséges még kiállításon való részvétel, vagy bármilyen információs anyag, adathordozó átadásához is. Ha a SIBAT úgy találja, vagy az adott téma megköveteli, akkor mint engedélyező hatóság „titkossági nyilatkozatot” kér az exportortól, mielőtt az engedélyt kiadja. Ezzel a nyilatkozattal akarják elejét venni annak, hogy esetleg az állambiztonság szempontjából kényes információ az országot elhagyja. Ha a tárgyalási engedélyt kiadták, akkor kezdheti meg a cég a konkrét, üzleti előkészületi tárgyalásokat. A tárgyalást el lehet vinni a legvégső pontig, sőt a tárgyalási engedély birtokában szerződést is alá lehet írni. Azonban ez még nem jelenti a tényleges Export Licence, azaz „**Kiviteli Engedély**” kézhezvételének a garanciáját.

- A „**Kiviteli Engedély**” kiadását megelőzően az állami hatóság, a SIBAT minden érdekelt (a külügyminisztérium, a belügyminisztérium, „biztonsági szolgálatok”, stb.) bevonásával ismételten megvizsgálja az adott ügylet körülményeit, mind az Izraeli Állam, mind pedig a nemzetközi helyzet vonatkozásában. Előfordulhat, hogy a „Tárgyalási Engedély” és a „Kiviteli Engedély” kiadása között hónapok telhetnek el.³⁵ Előfordulhat, hogy a vizsgálat ideje alatt az ügyletet letiltják. Normális körülmények között az Export Licence-t a beadástól számított 4-6 héten belül az igénylő megkapja. Sem a tárgyalási, sem a kiviteli engedély beadása nincs idő-intervallumhoz, vagy beadási határidőhöz kötve. Az áru országhatáron való átlépésének ellenőrzése a

³⁴ Az alapító rendelet, működési mód és ezek leírása, elvei, stb. **nem nyilvánosak**. Csakis az „**eljárási és követelményi**” elveket tudtam megkapni, angol fordításban.

³⁵ Az esetlegesen megghiúsuló üzletek miatti kártérítésért való jogorvoslatról nincs tudomásom!

határőrség/hadsereg, illetve a vámhatóság feladata. Mivel az export ellenőrzés ennyire szigorú, minden tárgyalásról a hatóságot – ha az ügylet eljut a megfelelő stádiumba – **tájékoztatni kell**. Az ország gyártói és kereskedői részére felmerülő export lehetőségeket pedig, nemcsak a polgári és nem hivatalos csatornák, hanem a nagykövetségeken dolgozó, arra hivatott állami tisztviselők is azonnal jelzik. Ekkor a SIBAT tájékoztatja a regisztrált cége(ke)t az üzleti lehetőségről és így az(ok) már az első pillanatban is fontos információk birtokában van(nak).

Elemelve az izraeli rendszert megállapítottam, hogy az ország különleges helyzetéhez igazították a fegyverkereskedelemmel kapcsolatos szabályozást. Külső „érdeklődő” részére a feltételek, az adatok, az engedélyezési szempontok és elvek **meglehetősen nehezen** hozzáférhetők. Mindazon túl a megítélést az alábbiak is befolyásolják:

- Az ország nem tagja a Wassenaar-i Megállapodásnak,³⁶ viszont különleges haditechnikai és hadiipari egyezményei vannak az Egyesült Államokkal. (Ezek a különleges megállapodások pótlólagos üzleti lehetőségeket, de egyben kiegészítő üzleti korlátokat is jelenthetnek.)
- Az engedélyezési rendszert kizárólag egy elv irányítja, **mégpedig Izrael Állam nemzeti (és gazdasági) érdeke**. Ettől sem az ENSZ, sem az EU, senki nem tudja eltántorítani, habár az USA gazdasági fenyegetésére már nem egyszer annulált nagy volumenű fegyver-export megállapodást.³⁷

Az izraeli szabályozási/engedélyezési rendszer folyamatábráját a **3.sz. melléklet** tartalmazza.

3. 4. Norvégia speciális kereskedelmet szabályozó rendszere

[36], [37], [38].

Mindenekelőtt meg kell említeni, hogy Norvégia habár **nem** tagja az EU-nak, de tagja a NATO-nak, alapító tagja a Wassenaar-i Megállapodásnak és más non-proliferció³⁸ megállapodásnak is.

Norvégia méreteihez és lakosságának számához viszonyítva komoly hadiiparral rendelkezik a fegyver-lőszer gyártás területén ugyanúgy, mint az elektronika, illetve a haditengerészeti eszközök gyártásában. A haditechnikai gyártó-kapacitások fenntartásában fontos tényező az export, ehhez viszont az alábbi szabályozó rendszer tartozik.

Mindennemű, a speciális termékekkel kapcsolatos engedélyezési tevékenység a **Norvég Külügyminisztérium** feladata. Ebbe az engedélyezési tevékenységbe konzulensként bevonják a Honvédelmi Minisztérium illetékes részlegeit, illetve szervezeteit.

³⁶ Egyes információk szerint, tárgyalások folynak a csatlakozásról!

³⁷ 2004. évben „távol felderítő lokátor rendszer” szállítását Kínába!

³⁸ Lásd, 23. old. lábjegyzet

A speciális kereskedelemre vonatkozó **főbb jogszabályok a következők:**

- A „Stratégiai Termékek, Szolgáltatások és Technológiák Exportjának ellenőrzésével kapcsolatos” N° 93 sz. törvényt a norvég parlament 1987. december 18-án fogadta el. Ennek értelmében a Norvégia vámterületén mindennemű, az említett törvény hatálya alá eső export-tevékenység - **engedély-köteles**. Ez érvényes külföldi állampolgárok Norvégiában alapított cégeire is.

A törvény előírja:

- az engedélyezési folyamat során a minisztériumi vizsgálók részére minden, az esetleges ügyvel kapcsolatos dokumentumot hozzáférhető kell tenni, minden kívánt segítséget, információt, stb. meg kell adni;

- mindennemű, az engedélyezéssel kapcsolatos vizsgálatot még akkor is le kell folytatni, ha a téma titkos (természetesen ekkor magát az ügyet is titkosan kell kezelni);

- az engedélyezési folyamat megsértése esetén a minisztérium a teljes céges könyvelési dokumentáció elkobzását követelheti és az ügyet a Büntető Törvénykönyv³⁹ eljárása alá vonhatja;

- pénzbüntetést vagy börtönbüntetést vonhat maga után, ha bárki, bármilyen, az engedélyezés tárgyát képező folyamatról **írásos** vagy **szóbeli** információt ad ki az engedélyező hatóság engedélye nélkül;

- a Külügyminisztérium az engedély betartását közvetlenül irányíthatja és ellenőrizheti, mindaddig, amíg a szerződéses kötelezettség a kiadott engedélyre vonatkozóan fennáll;

- a törvény előírja, hogy megújítandó minden korábban kiadott engedély, de még folyamatban lévő, azaz végrehajtás alatt lévő szerződésekkel kapcsolatban is. Ezzel a törvénnyel, azonnali hatállyal semmissé nyilvánították a korábban kiadott engedélyeket, és magát a törvényt pedig, hozzáigazították a már 1946 óta létező N^o13. számú Ideiglenes Törvényhez, mely az Export Ellenőrzésre vonatkozott.

Mivel a fentiekben említett törvény nem kellően szabályozta, hogy – tételesen – mire is vonatkozik, ezért 1989. január 10-én a Külügyminisztérium kiadott egy „Kiegészítő Szabályozás a stratégiai termékek, szolgáltatások, technológiák kereskedelméről” című anyagot.

Ez a **szabályozás** az alábbiakat tartalmazta:

---

³⁹ A „Criminal Procedure Act” lehetővé teszi a teljes anyag- és vagyon-elkobzást, valamint a cég bezárását is. A törvény a norvégion kívül más nyelvre nem lett lefordítva, de mint létező jogszabályra, ezzel az angol megnevezéssel erre a törvényre több dokumentumban is utalnak.

- mindennemű speciális, illetve stratégiai termék, technológia, áru, de még az ezekhez kapcsolódó jogok transzferje is engedélyköteles, mégpedig a renDELETEhez mellékelt I. és II. sz. listának megfelelően;

- a kiadott rendelet szerint, ezENTÚL a norvég vámterületen belüli és az I., illetve II. sz. listákhoz tartozó mindennemű, az ország katonai képességeihez csatlakozó tevékenység is kizárólag **tevékenységi engedély** megszerzése után végezhető;

- meghatározták azokat a viselkedési normákat, melyek a háborús, illetve válságövezeti szállítási tilalmat, stb. tartalmazzák;

- megszigorították az engedélyek kiadásának feltételeit, meghatározták azokat a szükséges formanyomtatványokat és dokumentumokat, melyeket az engedélyt kérőnek a hatósághoz be kell nyújtani. Természetesen itt lehetnek további speciális, termékfüggő dokumentumok, de ezekről a kérvényezőt, a kérvény „űrlapjának” átadásakor tájékoztatják;

- mindennemű gyakorlati kontrol a **vámhatóság** feladata, akinek joga van az áru visszatartására, a csomagolás ellenőrzésére, kibontására, stb. Ugyanakkor a kiadott engedéllyel kapcsolatos módosítás, megjegyzés (rájegyzés) **kizárólag az engedélyt kiadó külügyminisztérium hatásköre**;

- ha a kiadott export-engedély elveszett, vagy nem használták fel, vagy „illetéktelen kézbe került” azonnal vagy jelenteni, vagy vissza kell adni a Külügyminisztériumnak. Ha felhasználták, akkor a lejárat után még 2 évig a cégnél tárolni kell, és a Külügyminisztérium illetékesének kérésére bármikor be kell mutatni;

- ezen rendelet előírásaitól speciális politikai vagy egyéb feltételek miatt lehetséges eltérés is.⁴⁰

Annak érdekében, hogy a fenti rendeletek végrehajtása és ellenőrzése egyértelmű legyen, **1992. február 28-án** a Külügyminisztérium egy **útmutatást** adott ki, hogy miképp kell eljárni a **fegyver, lőszer, hadieszköz és haditechnikai célokra használható szolgáltatások és technológiák exportja** esetén. Ez az útmutatás részletesen ismerteti, összegzi a korábbi törvényeket, határozatokat, valamint a termékek és az országok eljárás szerinti besorolását.

Elemelve a norvég szabályozó és ellenőrző rendszert megállapítottam, hogy rendkívül egyszerű és érthető, az érdeklődőknek **könnyen hozzáférhető**, ugyanakkor meglehetősen **szigorú szabályozás**. A norvég szabályozás – hasonlóan a Wassenaar-i tagállamok egy részének szabályozásához – **nem választja** külön a fegyver, lőszer, hadianyag/eszköz

⁴⁰ A rendelet nem részletezi sem a „döntéshozót”, sem pedig a körülményeket, melyek lehetővé teszik a rendelet előírásaitól való eltérést! Ugyanakkor a rendelet hatálya alól kivétel például az u.n. Északi Együttműködés országaival folytatott speciális kereskedelem kérdése. (Ennek tagjai: Dánia, Norvégia, Svédország, Finnország, Izland)

kérdését a kettős felhasználású/ellenőrzött anyagoktól, technológiáktól. Sőt, az ellenőrzés gyakorlati részét átadja a vámhatóságnak, de ugyanakkor mindenfajta engedélyezési döntést egy „kézbe”, mégpedig a **Külügyminisztérium** megfelelő szervezetébe koncentrálnak.

A norvég szabályozó/engedélyező rendszer folyamatábráját a **4.sz. melléklet** tartalmazza.

3. 5. A Szingapúri Köztársaság speciális kereskedelmet szabályozó rendszere

[39], [22], [23].

Szingapúr nem tartozik a világ nagy országai közé, de a **speciális kereskedelemben, fejlesztésben** Nincsenek tárgymutató-bejegyzések. **tésben és gyártásban komoly helyet foglal el.** Ahhoz, hogy a szingapúri fegyverkereskedelmet, azaz a speciális kereskedelmet szabályozó rendszert elemezni/értékelni lehessen, célszerű megjegyezni az alábbi tényeket:

- 1995-2001(2003) között a szingapúri kormány az ország **GDP-jének 4,5-5,0 %-át** költötte katonai kiadásokra, sőt, egyes nem hivatalos becslés szerint a költségvetés **27÷29 %-át** költik évente folyamatosan **katonai kiadásokra**;

-az ország fegyveres erőit irányító (felügyelő) Honvédelmi Minisztérium⁴¹ és a Honvédelmi Tudományos és Technológiai Ügynökség⁴² létrehozott egy speciális hivatalt, a Jövő Rendszereinek Igazgatóságát⁴³. A hivatalnak a feladata, hogy egy kézben tartsa, koordinálja az ország **összes** hadiipari kutatását, fejlesztését, amely akár a hadsereg érdekében, akár exportra vagy megrendelésre történik;

- ennek a célnak az érdekében az összes hadiipari gyártó- fejlesztő üzemet összevonták a **Singapore Technologies Group**⁴⁴ cégbe, melynek 57 %-a az állam tulajdonában van. Természetesen az egyes cégeknek van polgári termelése is, de a katonai felhasználású termelés – mely nagy részben exportra megy – 2003-ban a bruttó termelés 51 %-át tette ki. Ez a csoport mellel 200 alvállalkozóval dolgozik, de a feladat meghatározói, a szaktanácsadói munkát végző szakértők a **hadsereg** soraiból kerülnek ki.

Ilyen háttér meglétével működik a speciális áruforgalom Szingapúrban. Ugyanakkor a speciális kereskedelem szabályozására a Szingapúri Kormány 1997. szeptember 05-én elfogadta és hivatalosan közzétette a „Fegyver és Robbanóanyag törvényt”, melyhez még ebben az évben egy újabb, ugyanilyen nevű kiegészítést is tettek.

A törvény legfontosabb elemei a következők:

⁴¹ Ministry of Defence of Republic of Singapore

⁴² Defence Science and Technology Agency

⁴³ Future Systems Directorate

⁴⁴ Singapore Technologies Group – Szingapur-i Technológiai Csoport

- az engedélyező hatóság/ellenőrző hatóság a **Belügyminisztérium** fennhatósága alá tartozik;

- a törvény rendelkezési érvényesek a fegyverek és robbanóanyagok alkotó elemeire (kiinduló anyagaira), illetve magára a késztermékre is;

- engedély nélkül semminemű cselekmény, tevékenység – tehát **gyártás** vagy **kereskedelem** – sem az anyagokkal, sem a késztermékekkel, illetve a technológiával nem történhet;

- a törvény meghatározza azon anyagokat, majd a kiegészítésben a fegyvereket és a hadieszközöket – **vámtarifaszám** szerint –, melyeket szigorú ellenőrzés alá kell vonni;

- bemutatásra került minden olyan formanyomtatvány, melyet a kérvényezőnek ki kell töltenie, illetve az engedély kézhezvétele érdekében kitöltve be kell adnia. Rendkívül szigorúan meghatározták, hogy az ellenőrzés a **Szingapúr-i Rendőrség** feladata, amely bármikor, bárhol⁴⁵ ellenőrizheti a törvény betartását;

-a törvény részletesen meghatározza azokat a feltételeket, amelyek alapján gyártás, import, export, reexport, sőt az esetleges „birtoklás” is lehetséges;

- bármilyen engedély kiadása csakis alapos környezeti tanulmány elvégzése után lehetséges és az engedélyk maximum 1 évig érvényesek;

- az engedélyező hatóság mind az engedélyt kérő céget, mind pedig az adott ügyletben résztvevő személyeket maximálisan ellenőrzi;

- mindennemű az ügylettel, gyártással kapcsolatos tevékenységet a legszigorúbban nyilván kell tartani és az ezzel kapcsolatos írásos dokumentumot a rendőrség rendszeresen ellenőrzi;

- a lebonyolított tranzakciókat (export, import, stb.) 48 órán belül a rendőrségnek be kell jelenteni. Ha az engedélyezett ügylet nem jön létre, akkor azt a rendőrségnek be kell jelenteni, illetve az engedélyt le kell adni.

A törvényt kiegészítették azon non-prolifерációs⁴⁶ követelményekkel is, melyek a nemzetközi szerződésekhez való csatlakozás alapján az országra háruló kötelezettségekből származnak. Ugyanakkor ez a törvény meghatározza, hogy a törvény súlyos megsértése⁴⁷, még **halálbüntetést** is vonhat maga után.

Elemelve a szingapúri szabályozási rendszert megállapítottam:

⁴⁵ Akár az utcán is megállíthatják a szállító járműveket és átvizsgálhatják azokat, fegyver, lőszer, robbanóanyag, illetve alapanyagai után kutatva, illetve a szállítási okmányok ellenőrzése céljából!

⁴⁶ Lásd, 23. old. lábjegyzet.

⁴⁷ Pl. fegyvercsempészet, robbanóanyag engedély nélküli gyártása, stb.

- ez a törvény egy 1913 óta folyamatosan bővített, kiegészített, **brit minta** alapján elkészített, majd egységes szerkezetbe foglalt törvénycsomag, ahol a büntető törvénykönyvi kitételek keverednek a gyakorlatban végrehajtandó utasításokkal;
  - az egész szabályozó rendszer **egységesen kezeli** a fegyver, lőszer, robbanóanyag, illetve a kettős felhasználású termékek és technológiák kérdését is;
  - a törvény **nyílt, bárki részére hozzáférhető**, egyszerű megfogalmazású és minimális bürokráciát alkalmaz mind az engedélyezés, mind pedig a gyártás kérdésében;
  - más államokkal ellentétben viszont a törvény megsértését **rendkívüli szigorral** torolja meg, az ellenőrzést pedig egy kézbe, a **rendőrség** illetékes egységéhez irányította.⁴⁸
- A szingapúri szabályozó/engedélyező rendszer folyamatábráját az **5 sz. melléklet** tartalmazza.

3. 6. Összefoglaló következtetés a „nem Európai Unió-s” országok ellenőrzési és szabályozási rendszeréről

Elemelve a megismert szabályozási rendszereket arra a következtetésre jutottam, hogy mindegyik országban az alkalmazott módszer, **jellemző az adott országban** meglévő „demokráciára”, (állami-igazgatási berendezkedésre), illetve a nemzeti hagyományokra és az országnak a világ közösségében elfoglalt helyére. Ezért nehéz összehasonlítani a svájci mentalitást, szokásokat és felfogást például az orosz viselkedéssel. De egyértelműen megállapítható, hogy az alkalmazott megoldások **minden esetben az ország érdekeit szolgálják, és az adott regionális vagy világpolitikai követelményekhez igazodnak.** Hiszen a norvég szabályozás - tagság nélkül - illeszkedik az EU minden elvárásához ugyanúgy, mint a svájci, míg a szingapúri az ASEAN tagságból fakadó követelményeknek felel meg. Mindegyik ország – különös tekintettel Oroszországra és Izraelre – ha érdeke úgy kívánja – minden döntést és intézkedést egyedileg, és alapjaiban felülvizsgálhat, illetve megmásíthat. Ami pedig az adminisztratív kérdéseket illeti, szinte minden országban rendkívüli szerepe van az engedélyezés folyamatában a Honvédelmi Minisztériumnak és a Külügyminisztériumnak, valamint a kettő közötti együttműködés koordinálásának, az ellenőrzésben pedig a rendőrség, a biztonsági szolgálatok és a vámszervek tevékenységének.

---

⁴⁸ Mindezen szigor és centralizált ellenőrzés ellenére a nemzetközi sajtóban gyakran lehet olvasni „fegyvercsempészetről”, valamint arról, hogy a taposóaknák egyik legnagyobb gyártója Szingapúr. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy Szingapúr nem csatlakozott a Wassenaar-i Megállapodáshoz sem.

4. Fejezet

Az Európai Unió és tagállamai kereskedelmi ellenőrzési és engedélyezési rendszere a speciális kereskedelem területén

Az Európai Unió (EU) elődjét, az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó **Római Szerződést 1957. március 25-én** írták alá az olasz fővárosban. Az alapító tagállamok elhatározták a közös piac létesítését és a szerződésben célul tűzték ki a személyek, áruk, szolgáltatások és a tőke szabad mozgásának a biztosítását.

A közös piac létrehozása a következő konkrét célokat ölelte fel:

- tagországok közötti szabadkereskedelmi övezet létrehozása a vámok és mennyiségi korlátozások felszámolásával;
- vámunió kialakítása közös külső vámtarifa alkalmazásával;
- olyan intézkedések meghozatala, amelyek biztosítják a szabadságjogok érvényesítését a gazdasági verseny minél szélesebb körű kibontakozása érdekében.

Tekintettel a célok megvalósításához szükséges nagyszámú jogszabály megalkotásának igényére, új döntéshozatali rendszer is bevezetésre került. Eszerint, a belső piacra vonatkozó szabályozás kiteljesítésével **összefüggő tanácsi határozatokat minősített többséggel hozzák**, ezáltal megakadályozva a vétózással érvényesíthető partikuláris tagállami érdekképviselőket. Mindezek alapján érzékelhető, hogy az **EU jogi szabályozásának az un. „acquis communautaire”-nek** és a belső piac működésének a lényegi része a műszaki jogi szabályozás, amelynek **jellemző formája az irányelv (direktíva) [40]**.

Az unió alapszerződése szerint **az irányelv kötelezettséget** ír elő a tagországok részére, de a nemzeti jogalkotók számára választási lehetőséget ad a hatályba léptetés formájára és módszerére vonatkozóan. A nemzeti jogrendre bízta az irányelv bevezetését, honosításának módját, és az irányelv csak a tagország hatályosító intézkedése folytán lép életbe [40].

A fentiekben említett célok megvalósítása a polgári területen (az u.n. régi tagállamok között) részben már meg is történt. Az EU e céloknak megfelelően alkotta meg a közösségi szabályokat, és határozatokat.

Amíg a polgári területen a közösségi célok (pl. a vám és kereskedelmi korlátok megszüntetése) elérésében még esetleg meglévő hiányosságok kiküszöbölése gyakorlatilag eredményesen halad előre,- a statisztikai adatok a kereskedelem területén ezt is mutatják, - lásd **3.sz. táblázat** -, addig a speciális területen ez a cél – azaz egységes szabályozó elvek és elképzelések, stb., megvalósítása – a legkülönbözőbb okok miatt csak rendkívül lassan halad

előre. Például, amíg a polgári területen a közösségi támogatások rendszere (pl. a mezőgazdaságban) segítséget nyújt az egyes országok vállalkozóinak, termelőinek, a gazdasági felzárkózásban vagy talpon-maradásban, addig ilyen támogatási rendszer a speciális területen nincs. (A **3.sz. táblázat** Magyarország elhelyezkedését is mutatja ebben a közösségben.)

Kutatásaim azt támasztották alá, hogy vannak olyan közösségi intézmények, melyek a speciális terület kérdéseit egységesítve olyan irányba óhajtják terelni, amelynek meghirdetett irányelvei **nem esnek egybe** az EU általánosan megfogalmazott és nyilvánosan deklarált elképzeléseivel. Ellentmondásnak tűnik, hogy a polgári területen az EU célja a verseny és az egészséges konkurencia fenntartása, ugyanakkor a speciális területen, az egységesítés és a belső piac megreformálása a cél. Ezt a feltételezést bizonyítja az a tény is, hogy az **Európai Unió** a haditechnikai termékek és eszközök kereskedelmének a szabályozását **nemzeti hatáskörben** hagyta, illetve lehetővé tette, hogy minden tagország maga döntsön arról, hogy belső jogszabályainak és nemzeti érdekeinek mi felel meg a legjobban.

Ezért értekezésem jelen fejezete **két elkülönült részt** tartalmaz, először a **közösségi elveket, intézményeket elemzem**, majd néhány **uniós tagország** szabályozási rendszerét **vizsgálom**.

3.sz. táblázat

GDP, és az áruk és szolgáltatások kereskedelme Nyugat-Európában és Magyarországon civil és speciális összevontan

[41], [42], [43].

N°	Országok	Éves változások a GDP-ben %		Az Export értéke md USD-ben		Az Import értéke md USD-ben	
		2004	2005	2004	2005	2004	2005
1	Németország	1,5	1,8	75,74	80,81	59,58	64,44
2	Franciaország	1,7	2,0	37,73	38,82	38,20	41,44
3	Nagy-Britannia	2,7	1,9	29,17	32,14	38,65	41,33
4	Olaszország	0	0	29,40	30,63	29,57	31,66
5	Spanyolország	1,4	3,2	15,20	15,59	24,50	23,19
6	Hollandia	1,0	0,7	29,75	33,83	26,61	30,29
7.	Svájc	1,3	1,1	9,89	10,47	9,27	10,07
8	Belgium	1,6	2,2	25,44	27,85	23,77	26,53
9	Svédország	3,4	2,6	10,26	10,84	8,38	9,27
10	Ausztria	1,9	1,9	9,85	10,43	9,98	10,60
11	Törökország	8,7	n.a	29,45	30,63	8,16	9,79
12	Dánia	1,7	2,2	6,23	6,90	5,42	6,11

13	Norvégia	2.3	2,3	6,86	8,65	4,03	4,63
14	Finnország	3.1	1,8	5,12	5,50	4,28	4,91
15	Görögország	4.8	3,2	1,27	1,43	4,39	4,50
16	Portugália	0	0,5	2,98	3,18	4,57	5,09
17	Írország	2,9	5,0	8,72	9,17	5,15	5,71
18	Európai Unió (15)	1.6	2,1	287,44	08,16	281,92	306,77
19	Nyugat-Európa	1.4	1,6	328,33	324,09	324,09	354,87
20	Magyarország	4,2	4,1	4,56	5,16	4,96	5,45

4. 1. A „közösségi” elvek és intézmények

Amikor az európai államok gazdasági közösségét az ebben résztvevő tagállamok létrehozták, úgy döntöttek, hogy a speciális kereskedelmet és az azzal kapcsolatos problémakört **kihagyják** a közösségi szabályozás rendszeréből. Ezért, a szabályozás alapját a **296-os (korábban elfogadott, 223-as cikkely) [44]** határozza meg.

Ez azt jelentette, hogy egyetlen tagállam sem kötelezhető olyan információ kiadására, mely saját biztonsági érdekeivel ellentétes, illetve a tagállamok **saját maguk dönthetnek** azon **intézkedésekről, melyek ezen (nemzeti) biztonság fenntartásához szükséges fegyver, lőszer, stb. gyártására vonatkoznak**, és ezt a „címcsoportot” a szerződő felek **kivonják az egységes irányítási és eljárási politika hatálya alól**. Gyakorlatilag ezt az elvet, még a **Közös Piac**⁴⁹ **1958-ban** határozta meg és – szinte minimális változtatásokkal – a mai napig érvényes.

Ugyanakkor, a Közös Piac átalakulása, a Maastricht-i kezdeményezés a közös kül- és biztonságpolitika megteremtésére, valamint a nemzetközi helyzet egyértelműen pozitív változása elgondolkodtatta az illetékeseket, hogy a gazdaság ezen rendkívüli kényes ágában is előre kellene lépni. [45]

A speciális termelés területén az egyik cél, hogy legalább a jövő tekintetében, az elvek és a célok meghatározásában, valamilyen módon egyetértést lehessen elérni az Európai NATO tagállamok, az Európai Unió tagjai és tagjelöltjei között.

Célul tűzték ki, hogy Európában lehetőleg minimumra csökkentsék a **párhuzamos** fejlesztéseket, termelést, **egységesítsék**, illetve **koordinálják** az európai **belső** fegyverpiacot, lehetőleg minimumra csökkentve a konkurenciaharcot és nem utolsósorban egy átszervezett, átstrukturált rendszerrel potenciális versenytársat, teremtsenek (minőségi és mennyiségi vonatkozásban) az Egyesült Államok speciális termelési képességeinek. Szintén célul tűzték ki olyan egységes viselkedési mód, kereskedelmi-gazdasági követelmény-rendszer létrehozásának megteremtését, mely csökkentheti annak a lehetőségét, hogy a speciális

⁴⁹ A Európai Gazdasági Közösség gyakran alkalmazott rövidebb neve.

termékek, technológiák, valamint a fegyver, lőszer, stb. illetéktelen kézbe, illetve az ENSZ által (és az EU által is), embargó sújtotta országokba kerülhessenek.

Mindezen célok csúcsaként, pedig a cél – **az egységes európai haditechnikai fejlesztés, termelés, kereskedelem, tehát az egységes haditechnikai piac megteremtése.**⁵⁰

A kitűzött célok érdekében az EU az alábbi intézkedéseket tette, illetve megállapodások – és intézmények – megszervezésében, létrehozásában vett részt.⁵¹

4. 1. 1. A Nyugat-európai Fegyverzeti Szervezet (WEAO)⁵²

[44].

1997. októberében, a Nyugat-európai Fegyverzeti Csoport (WEAG)⁵³ megvizsgálta, hogy lehetséges-e egy egységes Európai Fegyverzeti Ügynökség létrehozása.

Ekkor még a csoport illetékesei ezt korainak tartották, de létrehozták a Nyugat-Európai Fegyverzeti Szervezetet, melynek célja, hogy egységes keretbe ágyazza:

- a védelmi kutatást és technológiai fejlesztést;
- a védelmi beszerzéseket;
- a tudományos oktatást és a vizsgálatokat;
- a késztermékek és az objektumok kezelését és egyéb, az adott területhez tartozó kérdéseket.

A WEAO-nak mindezen túl az elsődleges célja az volt, hogy megerősítse az Európai Védelmi Technológiai Bázist, a közösen kifejlesztett termékekre pótlólagos piacot hozzon létre.

Végeredményben ez a szervezet a rendszeres ülések és a Fegyverzeti Igazgatók értekezletein keresztül megkezdte azon **koordinációt**, mely – habár látványos eredményt nem hozott – az **egységesebb gondolkodás létrehozására a szükséges előkészületeket megtette és eredményezte.**

4. 1. 2. Az Európai Unió Fegyverexporttal Kapcsolatos Magatartási Kódexe

[44]

Az Európai Unió 1991. évi luxemburgi és 1992. évi lisszaboni ülésén meghatározott és elfogadott olyan kritériumokat és elveket, melyeket a fegyverexportőröknek az Európai Unióban követniük kell. Ez a „Kódex” a hagyományos fegyverexporttal kapcsolatban

⁵⁰ Ebben a kérdésben igen komoly ellentmondások vannak, „önkorlátozás” a termelésben, piaci konkurencia korlátozása, stb., de ezen kérdésekkel a jelen munka nem foglalkozik.

⁵¹ Jelen munkában csak a Magyar Köztársaság szempontjából fontos megállapodásokat, illetve határozatokat kutattam, ismertetem.

⁵² WEAO-West European Armament Organization- Nyugat-európai Fegyverzeti Szervezet,

⁵³ WEAG-West European Armament Group- Nyugat-európai Fegyverzeti Csoport.

magában foglal egy tájékoztatót és konzultációs mechanizmust. A Kódex új szakaszt jelentett az EU fegyverexporttal kapcsolatos magatartásában.

A Magatartási Kódex, meghatározva és elismerve az exportőr felelősségét, az export végrehajtásának feltételeire kritériumokat állított fel, melyeket minden egyes export engedély kiadása előtt az engedélyező hatóságnak meg kell vizsgálnia, illetve mérlegelnie kell a következményeket. Ezek a következők:

1. Az EU tagállamok nemzetközi kötelezettségeinek tiszteletben tartása, különös tekintettel az ENSZ Biztonsági Tanácsa és a közösség által hozott szankciókra, az atomsorompó és egyéb megállapodásokra, valamint más nemzetközi kötelezettségekre;
2. Az emberi jogok tiszteletben tartásának vizsgálata a cél-országban;
3. A cél-ország belső helyzetének vizsgálata a feszültségek, vagy fegyveres konfliktusok fennállásának függvényében;
4. A regionális béke, biztonság és stabilitás megóvása;
5. A tagállamok és az olyan területek nemzetbiztonsága, amelyek külkapcsolatai a tagállam felelősségébe tartoznak, valamint a baráti és a szövetséges országok nemzetbiztonsága;
6. A vásárló ország magatartása a nemzetközi közösség vonatkozásában különös tekintettel a terrorizmushoz való viszonyára, katonai szövetséges pozíciói természetére és a nemzetközi jog tiszteletben tartására;
7. Vizsgálni kell annak a kockázatát, hogy a felszerelést más célra fordítják a vásárló országon belül, vagy nemkívánatos feltételek mellett reexportálják. A javasolt exportnak az importáló országra gyakorolt hatását értékelni kell;
8. Milyen a fegyverexport összeegyeztethetősége a fogadó ország technikai és gazdasági képességeivel, figyelembe véve és elemezve annak célszerűségét is, hogy az importőr állam jogos biztonsági és védelmi szükségletét az emberi és gazdasági erőforrások minimális fegyverkezési célú eltérítésével érje el.

Természetesen minden egyes, a fentiekben meghatározott kritérium **több alpontot** is tartalmaz az egyértelműbb meghatározás (döntés-előkészítés) érdekében.

Végül a „Magatartási Kódex-et” „Operatív Rendelkezések” zárják, melynek legfontosabb kitételei a következők:

- minden EU tagállam önállóan, eseti alapon saját maga értékeli a katonai felszerelésekre benyújtott export-engedély kérelmeket;
- ezen kódex nem sérti az államok azon jogát, hogy szigorúbb nemzeti engedélyezési politikát valósítsanak meg;

- a tagállamok a megtagadott exportengedélyekről zárt, diplomáciai csatornákon tájékoztatást adnak egymásnak, ami kizárólag hatósági szintű lehet, kereskedelmi haszonszerzésre nem használható fel;
- mindegyik tagállam bizalmasan megküldi a többi EU partnernek védelmi exportjának és a KÓDEX teljesítésének adatait;
- a tagállamok szükség esetén figyelembe vehetik a javasolt export által a gazdasági, szociális, kereskedelmi, és ipari érdekekre gyakorolt hatást, de ezek a tényezők nem befolyásolhatják a fenti kritériumok alkalmazását.

Elemelve a fenti dokumentumot, melyet a Magyar Köztársaság Kormánya is elfogadott megállapítottam, hogy ez a dokumentum, az EU-ban a haditechnikai export egyik legfontosabb szabályozója.⁵⁴

4. 1. 3. Az Európai Unió 1334/2000/EK; 2000. június 22-i rendelete a kettős felhasználású termékek és technológiák ellenőrzéséről⁵⁵

[46]

Az európai közösség ebben a határozatában különös figyelmet szentel mindazon **kettős felhasználású termékekre és technológiákra**, melyek a non-prolifерációs⁵⁶ megállapodások, tehát ABV⁵⁷ fegyverek és fegyvergyártáshoz szükséges anyagok, termékek és technológiák körébe tartoznak, vagy pedig a gyártási eredmény(ek) hordozó eszközeinek elkészítéséhez szükségesek.

Hasonlóan kell megvizsgálni az ellenőrzések és engedélyezések módszerét a hagyományos fegyverek gyártásához szükséges anyagok és technológiák vonatkozásában is. A rendelet felszólítja a tagállamokat arra, hogy:

- az ellenőrzés kidolgozása és hatékony működtetése a tagállamok nemzeti feladata;
- kiemelt figyelmet kell fordítani a reexport és a végfelhasználás kérdéseire, engedélyezésének feltételeire;
- a kettős felhasználású szoftverek és technológiák esetleges elektronikus úton való (telefon, faxon) továbbításának lehetőségét is ellenőrizni kell;
- a közrend és a közbiztonság védelme érdekében a tagállamoknak joguk van az Európai Unión belüli, de a határozat hatálya alá eső termékek forgalmának ellenőrzésére is;

⁵⁴ A jelen értekezés elkészítéséig a „Magatartási Kódex” hivatalos magyar fordításban nem jelent meg.

⁵⁵ Ez a határozat kötelező érvényű minden Európai Unió tagállam részére.

⁵⁶ Lásd, 23. old. lábjegyzet.

⁵⁷ ABV-Atom-Biológiai- Vegyi

- ez a határozat nem sérti az Európai Unió Közöségi Vámkodekét (2913/92/EGK) és annak végrehajtására hozott 2454/93/EGK bizottsági rendeletet.

Valójában ez a rendelet egységes keretbe foglalta a kettős felhasználású anyagok ellenőrzésével foglalkozó önálló megállapodásokat pl.: Ausztrália Csoport megállapodását; Wassenaar-i Megállapodást; az Európai Atomenergia Közösség és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség és a tagállamok közötti megállapodások által megkövetelt eljárási rendet.

A rendelet I. sz. melléklete tartalmazza mindazon termékeket, melyek kivitele hatósági engedélyhez van kötve.

A rendelet, a II. sz. mellékletében egy közösségi szintű általános export-engedélyezési rendszert mutat be. Természetesen ezt az okmányt, az export-engedélyt, az adott ország hatósága adja ki, amely lehet egyedi, globális, vagy általános engedély.

A kettős felhasználású anyagok, eszközök, technológiák vonatkozásában a hatóság ugyanúgy megkövetelheti a végfelhasználói nyilatkozat meglétét, mint a fegyverek, lőszeres és más haditechnikai eszközök esetében is.

De ez a melléklet meghatároz olyan rendkívül érzékeny területeket/termékeket is, melyekre kizárólag egyedi elbírálású engedélyek adhatók ki.

A rendelet III. sz. melléklete az alkalmazásra javasolt okmányokat mutatja be, míg a IV. sz. melléklet, azon termékek és technológiák tételes felsorolását tartalmazza, melyek tagállamokon belüli forgalmát regisztrálja, illetve az „indító és fogadó” állam hatóságainak szigorú nyomon követéséhez kötik.

A rendelet meghatározza, hogy a tagállamok az engedélyek kiadásának kérdésében ugyan önállóan dönthetnek, de kötelesek figyelembe venni az EU Tanácsának álláspontját, az EBESZ határozatát, vagy pedig, az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata alapján elrendelt szankciókból eredő kötelezettségeket.

A rendelet, tájékoztatási kötelezettséget ír elő a tagállamok részére a fontosnak tartott kérdésekben, de külön tájékoztatni kell a tagállamokat a visszavont, megtagadott kiviteli engedélyekről is.

A megfelelő információcsere és a hatékony együttműködés érdekében a Tanács egy Koordinációs Csoportot hozott létre, mely jogosult minden olyan kérdést, problémát megvizsgálni, melyet az elnök, vagy bármely tagállam képviselője vet fel.

Ennek a rendeletnek az alkalmazásáról és betartásának eredményeiről a Bizottság háromévente jelentést terjeszt az Európai Parlament és a Tanács elé. Ugyanakkor **deklarálásra került**, hogy a 1334/2000/EK számú rendelet **nem érinti az EU**

alapokmányának 296. cikkelyét, illetve az Európai Atomenergia-közösséget létrehozó szerződés alkalmazását.

Elemelve a fentiekben ismertetett rendeletet **megállapítottam**, hogy az – maximálisan elismerve a tagállamok **önálló döntéshozatali jogát** – **egységes** mederbe terelte egy rendkívül kényes kereskedelmi terület forgalmát. Mivel deklarálták, hogy különválasztják az egész rendszert a haditechnikai gyártás termékei forgalmazásának a szabályozásától (**296-os cikkely**), így véleményem szerint ez a határozat meglehetősen sok nyitott kérdést is hagyott maga mögött. Ugyanakkor egy kényes területen **kötelező érvényű és kitűnően funkcionál**.

4. 1. 4. Az Európai Unió Közös Állásfoglalása a Fegyverkereskedelem ellenőrzéséről

(Council Common Position 2003/468/CFSP of 23. June 2003. on the Arms Brokering)⁵⁸

[44]

Az Európai Unió az évek folyamán egyre inkább úgy érezte, hogy a 296. cikkely meglehetősen idejét múlta és a korábban megkötött megállapodások, pl. Magatartási Kódex; a Wassenaar-i Megállapodás, már előkészíthetik a talajt az egységes haditechnikai kereskedelmi szabályozó rendszer létrehozásához. Mivel minden évben, az unió, jelentést készít az Európa Tanács részére, ezért ennek – a 4. számú éves jelentésnek – a folyományaként került sor a fenti című dokumentum kiadására.

A dokumentum létrejöttének az alapja:

- az Európai Unió tagállamai egyetértettek abban, hogy közösen kell megvizsgálni a fegyverkereskedelem problémáit;
- a nemzeti ellenőrzési rendszereket fejleszteni kell;
- a fegyverkereskedelem szigorú ellenőrzését minden egyes tagállamban tovább kell folytatni;
- előrehaladást kell elérni a kézi- és könnyűfegyverek kereskedelmének korlátozására hozott ENSZ program végrehajtásában;
- előrelépést kell elérni a nemzetközi szervezett-bűnözés részére történő fegyver- és fegyveralkatrész-gyártás megakadályozására hozott ENSZ Jegyzőkönyv végrehajtásában.

Mivel a tagállamok a fentiekben egyetértettek, ezért az alábbi határozatokat hozták:

⁵⁸ Ez a közös állásfoglalás többek között megjelent az Európai Unió hivatalos lapjában az „Official Journal of the European Union”-ban 2003. 06. 26-én.

1. Minden lehetséges intézkedést meg kell tenni annak érdekében, hogy az ENSZ, EU, vagy, az EBESZ által hozott embargós határozatok megvalósuljanak, összhangban az EU fegyverexporttal kapcsolatos „Magatartási Kódex”-e kritériumainak a szellemével. Ezért, a nemzeti szabályozó rendszereket ehhez kell igazítani, esetleg módosítani.
2. A tagállamoknak fokozottan ellenőrizniük kell a területükön lévő fegyverkereskedők tevékenységét. Ugyanakkor világos és egyértelmű jogi rendszert kell létrehozni ezen tevékenység szabályozására. A kereskedői tevékenység áru-oldalánál – az ellenőrzési alapok meghatározásánál – az EU Egységes Fegyverzeti Listáját kell alapul venni. Természetesen a kereskedelmi ügyletekben az áru az egyik EU tagállamból mehet a másik EU tagállamba, ugyanakkor előfordul, hogy a rendeltetési cél egy harmadik, EU-n kívüli ország. Ezekben az esetekben, bármelyik EU tagállamnak lehetősége van arra, hogy az **ügylet törvényszerűségét ellenőrizze**.
3. Bármelyik EU tagállamnak joga van a fegyverkereskedő tevékenységi **engedélyét**, vagy az adott ügylettel kapcsolatos **megbízólevelét** bekérni és annak tartalmát/valódiságát ellenőrizni.⁵⁹ A tevékenységi engedély, illetve a megbízólevelét ellenőrzését annak az országnak a hatósága kell, hogy elvégezze (elsősorban!), ahol az adott kereskedő (cég) regisztrálva van. Minden ilyen regisztrált, kiadott engedélyt minimum 10 évig tárolni kell, különös tekintettel azon megtagadott engedélyekre, melyeket az engedélyező hatóságok, a „Magatartási Kódex” valamelyik pontjának megsértésére való hivatkozással, nem adtak ki. A tagállamoknak ezen ismeretek birtokában joguk van általános és hosszú idejű engedélyek helyett eseti, egyedi ügyletre szóló engedélyt kiadni, illetve a kiadott engedélyeket nem megújítani, vagy visszavonni.
4. A tagállamok létre fogják hozni az információk megfelelő cseréjének rendszerét, sőt nem elképzelhetetlen, hogy bizonyos esetekben a rendelkezésre álló információkat harmadik fél (azaz nem EU tagállam, pl. USA) is megkaphatja.
Ez a döntés különösen fontos lehet olyan esetben, amikor a nemzetközi fegyvergyártási kooperációban több tagállam gyakorolja az ellenőrzés jogát egy meghatározott ügylet felett. Az ilyen esetekben az információ kiadása, cseréje az ügyletre, a kereskedő regisztrációjára, a kereskedő cég ismertetésére, megtagadott ügyleteire, vagy betiltott tevékenységére vonatkozhat.

---

⁵⁹ A nemzeti szabályozások különbözősége folytán nem mindegyik EU tagállamban kell „tevékenységi” engedély. Van, ahol elegendő csak egy eseti „ad hoc” ügyleti meghatalmazás fegyver-export végrehajtásához.

5. Mindegyik tagállamnak ki kell dolgoznia megfelelő szankciókat, beleértve a büntetőjogi szankciókat is annak érdekében, hogy a fegyverkereskedelem ellenőrzésének hatékonysága növekedjen.

Elemelve a fenti dokumentumot megállapítottam, hogy ez az egységes állásfoglalás egyben erős kritikája a 296. cikkelynek, de annak is, hogy a nemzetközi fegyverpiacon az EU tagállamok rendkívül éles konkurencia-harcot vívnak egymással az egyes nagyobb értékű üzletekért. Az irányelvek már korábban meghatározásra kerültek, de kimondottan egységes és mindenkire azonos módon kötelező érvényű fegyverkereskedelmi szabályozás, mind a mai napig nincsen!⁶⁰

4. 1. 5. A „Zöld Könyv”⁶¹ Brüsszel; 2004-09-24- COM (2004) 608.

[47].

Az Európai Unió Bizottsága hosszas munkával elemezte a védelmi beszerzéseket és az egyes országokban azok megvalósulásának feltétel-rendszerét. Elemzésének eredményét összefoglalta egy munkában, amelynek a „Green Paper”, azaz „**Zöld Könyv**” nevet adta.

A munkának elsődlegesen nem csak az volt a célja, hogy elemezze milyen módon és hogyan történnek a védelmi beszerzések, hanem az is, hogy mely tényezők szabályozzák – korlátozzák – ezen tevékenységet az Európai Unióban.

Ez a piac óriási, hiszen 2002-ben a 25 tagállam **160 milliárd Eurót** fordított védelmi kiadásokra, és ennek egy ötödét pedig haditechnikai beszerzésekre.

Természetesen ezek a beszerzések még a koalíción (NATO) belül sem teljesen nyilvánosak, kivált az előkészítés stádiumában. A beszerzéseket nem csak gazdasági és technológiai, hanem **politikai, biztonsági és védelmi** szempontok is befolyásolják. Ugyanakkor egyre fontosabb tényezővé, sőt stratégiai kérdéssé válik, az adott ország hadiiparának helyzete és viszonya a tervezett beszerzés vonatkozásában.

Tény, hogy Európában párhuzamosan működő kutatás-fejlesztési centrumok, egymással konkuráló, hasonló termékeket gyártó ipari központok léteznek, a csökkenő állami megrendelések mellett.

Ma már nem lehetséges „raktári készlet”-ből való igény-kielégítés, mert a modern eszközökből ilyen készlet szinte sehol sincsen. Tehát minden beszerzés egy rendkívül kényes katonai-politikai és gazdasági egyeztetés eredménye.

⁶⁰ Jelen munka írásához szükséges adatok gyűjtésekor, még ilyen egységesen kötelező határozatot az EU nem hozott. (2006. május.)

⁶¹ Green Paper; Commission of the European Communities

A „Zöld Könyv”, elemezve az európai belső fegyver, illetve hadieszköz gyártást és forgalmazást, azt sugallja a tagállamoknak, hogy adják fel végre a **296. paragrafus** által megvalósítható és a haditechnikai termékek forgalmazásában önálló, szabályozó (meghatározó) jogukat. Jogi és intézményi formában egységesítsék a ma még egymástól eltérő **szerezési-, tender-, „nyilvánosságra-hozatali”** feltételeket.

A fentiekben felsoroltak megvalósítását a „Zöld Könyv” összeállítói a 2004. július 12-én elfogadott **European Defence Agency (EDA)**, azaz Európai Védelmi Ügynökség tevékenységében látják. Úgy vélik, hogy ezzel a szervezettel létrehozható az egységes európai haditechnikai kutatás-fejlesztés, gyártás és piac (tehát belső áruforgalom), valamint csökkenthető az EU hadiiparában ma meglévő belső konkurencia és verseny. Az Európai Védelmi Ügynökség több célkitűzést határozott meg, de ezek közül én csak egy kérdéssel kívánok foglalkozni, mely véleményem szerint komoly hatással lehet a Magyar Köztársaságra. Az **Európai Védelmi Ügynökség**⁶² – egyik célkitűzése, hogy – azokban az országokban, ahol ez széleskörűen alkalmazott eljárás – az egyes országok haditechnikai beszerzéseiknél **mondjanak le az „off set” megoldásokról**. Az **off-set** megoldás, egy olyan különleges pénzügyi-kereskedelmi megoldás, ahol a vevő ország kormánya egy hatósági rendelkezéssel – jogszabállyal – előnyben részesíti azt a szállítót, aki a szállított (beruházott) áru értékének X %-ban a vevő országában viszont vásárlást, vagy beruházást eszközöl. A viszont vásárlás vagy beruházás lehet polgári jellegű is.

Néhány példa :

- **Ausztriában** a hadiipari termékek beszerzésénél a kormány 1976 óta alkalmazza ezt a gyakorlatot. A kormányrendelet szerint az ellentételezésnek minimum 100 %-nak kell lennie, melynek hibás teljesítéséhez még – késedelmi vagy minőségi – kötbér-feltétel is csatolandó [48].

- **Belgiumban** az ellentételezést 1993 óta külön törvény szabályozza. A törvény szerint minden esetben az ellentételezésnek a belga iparba és technológiai fejlesztésekbe kell történnie. Itt nem jelöltek meg összeghatárt [48].

- **Hollandiában** fegyver és hadianyag vásárlása minden esetben ellentételezéssel történik. A „kötelező” ellentételezési szerződések nélkül az ügyletek nem jöhetnek létre. Az ellentételezési szerződéseket a Gazdasági Minisztérium köti meg, ellenőrzi és tartja nyilván [48].

---

⁶² A Magyar Köztársaság is csatlakozott az Európai Védelmi Ügynökséghez.

Miután az **off-set** megoldás egy a „**szabad-kereskedelmet gátló**” tényező, többen, főleg a nagy hadiipari konszernek közül, természetesen kormányaik támogatását élvezve, úgy gondolták, hogy ennek az elvnek az alkalmazását meg lehetne támadni a „Világkereskedelmi Szervezet (WTO) előtt. Hiszen a WTO által létrehozott „Kormányzati Beszerzési Kódex” XVI. Cikkelye megtiltja az off-set megoldásokat, tehát az ellentételezést.

Ellenben – ugyanúgy, mint a 296-os cikkelyt – itt is megtartották a kiskaput, mely szerint a **WTO tagállamok a hadianyagok és hadfelszerelések kereskedelmét kivonhatják a WTO által meghatározott szabályozási körből**⁶³.

Elemelve a „Zöld Könyv” gondolatmenetét úgy vélem, hogy a meglehetősen lassú gazdasági növekedés, csökkenő, vagy változatlan katonai kiadások és egyéb az egyes országokban jelentkező gazdasági problémák mellett, jelenleg az Európai Unió régi és új tagállamai **nem fognak** és **nem is tudnak** lemondani azon jogokról, hogy a haditechnika gyártásával és kereskedelmével kapcsolatos nemzeti érdekeket (jobban) figyelembe vevő **önálló szabályozást** alkalmazzanak. Az EDA-ban, pedig elsősorban a kutatás-fejlesztési tevékenység, illetve a már korábban elhatározott európai multilaterális beruházások, termékek, stb. gyártás-koordinációja várható.⁶⁴ A létrehozott EDA egyetlen dokumentumában sem szerepel sehol a nemzeti fegyver/hadianyag, illetve haditechnikai kereskedelem szabályozásának az egységesítése, azaz a 296-os cikkely eltörlése és minden EU tag számára egységesen kötelező új rendelkezés kidolgozásának az elhatározása.⁶⁵ Ugyanakkor, az EDA egyik „**piac-reformáló**” célkitűzése, azonban nagyon érzékenyen érintheti az új EU, sőt NATO tagállamokat, ez az „off-set” gyakorlat eltörlése. A nyilvánosságra hozott dokumentumok – az ügynökség alapító határozata, költségvetése, stb. – azt sugallják, hogy hosszútávon egy **a hadiipar területén megvalósuló, nemzetek feletti gazdasági csúcsszervezetté** akarják ezt az ügynökséget fejleszteni

⁶³ Függetlenül attól, hogy a Magyar Köztársaság tagja a WTO-nak, nem ismerte el magára nézve kötelezőnek a Kormányzati Beszerzések Kódexét.

⁶⁴ Jelen munkának nem feladata az Európai Unió Tanácsa 2004/551/KKBP Együttes Fellépésével 2004. július 12-én létrehozott Európai Védelmi Ügynökség (EDA) tevékenységének elemzése.

⁶⁵ Egy olyan, mint a 1334/2000/EK rendelet!

4. 2. Európai Unió tagállamok speciális kereskedelmet ellenőrző/engedélyező rendszere

4. 2. 1. Franciaország fegyverzet és kettős felhasználású anyagok/eszközök ellenőrzésének rendszere

[49].

Franciaország, mint az EBESZ egyik legfontosabb, a Wassenaar-i Megállapodás egyik alapító, valamint az ENSZ Biztonsági Tanácsának egyik állandó tagja, rendkívül nagy figyelmet szentel politikájában a fegyverzet export, valamint a kettős felhasználású anyagok és technológiák ellenőrzésének kérdésére.

Nem elhanyagolható tényező, hogy Franciaország a világ 5 legnagyobb fegyver-kereskedő országa közé tartozik.

A hagyományos fegyverzetek kereskedelme ellenőrzésének kérdésében Franciaország mind a „Magatartási Kódex”, mind pedig az Európai Unió és a NATO írott és íratlan szabályai szerint jár el.⁶⁶

Franciaország évente nyilvánosságra hozza minden, a fegyverkereskedelemmel kapcsolatban állami szinten elkészített és a Wassenaar-i Megállapodás tagjainak megküldött jelentését.⁶⁷

A francia ellenőrzési rendszer a következő:

1. Mindenfajta **fegyver (hadieszköz, hadianyag)** exportja tilos a kormányzati szervek engedélye nélkül. Az a rendelkezés, mely az engedély nélküli fegyverexportot megtiltja, az 1939. április 18-án hozott és máig is érvényes törvény 13. §-ban található. A francia hatóságok mindenkitől – jogi és természetes személytől, gyártótól vagy kereskedőtől, egyaránt – a következő engedélyek beszerzését követelik meg egy ügylet felmerülése esetén:

- tárgyalási engedélyt;
- szerződés megkötésének az engedélyét;
- kiszállítási (export) engedélyt.

Mindennemű engedély kiadása **miniszterelnöki** szinten történik. Az egyes döntések előkészítése, egy a minisztériumok közötti bizottság ülésén történik (Commission Interministérielle pour Etude des Exportations de Matériels de Guern), melyet a **Honvédelmi Minisztérium Államtitkára** vezet. Ez a bizottság minden esetben alapkritériumként a már említett Magatartási Kódex, illetve a Wassenaar-i Megállapodás által meghatározott feltételek

⁶⁶ A „Magatartási Kódex” – Code of Conduct on Arms Export – ismertetése korábban már megtörtént.

⁶⁷ Ez a jelentés összességében tartalmazza a világ országaiba exportált francia fegyverek és hadieszközök összevont értékét. Tételesen nem, mivel ez már üzleti (esetleg állam!) titkot képezne. Ez a jelentés megtalálható és letölthető a Francia Külügyminisztérium honlapjáról [49].

meglétét, illetve hiányát vizsgálja. Az ellenőrzés megvalósításához, pedig rendelkezésre áll a francia államapparátus minden szerve és szervezete (rendőrség, csendőrség, vámhatóság, nemzetbiztonsági szolgálatok). Az összes szükséges okmányminta és a teljes engedélyezési folyamat, valamint a rendező elvek,⁶⁸ nyíltan megtalálhatók a francia kormány által kiadott közlönyben, a Journal Officiel-ben.

2. A **kettős felhasználású anyagok** exportjának ellenőrzését a francia kormány már 1944-ben elrendelte. Azonban, ezen rendelkezését az évek folyamán többször is pontosította, de 1995-től kezdve a kérdés már kiemelt figyelmet kapott. Végül is az EU 1334/2000/EK számú rendeletét, mint **nemzeti szabályozó rendeletet** iktatták törvénybe, annak minden mellékletével és meghatározásaival együtt.

Mivel Franciaország az Európai Unió egyik alapító tagja és alappillére, ebben a kérdésben semmilyen **külön belső utasítást, vagy törvényt** nem hozott, az EU fent említett rendelete szerint jár el. Ugyanakkor az ellenőrzést, az export engedélyek EU követelményeknek való megfeleltetését a francia hatóság rendkívül szigorúan ellenőrzi minden olyan esetben, ha egy kettős felhasználású áru Franciaországon keresztül hagyná el az Európai Unió területét.

Ha kettős felhasználású áru Európai Unión kívülre irányuló exportjának engedélyezéséről kell döntenet, akkor ennek eljárási módja, azaz az EU rendelet végrehajtási procedúrája, az Ipari Minisztérium honlapján megtalálható, a kitöltendő nyomtatványokkal együtt. Azt pedig, hogy mely termékek és technológiák tartoznak az ellenőrizendő körbe, a Journal Officiel des Communautés Européennes, azaz az EU Hivatalos Lapjában megtalálható.

Elemelve a francia rendszert **megállapítottam**, hogy a francia fegyver és hadieszköz ellenőrzési rendszer **rendkívül szigorú**, de nyílt és mindenki számára hozzáférhető. Maga a rendszer tökéletesen biztosítja a francia – nem egyszer a nyugati közösség érdekeivel nem teljesen egybecsengő – **állami érdekek abszolút állami kontrollját**.

Ezt támasztja alá a svéd „Vapenexport” kiadvány [50], mely szerint egyes svéd cégek állami nyomásra már fel akarnak függeszteni mindennemű fegyvergyártási kooperációt Franciaországgal, mondván, a franciák mindenhol szállítanak, ahová akár az EU, vagy más ország vagy ország-csoport (pl. az Északi Közösség) embargót rendelt el. Az országok, ahová a svédek szerint francia ill. francia közreműködéssel európai fegyver ment (a teljességre való törekvés nélkül): Kína, Kolumbia, Kenya, Sri-Lanka, stb.

---

⁶⁸ Az éppen érvényben lévő szabályok, embargók, tilalmak, stb.

A kettős felhasználású eszközök és technológiák kérdésében kutatásaim szintén **nem igazolták azt a szigorot és keménységet**, amit a fegyverek és hadieszközök vonatkozásában⁶⁹ a francia hatóság deklarált. Itt is a rendeltetési célország nem egyszer Kína, Pakisztán és más az Európai Unió által kiemelten figyelt és vizsgált kényes reláció volt.

A francia szabályozási/engedélyezési rendszer folyamatábráját a **6sz. melléklet** tartalmazza.

4. 2. 2. Hollandia „Stratégiai termékeket”⁷⁰ ellenőrző szabályozási rendszere

[51].

Hollandia rendkívül sokoldalú és átfogó szabályozási rendszert hozott létre a **Stratégiai Termékek**” forgalmának ellenőrzésére.

A jogszabályi alapokat több törvény, kormányhatározat és utasítás képezi:

- A holland parlament 1950-ben törvényt hozott a „gazdasági törvénysértésekről”, majd 1962-ben, önálló törvényben szabályozta az országban folyó mindennemű export-import tevékenységet.
- Külön hatósági utasítással szabályozta a stratégiai termékek exportját, importját, azok lehetséges finanszírozását, de még a vonatkozó hatósági igazolások kiállításának a módját is.
- A Vegyi fegyverek Tilalmáról szóló Párizsi Egyezmény egyik aláírójaként 1997-ben meghozták az aláírt egyezménynek az országon belüli végrehajtására vonatkozó utasítást.
- A BENELUX⁷¹ és a NATO tagságból fakadó különleges státusznak megfelelően szabályozásra kerültek a katonai szállítmányokkal kapcsolatos kérdések és a kishatár-forgalom vonatkozó problémái is.

Az említett jogszabályokon túl a haditechnikai eszközök kereskedelmével foglalkozó jogi vagy természetes személynek tevékenysége folyamán ki kell elégítenie a „Fegyver és Lőszer Törvényt” is.⁷²

A fenti jogszabályokra alapozva rendkívül széleskörű **engedélyezési és ellenőrzési rendszert** hoztak létre, melyben a hatáskörök függenek részben az adott áru jellegétől és magától a kereskedelmi ügylet fajtájától.

1. Mindenfajta stratégiai termék kizárólag a **Külkereskedelmi Miniszter** engedélyével lehet bármilyen kereskedelmi tranzakció (export, import, reexport, tranzit) tárgya. A

⁶⁹ Több esetben támadott a világsajtó francia cégeket ABV fegyverek és gyártó berendezések, alkatrészek csempészésével. A vádatokat ritkán követte bármilyen hatósági eljárás! Legtöbb esetben még állami szintű állásfoglalás sem volt a vádakkal szemben.

⁷⁰ A Holland megfogalmazásban „stratégiai termék” alatt értik mind a fegyvert, lőszert, haditechnikát, de magát a kettős rendeltetésű eszközöket is.

⁷¹ BENELUX – Belgium Hollandia és Luxemburg vám és gazdasági közössége, mely előbb jött létre, mint az Európai Gazdasági Közösség.

⁷² Ennek kiadási dátumát és számát nem tudtam megtalálni.

vonatkozó termékek felsorolását a 1334/2000./EK számú rendeletnek a melléklete, illetve a Wassenaar-i Megállapodás Mellékletei tartalmazzák.

2. Minden olyan esetben, ha egy Hollandiában regisztrált természetes, vagy jogi személy bármilyen, a stratégiai termékek körébe tartozó kereskedelem vonatkozásában pénzügyi tranzakcióban vesz részt, akár EU-n belüli, akár EU-n kívüli céggel, ehhez a tevékenységhez a Pénzügyminiszter írásos engedélye szükséges.
3. Minden esetben, ha a stratégiai termékek körébe tartozó termék a kereskedelmi tranzakció tárgya, akkor „engedély” csakis a „Nemzetközi Import Igazolás” és az annak átvételét meglátó „Átvételi Elismervény”⁷³ birtokában adható ki.
4. A „Gazdasági Szabálysértési Törvény” lehetővé teszi a „Pénzügyi és Gazdasági Vizsgáló Szolgálatnak”, hogy mindennemű szükséges nyomozást és vizsgálatot lefolytasson, ha a stratégiai termékek körében végrehajtott bármilyen gazdasági tevékenység esetében szabálysértés, vagy törvénytelenység gyanúja merül fel.

A fentiekben felsorolt vezérelvek alapján a holland export engedélyezési/ellenőrző rendszer a következőképpen épül fel:

- A stratégiai termékek körébe eső tranzakciók lebonyolításához az engedély-kérelmet az **„Engedélyező Hivatal”-hoz (CDIU)** kell benyújtani. Ez a hivatal a **Pénzügyminisztérium** Adó- és Vám Főosztályának a része, de munkáját a Gazdasági Minisztérium irányítása és utasításai szerint végzi. Bármilyen engedély **kiadása** vagy elutasítása a **Külkereskedelmi Miniszter hatásköre**.
- Megfelelő okmányok és dokumentumok birtokában az engedélyező hatóságnál az alábbi típusú engedélyeket lehet kérni:
  - egyedi engedélyt;
  - globális engedélyt;
  - közösségi általános engedélyt;
  - nemzeti általános engedélyt.

Az engedélyek típusának az igényét a kérelmező a termék jellegének, az ügylet fajtájának és a rendeltetési országnak megfelelően választhatja meg.

Az engedélyek:

- **egyedi engedély:** ezt az engedélyt egyszeri felhasználásra mind hadiipari, mind pedig kettős felhasználású termékek export/import, illetve reexport ügyletében

---

⁷³ INTERNATIONAL IMPORT CERTIFICATE – Nemzetközi Import Igazolás; NOTICES of RECEIPT – Átvételi Elismervény, ezen okmányok formáját és tartalmát az EU egységesítette és általánosan alkalmazottá tette.

„egy” eladó és „egy” vevő esetében adják ki. Az áru lehet az unióból, vagy az unión kívülről származó.

- **globális engedély (a):** ezt az engedélyt kettős felhasználású termékek kereskedelmi tranzakciójához adják ki abban az esetben, amikor „egy” exportőr van, de meghatározott típusú vagy kategóriájú termékek egy, vagy több irányba lesznek szállítva, valamint nem egyszeri, hanem több kiszállítás is feltételezhető.
- **globális engedély (b):** elvileg a hadiipari termékekre is kiadható a fentiekben említett ügyleti jellemzők fennállása esetén az engedély, de szinte csakis az Európai Unió tagállamaival fennálló kereskedelemben, illetve Ausztráliába, Kanadába, Izraelbe, Svájcba, Törökországba és Új-Zélandba irányuló export esetén.

Annak érdekében, hogy a félreértések és az esetleges ellentmondások a minimumra csökkenjenek, a „haditechnikai termékek” kérdésében – habár elviekben lehetséges – „globális engedélyt” **nem adnak ki**. Szintén nagyon fontos, hogy – betartva az Európai Unió 1334/2000/EK rendeletét – nem adnak ki globális engedélyt meghatározott országok és termékek vonatkozásában a kettős felhasználású termékek területén.

(Az országok és a termékek ezen tilalmi listáját az Európai Unió döntéseinek megfelelően, rendszeresen felülvizsgálják.)

- **általános engedély (közösségi, illetve nemzeti):** ezen engedélytípust az exportőrök kizárólag a kettős felhasználású termékek meghatározott típusaira és egyes országokba irányuló ügyletek esetében kaphatják. Az „általános engedély” kiadása egyszerűsített eljárással történik. **Haditechnikai termékek** esetében „általános engedély” **nem adható ki**.
- Amennyiben haditechnikai, vagy kettős felhasználású termék az Európai Közösségbe Hollandián keresztül lép be, vagy holland vevőhöz érkezik, a külföldi szállító részére a Nemzetközi Import Igazolást a már korábban említett CDIU állítja ki. Az Igazolás kiállításához azonban a holland vevőnek be kell nyújtania az aláírt szerződést, megrendelést, valamint minden olyan okmányt és igazolást, mely az ügylet valóságát igazolja. Amennyiben az ügylet megvalósítható, akkor a CDIU maga küldi meg a külföldi félnek az eredeti Nemzetközi Import Igazolást, míg a holland vevő kapja a másolatot.
- **„Szondázás” („Sondage”)**

A holland törvények **nem írják elő kötelező érvénnyel** az „előzetes informálódást”. Éppen ezért az exportőröknek készített tájékoztató dokumentumban (Stratégiai Termékek Kézikönyve)⁷⁴ felhívják a figyelmet arra, hogy célszerű egy ilyen „előzetes engedélyezési folyamatot” előzetesen beindítani, mielőtt a szerződő felek bármilyen joghatályos, kötelező érvényű szerződést írnak alá. Ekkor minden ügyleti adatot célszerű az engedélyező hivatal tudomására hozni, és a kérvényező a lehető legrövidebb idő alatt választ kap. Ebben, a hatóság által írt válasz-levélben tudhatja meg a kereskedő, hogy „a Holland Export Ellenőrző Hatóság, a CDIU megfelelő feltételek megléte esetén a kérvényezett ügylethez az engedélyt ki fogja adni”.

Ugyanakkor minden ilyen előzetesen kiadott tájékoztató levél tartalmazza, hogy amennyiben a valós engedélykérelem idején a feltételek megváltoznak, akkor elképzelhető az engedély kiadásának megtagadása is. Ezt a jogot minden esetben a hivatal fenntartja magának.

Elemelve a Holland engedélyezési és ellenőrzési rendszert **megállapítottam**, hogy a holland törvényhozás széleskörű, de **rendkívül egyszerű és könnyen érthető**, illetve kezelhető rendszert hozott létre. Az egyes törvények, utasítások, határozatok megadják a keretet, de gyakorlatilag, aki stratégiai termékekkel akar kereskedni, annak elegendő a „**Stratégiai Termékek Kézikönyvét**” és az abban meghatározott eljárási utasításokat, ismertetéseket tanulmányoznia, illetve megfogadnia. A holland rendszer egyszintű, de tökéletesen illeszkedik az EU két fő dokumentumához (1334/2000/EK rendelet, illetve a 296. cikkely). Mindez maximálisan támogatja a holland speciális ipart és kereskedelmet⁷⁵ és magának a speciális iparágak a fejlődését is.

A holland szabályozási/engedélyezési rendszer folyamatábráját a **7. sz. melléklet** tartalmazza.

4. 2. 3. Finnország speciális export ellenőrző és szabályozó rendszere

[52].

Finnországnak a speciális export területét ellenőrző rendszerét több alapvető feltétel határozza meg. Először is Finnország tagja több non-proliferció⁷⁶ megállapodásnak, (nukleáris, vegyi és biológiai, toxin) fegyverekre vonatkozó tilalmi megállapodásnak, a Wassenaar-i Megállapodásnak, stb. Ugyanakkor, **különleges** biztonsági (fegyver-gyártási, -

⁷⁴ Manual on Strategic Goods – Stratégiai Termékek Kézikönyve

⁷⁵ Hollandia teljes haditechnikai pénzügyi forgalma 2003-ban 1,7 md Euró volt, és ennek 45 %-a exportra ment, 11 ezer embernek biztosítva munkahelyet [51].

⁷⁶ Lásd, 23. old. lábjegyzet

forgalmazási, stb.) megállapodása van az **Orosz Föderációval**, valamint a **CIS (Független államok Szövetsége)**⁷⁷ több tagállamával.

Az ellenőrzés/engedélyezés **jogszabályi alapját** az alábbi **törvények, rendeletek és határozatok**, illetve **megállapodások** jelentik:

- A finn parlament és a kormány törvényben, illetve külön jogszabályban rögzítette, hogy elfogadja és állampolgárai számára kötelezővé teszi az EU által elfogadott, a fegyver és hadianyag exporttal kapcsolatos „Magatartási Kódex-et”, a Wassenaar-i Megállapodást, valamint az EU 1334/2000/EK rendeletét;
- Törvényt, illetve több jogszabályt hoztak a „Védelmi Anyagok” exportjáról, importjáról, illetve tranzitjáról;
- Külön törvényben szabályozták a „Tűz-fegyverek” gyártását és forgalmazását;
- Törvényben és több kormány-határozatban szabályozták a „Nukleáris Energiával és Anyagokkal”, valamint a „Kettős Felhasználású Termékek Exportjával” kapcsolatos kérdéseket.⁷⁸

Az engedélyeket, a speciális export területén nem egy meghatározott szervezet adja ki, hanem ezt az áru jellegéhez illeszkedően megbízott illetékes hatóság végzi.

A külkereskedelmi tevékenység ellenőrzési és engedélyezési rendszere a következő:

1. A haditechnikai termékek esetén, az ellenőrzést és a kereskedelmi engedélyeket a **Honvédelmi Minisztérium** adja ki, amennyiben a benyújtott engedélykérelem pozitív elbírálást nyer. A Honvédelmi Minisztérium honlapján megtalálható a kitöltendő kérdőív. A kérdőívhez kell csatolni minden, a döntést elősegítő okmányt, vagy ha van, a szerződés tervezetét is. A kérdőív részletesen tartalmazza az ügyletre, a termékre és az ügyletben résztvevőkre vonatkozóan benyújtandó adatokat, valamint az ügylet szerződéses értékét.

Ha esetleg az export engedély kézhezvétele előtt már megkötötték (aláírták) a szerződést, akkor azt a kérelemhez mellékelni kell.⁷⁹

A „döntést”, tehát az engedély kiadásának tényét, egy tanácsadó testület vizsgálata előzi meg. A haditechnikai eszközök export engedélye kiadásnak a lehetőségét az **Advisory Committee for Export of Defence Material**, azaz a **„Védelmi Anyagok Exportjának**

⁷⁷ A volt Szovjetunió egyes tagállamai által, az Orosz Föderáció vezetésével létrehozott politikai-katonai és gazdasági szövetségi rendszer.

⁷⁸ Mindezen dokumentum megjelent a Finn Kormány hivatalos közlönyében a „Statutes of Finland” Kiadványban.

⁷⁹ Az aláírt szerződés nem kötelezi a hatóságot az engedély kiadására.

Tanácsadó Bizottsága” vizsgálja meg. Ez a szervezet egy kormányközi bizottság, mely a Honvédelmi Minisztérium „Védelmi Források Főosztályának” vezetésével működik. A bizottság tagjai:

- a Külügyminisztérium (ahol 2 főosztály is képviselve van) Politikai Főosztálya és a Külső Gazdasági Kapcsolatok Főosztálya;
- a Honvédelmi Minisztérium;
- a Vezérkar;
- a Belügyminisztérium (a Rendőrségi Főosztály);
- a Nemzeti Vám Hivatal és a Biztonsági Rendőrség.

Exportengedély kizárólag a Bizottság egyöntetű pozitív álláspontja esetén adható ki.

2. A „**Kettős Felhasználású Termékek és Technológiák**” kereskedelmi forgalmának (export, import, reexport) engedélyezése a **Finn Külügyminisztérium Külső Gazdasági Kapcsolatok Főosztályának** a feladata. Annak érdekében, hogy a gazdasági szféra szereplői számára világos legyen, hogy mit kell tenni, ezért kiadtak egy dokumentumot „**Kézikönyv a Kettős Felhasználású Termékek és Technológiák Exportjának Ellenőrzésére**”⁸⁰. Ez a **Kézikönyv** tartalmaz minden olyan követelményt, melyet az exportőrnek a 1334/2000/EK rendeletből származóan be kell tartania és milyen dokumentumokat kell az engedély megkapása érdekében benyújtania.

Ugyanakkor a finn jogalkotó meghatározta, hogy:

- a nukleáris anyagok, berendezések, stb. kérdésében az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium, valamint a **Finn Nukleáris Biztonsági Hatóság** az eljáró és engedélyező hatóság;
- a **nem katonai** felhasználású fegyver, lőszer és robbanóanyag exportjának ügyében ugyanúgy, mint ilyen eszközök, anyagok, stb. belföldi forgalmazásának a kérdésében pedig a **Belügyminisztérium** az a hatóság, mely bármilyen külkereskedelmi engedély kiadására jogosult.

A **kettős felhasználású termékek és technológiák** esetében történő kereskedelmi engedélyezést megelőző vizsgálatok lefolytatására létrehozták az „**Export Ellenőrzési Tanácsadó Hivatalt - (Kettős Felhasználású Termékek)**”, azaz **Advisory Board of Export Controls (Dual-Use Goods)**. Ennek a kormányközi hivatalnak a feladata mindazon tevékenységnek a végzése, melyet a nemzetközi szerződések aláírásából származó kötelezettségek miatt az állami ellenőrző szervezeteknek meg kell tenniük. A döntéseknek

⁸⁰ Ez a Kézikönyv csak finn nyelven lett kiadva, de bárki számára szabadon elérhető/megvehető.

bármely engedély kiadásához ebben a bizottságban is egyöntetűeknek és pozitívnak kell lenniük.

A kettős felhasználású termékek kérdésével foglalkozó **Tanácsadó Hivatal** tagjai:

- a Külügyminisztérium;
- a Kereskedelmi és Ipari Minisztérium;
- a Honvédelmi Minisztérium;
- a Közlekedési és Hírközlési Minisztérium;
- a Nemzeti Vámhivatal, és
- a Biztonsági Rendőrség.

Szükség esetén tanácskozási joggal az ülésekre meghívják a „Finnország Technológiai és Ipari Hivatalát” is.

Célszerű megjegyezni, hogy a **Nemzeti Vámhivatalnak** és a **Biztonsági Rendőrségnek** nagyon széles jogköre van. Engedélyezett a speciális áruk és az okmányok ellenőrzése, és megállítása (visszatartása), minden olyan esetben, ha a legkisebb törvénysértési gyanú is felmerül.

A finn kormányzati rendszerben a finn non-prolifерáció⁸¹ és biztonsági kereskedelmi ellenőrzések hatékonyságáért, valamint a nemzetközi telezettségek betartásáért a **Finn Külügyminisztérium** felel.

A Finn Külügyminisztériumban, a Politikai Főosztályon mindezen túl van egy külön hivatal, a „**Unit for Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation**”, azaz a „**Fegyverzet Ellenőrzési, Leszerelési és Non-Proliferációs⁸² Hivatal**”, mely szintén egy elemző és tanácsadó szervezet ebben a kényes témában.

Elemelve a finn rendszert **megállapítottam**, hogy a rendszer egyrésztől meglehetősen bürokratikus, de úgy tűnik, hogy kiválóan működik. A jogkörök élesen külön vannak választva, a hatáskör és a felelősség egyértelmű meghatározása mellett. A két döntéshozó és tanácsadó testület megközelítőleg azonos résztvevőkkel, de élesen elválasztott „termékkörrel” működik, jól szolgálva az ország különleges helyzetét.

Érdekes, hogy az elérhető dokumentumokban,⁸³ mint követendő és betartandó irányelveket az EU anyagait határozzák meg, a belföldi iratokban viszont plusz magyarázatot nem adnak és egyedi követelményeket sem támasztanak (pl. **sehol sem említik a „Végfelhasználói Nyilatkozatot”, illetve a „Nemzetközi Import Igazolást” sem**). Ennek

⁸¹ Lásd, 23. old. lábjegyzet.

⁸² Lásd, 23. old. lábjegyzet.

⁸³ A konkrét jogszabályokat és utasításokat csak „magyarázat és utalás” formájában tudtam angol nyelven megtalálni.

talán az is lehet a magyarázata, hogy a finn exportőröknek „**rugalmasan**” kell alkalmazkodniuk a nem EU tag, de komoly fizetőképességgel rendelkező „egyéb” megrendelők sajátosságaihoz.

A finn szabályozási/engedélyezési rendszer folyamatábráját a **8.sz. melléklet** tartalmazza.

4. 2. 4. Szlovákia speciális termékek exportját ellenőrző és szabályozó rendszere

[53].

Amikor Csehszlovákia kettévált Cseh és Szlovák Köztársaságra, akkor a Szlovák Hadsereg igen **jelentős mennyiségű fegyvert, lőszer és más hadianyagot – a szlovák állam pedig méretéhez és lakosságának számához viszonyítva komoly hadiipart - örökölt.** Az új szlovák vezetés nagyon rövid idő alatt meghatározta, hogy saját hadseregének, illetve fegyveres testületeinek milyen eszközökre és azokból mekkora mennyiségre van szüksége, majd a felesleget a nemzetközi piacon rendkívül rövid idő alatt értékesítette. A szlovák vezetésnek deviza bevételre volt szüksége, ezért engedélyezett olyan szállításokat is, amelyek nem minden esetben feleltek meg a NATO, illetve az EU elvárásainak.

Szlovákiában a kettéválás után nem történt meg a hadiipar olyan gyors privatizációja és leépítése, mint pl. Magyarországon. Szlovákia hosszú ideig az export engedélyezésében és az ügyletek végrehajtásában kizárólag az ország gazdasági előnyeit és érdekeit tartotta szem előtt, miközben a magán-cégek kiváló kapcsolatokat építettek ki és tartottak fent a szovjet utódállamokkal is. Sőt, függetlenül attól, hogy Szlovákia is tagja lett a NATO-nak, az EU-nak, és aláírója (csatlakozott országa) a Wassenaar-i Megállapodásnak, az elmúlt években több olyan fegyverszállítás történt, melyet a nemzetközi sajtó rossz néven vett.

Kutatásaim szerint,[54] 2000 és 2001 között a **nemzetközi embargó** alatt lévő országokba, pl. Libériába, jelentős mennyiségű fegyvert, lőszer szállítottak a szlovák kereskedők. A Human Rights Worldwide szervezet több dokumentuma, illetve közzétett tanulmánya és az azokat alátámasztó különböző ENSZ és egyéb okmányok, elsősorban az ellenőrzés és a hatósági szabályozás meglehetősen bizonytalan állapotát ecsetelik.⁸⁴ (Az általam megismert dokumentumban **a tranzit-országokkal a bejelentő, vagy készítő nem foglalkozott!**)

Ezzel egyidejűleg bizonyos értékelések szerint, (pl. SIPRI) az elmúlt évtizedben megvalósított szlovák fegyverexport az országot a „nagy” hagyományos fegyver-exportőrök közé emelte. (lásd **5.sz. táblázat**).

⁸⁴ Az ENSZ-ben **Tom Nicholson** amerikai delegátus élesen támadta Szlovákiát, mert képtelen volt kiszűrni a hamis végfelhasználói dokumentumokat, és egyéb okmányokat. [55]

Mindezen túl, egyes nyugati források úgy vélik, hogy 2000-2002 között szlovák cégek szállítottak fegyvert és rakétagyártási technológiát Észak-Koreának. A nemzetközi sajtó vélelmezi, hogy Szlovákia volt a közbenső állomás többek között iráni felhasználású harcokos alkatrészek és RPG-7 gránátvető és a hozzá tartozó PG-7 gránát szállításában is. Hasonlóan történt – a NATO és az EU számára elfogadhatatlannak minősíthető – fegyver és hadianyag szállítása Angolába és több más afrikai országba is. **(Tranzitáló országokat ezekben a vonatkozásokban sem említene a dokumentumok!)**

Ezen bevezető után, a szlovák speciális kereskedelmet **szabályozó törvény a következő:**

A Szlovák parlament 1998. május 15-én elfogadta a **179/1998. számú törvényt**, amely **a haditechnikai anyagok kereskedelmére vonatkozik** és a korábbi 455/1991. évi törvényt egészíti ki.⁸⁵

A törvény előírása szerint haditechnikai anyagokkal, eszközökkel csak azok a jogi személyek foglalkozhatnak, akiknek ehhez megvan a **tevékenységi engedélyük**.

A tevékenységi engedélyt a Szlovák Külügyminisztérium, Honvédelmi Minisztérium, Belügyminisztérium és a Szlovák Köztársaság Gazdasági Minisztérium képviselőiből álló **bizottság** adja ki.

Tevékenységi engedélyt csak olyan szervezet kaphat, melyben a szlovák tulajdonú tőkerész legalább 51 %, illetve 5 millió szlovák korona, vagy olyan üzem kéri, mely teljes egészében szlovák tulajdonú és 25 éve folytatja haditechnikai tevékenységét, mégpedig a Szlovák Köztársaság területén. Az esetleges „eltekintések” (tehát, a törvény előírásai alól való felmentések) elbírálására a szlovák gazdasági miniszternek van joga.

A kereskedelmi ügylet lebonyolításához szintén **engedélyt** kell kérni. A rendszer **kétlépcsős**, egy **tevékenységi és egy ügyleti (export, reexport, stb.) engedély** kiadása történik.

A törvény meghatározza, hogy milyen adatokat kell a kérelmezőnek benyújtania az engedély kézhezvételéhez.

Meg kell jelölnie a kérelmezőnek:

- a termék rendeltetési helyét, a vevőt és adatait;
- a termék részletes leírását;
- a szlovák forgalmazó/exportőr részletes adatait, és minden, az ügylettel kapcsolatos és fontosnak tartott, a döntést elősegítő egyéb adatot;

---

⁸⁵ A törvény csak Szlovák nyelven lett kiadva.

- és nem utolsósorban, a **végfelhasználói nyilatkozatot** is mellékelni kell. Az engedélyek minden esetben csakis **egyedi ügyleti engedélyek** lehetnek!

A törvény részletesen ismerteti azokat a körülményeket is, melyek fennállása vagy bekövetkezése esetén az engedélyeket vagy nem adják ki, vagy visszavonják.

Ezek lehetnek:

- az ügyletben résztvevő cég(ek)re vonatkozó pénzügyi problémák;
- jogi szabályokba (pl. szellemi tulajdon kérdése) ütköző problémák;
- az áruval kapcsolatos problémák;
- nemzetközi jellegű problémák (pl. okmányhiány).

A törvény a negyedik fejezetben részletesen előírja, hogy az ellenőrzés folyamán az ellenőrző szervezeteknek mire kell figyelniük. Majd ezután meghatározza a szabálytalanságok fennállása esetén kirovandó büntetések mértékét.

A törvényt a NATO-ba való belépés, valamint az EU-hoz való csatlakozás után módosították, de ezek alapvetően formai változtatások voltak.

Elemelve a szlovák engedélyezési és ellenőrzési rendszert megállapítottam, hogy nem teljesen világos, hogy a törvény által előírt ellenőrzési rendszerben, mely állami szervnek, (rendőrség, vámhatóság, stb.) mi a feladata. Az engedélyek (export, reexport, tranzit, stb.) kiadásának belső feltételrendszerét precízen és részletekbe menően meghatározták, ugyan megemlítik a „**Végfelhasználói Nyilatkozat**”-ot, **de már nem tesznek említést semmilyen, az EU által elfogadott és ajánlott egyéb igazoló okmányról, pl. a „Nemzetközi Import Igazolás-IIIC”-ről sem.** A törvény nem tartalmaz benyújtandó „okmány-mintát”, a kérelmező részére illetve, kiállított és a hatóság által igazolt minta okmányt sem.

EU tagállamként, a Wassenaar-i Megállapodás tagjaként, a 1334/2000./EK rendelet betartása Szlovákia számára is kötelező. Ugyanakkor az EU 1334/2000./EK rendeletének szlovák alkalmazására vonatkozó jogszabályi utalást nem találtam meg.

A szlovák szabályozási/engedélyezési rendszer folyamatábráját a **9.sz. melléklet** tartalmazza.

4. 2. 5. Összefoglaló értékelés az EU tagállamok ellenőrző és szabályozó rendszeréről

Kutatásaim elsősorban arra irányultak, hogy a különböző fejlettségű és nagyságú EU tagállamok, a rendelkezésre álló adatok alapján, hogyan hangolják össze a közösségi elvárásokat és a nemzeti önálló szabályozás lehetőségét.

A **kutatási módszert** alapvetően befolyásolta, hogy a vizsgálni kívánt országok speciális kereskedelmet szabályozó dokumentumai, akár nyílt forrásból, akár munkakapcsolatban, de még tudományos céllal is **nagyon nehezen hozzáférhetők**.

Az összevont **polgári és speciális** adatokat a nemzetközi statisztikából meg lehetett ismerni, de ezek a kimondottan a speciális kereskedelemre vonatkozó információkat önállóan nem tartalmazzák.

Megállapítható viszont a fejlődés és az áruforgalom növekedésének a lassulása szinte minden országban. (Lásd, **4sz. táblázat**) Ennek eredményeképpen az országok egy csoportja megpróbálja a növekedés lassulását **az állami szabályozás intenzívebb** alkalmazásával csökkenteni, azon a területeken, ahol erre a nemzetközi megállapodások lehetőséget adnak.

4.sz. táblázat

**Az éves áruforgalom változása Nyugat-Európában és Magyarországon
civil és speciális együtt**

[43], [44], [45]

N ^p	Országok	Export az előző évhez viszonyítva %-ban		Import az előző évhez viszonyítva %-ban	
		2004	2005	2004	2005
		1	Németország	119	106
2	Franciaország	115	101	118	106
3	Nagy-Britannia	113	109	120	106
4	Olaszország	118	104	119	107
5	Spanyolország	117	102	123	107
6	Hollandia	121	112	121	112
7	Svájc	118	106	117	109
8	Belgium	120	108	121	112
9	Svédország	120	106	120	111
10	Ausztria	122	106	121	105
11	Törökország	135	115	139	126
12	Dánia	115	112	118	114
13	Norvégia	120	126	121	114
14	Finnország	116	107	121	115
15	Görögország	115	112	117	114
16	Portugália	113	107	116	111
17	Írország	113	104	115	108
18	Európai Unió (15)	117	107	119	108
19	Nyugat-Európa	119	108	119	108
20	Magyarország	127	113	125	113

Ennek egyik jele, hogy van az országoknak olyan csoportja, mely az adott szakterület szabályozását nem tematikus egységként kezeli, hanem egyedi rész-szabályozásokkal egészíti ki az általános érvényű feltétel-rendszert. Ezért ezeknek a tudományos értékelése nem hozható összhangba az értekezés módszertani alapvezetésével.

Mindegyik tagállam tagja a Wassenaar-i Megállapodásnak, **ismeri és elfogadja** annak mellékleteit, kötelezően elismeri az EU 1334/2000/EK számú rendeletét, törvényhozásukban mégis erősen dominál **a nemzeti érdek, a saját ipar és kereskedelem védelme**.

Az ezen a téren folytatott **kutatásaim** azt is eredményezték, hogy általában a tagállamok nem választották külön szabályozási/ellenőrzési rendszerükben a kettős felhasználású eszközök forgalmának az ellenőrzését a fegyverkereskedelem forgalmának felügyeletétől. Bizonyos fokig ezek az ellenőrzési rendszerek ugyan eltérnek egymástól, de sok bennük a hasonlóság. Az országok jelentős részében a fegyvergyártás engedélyezésére illetve ellenőrzésére ugyanazok a törvények vonatkoznak, amelyek a polgári vagy kettős felhasználású veszélyes anyagok gyártására. Annak érdekében, pedig hogy a jogalanyok könnyebben eligazodhassanak a jogszabályok és a szükséges okmányok között, szinte minden országban kiadtak egy mindenki által könnyen és érthetően megfogalmazott **kézikönyvet**.⁸⁶

Egységes, mindegyik bemutatott országra egyformán érvényes jellemzőket megállapítani szinte lehetetlen. Tény, hogy majdnem minden esetben, az export engedélyek kiadását megelőző vizsgálatot a **Külügyminisztérium** fogja össze, és meghatározó szerepet kap a **Honvédelmi Minisztérium**. Az ellenőrzésben pedig komoly szerep hárul a rendőrségre (ahol van, a csendőrségre), a nemzetbiztonsági szolgálatokra és nem utolsósorban a vámszervekre.

Ugyanakkor látható cél a lehető **legegyszerűbb és legközérthetőbb** megoldások keresése, a döntés-előkészítés útjának és idejének a lerövidítése és hajlandóság a **„belső piac és kereskedelem” feltételrendszere egységesítésének megvalósítására**.

Ami azonban, az **Európai Unió kívülre, vagy az Unió „perifériájára”**, tehát az új tagállamokba irányuló szállításokat illeti, kutatásaim azt mutatták, hogy az ellenőrzési szigor, bizalmatlanság, óvatosság és maga a konkurencia-harc (a **saját** gazdasági érdekek adminisztratív eszközökkel való támogatása) **nem szűnt meg**, és úgy tűnik, hogy egyelőre nem is fog.

---

⁸⁶ A kézikönyveket esetenként még angolul is kiadták annak érdekében, hogy a külföldi befektetők is el tudjanak igazodni ezen a speciális területen.

Ugyanakkor, már több ország az éves fegyver, lőszer és hadianyag exportját, mint nyílt és mindenki számára elérhető információt, felvitte az internetre.⁸⁷ Az abszolút pontos és tételes információk még nem minden esetben hozzáférhetők.

A nagy üzletek reményében pedig egyelőre ma még **nem valószínű**, hogy a **nemzeti szabályozások és egyedi értelmezések** adta esetleges üzleti előnyökről, bármelyik ország is hajlandó lenne, egy elképzelt és egységesnek álmodott európai haditechnikai – fegyver – piac érdekében lemondani.⁸⁸ (Lásd, **5.sz. táblázat**).

5.sz. táblázat

Adatok a hagyományos fegyverek 20 legnagyobb szállítójáról és a világ fegyverkereskedelmében elfoglalt helyükről

N ^o	Országok	export összesen 1996-2000 években millió \$	sorrend 2004-évben	[21], [56].
				export 2005. évben millió\$
1	USA	49.271	2.	5.453
2	Oroszország	15.690	1.	6.197
3	Franciaország	10.792	3.	2.122
4	Nagy-Britannia	7.026	5.	985
5	Németország	5.647	4.	1.091
6	Hollandia	2.014	12.	211
7	Ukrajna	1.956	6.	452
8	Olaszország	1.720	11.	261
9	Kína	1.506	8.	125
10	Fehéroroszország	1.246	13.	50
11	Spanyolország	945	15.	75

⁸⁷ Például, a **francia kormány** jelentése a haditechnikai exportról. Megtalálható a Francia Külügyminisztérium web-site ján, ez egy kb. 200 oldalas jelentés” [49].

⁸⁸ Az EU általam vizsgált országaiban szintén bejelentés kötelezett tevékenység, azaz állásfoglalást kell kérni, ha egy embargó alatt lévő országban haditechnikai kiállításon az ország cégei megjelenhessenek. A CIDEX-2006. kínai katonai elektronikai kiállításon német, olasz, francia cégek kiállítóként jelentek meg.

Az egyik **közel-keleti országot** az EU ugyan levette az embargós listáról, de az EU egy része változatlanul fenntartja a tilalmat, míg mások megszüntették a korlátozásokat. Az érdekeknek megfelelően ebbe az országba ma már **cseh, szlovák, francia fegyver-szállítások** folynak. A **Líbia elleni embargót** az EU országainak jelentős része kizárólag a fegyver-lőszer szállítások tilalmára vonatkoztatta. Elektronikai-, repülőgép- és fegyver-alkatrész szállítások a deklarált embargó alatt is változatlanul folytak.

Magyar gyártók és kereskedők részére mind a három felsorolt esetben szigorú embargó volt és van érvényben!

12	Izrael	864	10.	283
13	Kanada	716	7.	453
14	Ausztrália	646	23.	52
15	Svédország	585	9.	260
16	Svájc	340	20.	154
17	Cseh Köztársaság	340	17.	--
18	Moldova	316	49.	--
19	Belgium	285	35.	--
20	Szlovákia	196	22.	--

Habár a világ egyik legnagyobb fegyverkereskedője az **Egyesült Államok**, de a fegyverkereskedelem szabályozási rendszere és az azt meghatározó politikai motivációk ott olyanok, hogy abból a Magyar Köztársaság szabályozó rendszer javítása érdekében megvalósítható illetve előremutató következtetéseket levonni nem lehet.

5. Fejezet

A Magyar Köztársaság speciális kereskedelmet szabályozó rendszere az Európai Unióba történt belépés után

Az Európai Unióba való belépéssel a magyar ellenőrző és szabályozó rendszer alapvető változáson **nem** ment át. Meghatározott jogszabályi intézkedések történtek a meglévő rendeletek módosítására, illetve újak kiadására.

A belépéssel a Magyar Köztársaság:

- elismerte és tudomásul vette, hogy kereskedelmi forgalmának szabályozását aláveti az Európai Unió Vámkódexének és vámjogának;

A Magyar Köztársaság kormánya:

- létrehozta azt a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalt, mely ellátja a hatósági engedélyezés és ellenőrzés feladatát (a kormány 36/2004. (III. 12.) sz. rendelete) [57];
- megalkotta a 16/2004. (II. 6.) sz. Kormányrendeletet, mely szabályozza a haditechnikai termékek kereskedelmét [2];
- megalkotta az 50/2004. (III. 23.) sz. Kormányrendeletet, a kettős felhasználású termékek és technológiák külkereskedelmi forgalmának engedélyezéséről [4];
- megalkotta a 110/2004. (IV. 28.) sz. Kormányrendeletet az áruk, szolgáltatások és anyagi értéket képviselő jogok országhatárt, illetve vámhatárt átlépő kereskedelméről [58];

Az Országgyűlés elfogadta:

- a 2005. évi CIX. törvényt, a haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről [59];

A Magyar Köztársaság kormánya:

- (a 2005. évi CIX. tv-hez kapcsolódóan) kiadta a 301/2005. (XII.23.) sz. Kormányrendeletet a haditechnikai termékek gyártása és a haditechnikai szolgáltatások nyújtása engedélyezésének részletes szabályairól [60];
- a 297/2005. (XII. 23.) sz. Kormányrendeletet, a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalról [61], [62].

Ahhoz, hogy a jelen munka megírásakor érvényes valós helyzetet értékelni és a körülményeket értelmezni lehessen, az alábbiakban ismertetem a fentiekben felsorolt törvényeket, illetve kormányrendeleteket.

5. 1. A 2003. évi CXXVI. törvény a közösségi vámjog végrehajtásáról

[63]

Az európai integrációs törekvések egyik alapját képezi az áruk szabad áramlása az Európai Unión belül. Az Európai Közösség tagállamai, az 1957-ben aláírt Római Szerződésben rögzítették, hogy elkötelezik magukat a belső szabad árumozgáson alapuló vámunió létrehozása mellett, amely jelentős versenyelőnyt nyújt a közösségi gazdálkodók részére, a harmadik országból érkező árukkal szemben.

Az áruk teljes körű szabad áramlására azonban az 1993-ban létrejött egységes piac bevezetéséig várni kellett. Az egységes piac megvalósításának eszközeként a közösség egységesítette a vámjogi és vámeljárási szabályokat, megszüntetve ezzel az esetenként problémát jelentő eltérő tagállami vámszabályokat.

A közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló 2913/93/EGK tanácsi rendelet 1994. január 01-én lépett hatályba, amelynek alkalmazásával a harmadik országból érkező u.n. nem közösségi áruk vámkezelése (ellenőrzése) bármely tagállamban azonos feltételekkel történik.

A Vámkódexben számos területen csak a főbb szabályokat határozták meg. Ezért a Vámkódex végrehajtására vonatkozó rendelkezések megállapításáról szóló 2454/93/EGK Bizottsági rendelet és a kapcsolódó mellékletek (engedélyek, okmányok) nélkül a Kódex a gyakorlatban nem használható hatékonyan.

A Magyar Köztársaság és az Európai Közösség tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló Brüsszelben 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodásban elkötelezte magát az Európai Unióhoz való csatlakozás és a közösségi vívmányok fokozatos átvétele mellett.

A Vámkódex és a végrehajtására hozott 2454/93/EGK rendelet jelentősége abban van, hogy részletesen meghatározott egy egységes, több államra érvényes feltételrendszert, mely alapvetően szabályozta és szabályozza az áruk és anyagi javak mozgását, kereskedelmét az unión belül és azon feltételeket, amikor az áruk és anyagi javak mozgása az unióból az unión kívülre irányul.⁸⁹

A közösségi vámjog magyarországi harmonizálása a vámjogról, vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvény [16] és végrehajtási rendeleteinek elfogadása és alkalmazása közben, fokozatosan, több lépcsőben történt. (Hiszen gyakorlatilag ez a törvény volt a magyar „vám törvény”, a magyar külkereskedelem egyik legfontosabb szabályozó eleme.)

⁸⁹ Jelen munka terjedelme nem teszi lehetővé a két uniós rendelet részletes, minden kérdésre kiterjedő ismertetését.

Végezetül, a magyar Országgyűlés 2003. december 22-i ülésnapján elfogadta a közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi **CXXVI. törvényt** és a korábbi 1995. C. sz. törvényt **[16]** hatályon kívül helyezte.

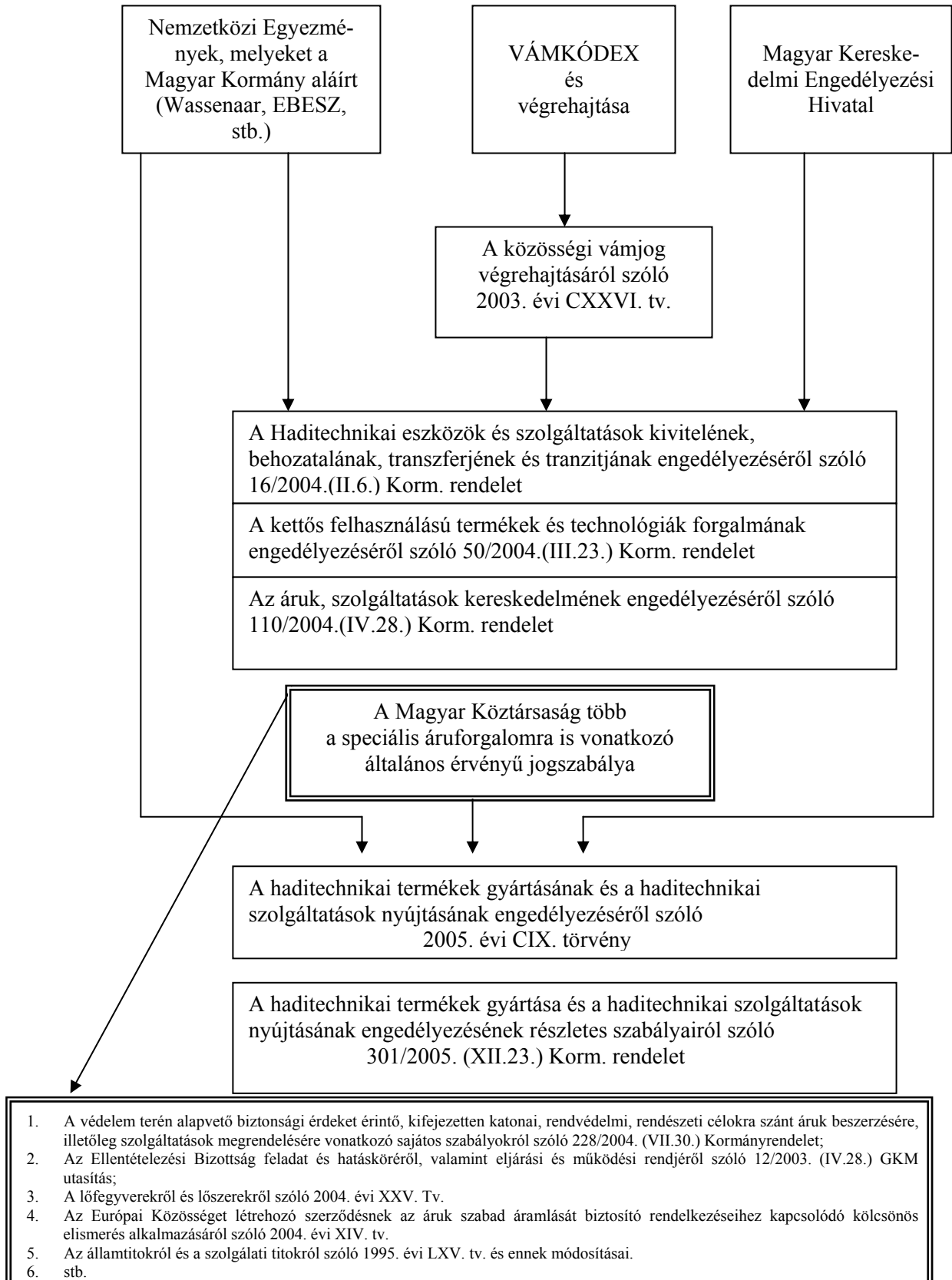
Az elfogadott törvény jelentősége abban rejlik, hogy Magyarországon is azon szabályokat tette kiinduló/meghatározó elvvé a jogalkotó, a teljes belföldi és országhatáron átnyúló kereskedelemben, melyek már működtek és érvényesek az Európai Unió gyakorlatában.

Kiemelten kell megemlíteni, hogy az általános elvek és szabályok mindenfajta árura és köztük a speciális kereskedelem alapját képező eszközökre, anyagokra és anyagi javakat megtestesítő jogokra is egyaránt vonatkoznak.

A Vámkódex, a végrehajtására hozott rendelet, valamint a közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény együttesen - alapjaiban meghatározzák Magyarországon a külkereskedelmi tevékenység végzésének módját.

Mivel a további, a speciális kereskedelmet érintő változások és egyedi szabályozások mind a két uniós rendeletre utalnak vissza, ezért azok ismertetését ott fogom megtenni.

Az Európai Unióba való belépéssel előállott (és következményeként megvalósult) jogszabályi rendszer a következő:

5. 2. A Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalról szóló 36/2004. (III. 12.)

Kormányrendelet

[57]

A Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Engedélyezési és Közigazgatási Hivatalának jogutódja, országos hatáskörű, önálló jogi személyiséggel rendelkező, a gazdasági és közlekedési miniszter felügyelete alatt működő hivatal.

A speciális területtel kapcsolatban:

- ellátja a haditechnikai külkereskedelmi jogszabályok végrehajtásával kapcsolatos feladatokat, együttműködik a hazai, valamint a nemzetközi szervezetekkel, javaslatot dolgoz ki e termékek és technológiák forgalmazásának szabályozására;
- ellátja az egyes nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák forgalmazására nemzetközileg vállalt feltételeinek betartásával összefüggő engedélyezési feladatokat, megteszi a nemzetközi egyezmények hazai végrehajtásához szükséges intézkedéseket, javaslatot dolgoz ki e termékek és technológiák forgalmazásának szabályozására;
- ellátja a vegyi fegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló nemzetközi szerződésből, továbbá a Bakteriológiai (Biológiai) és Toxin Fegyver Tilalmi Egyezményből fakadó engedélyezési feladatokat, közreműködik a szabályozásra vonatkozó javaslatok előkészítésében és gondoskodik azok végrehajtásáról.

Ez a hivatal **egyesíti és koordinálja** azokat a megelőző tárgyalásokat, véleményeket, melyek a speciális terület bármely ágából engedély-kérelem formájában „hatósághoz” felterjesztésre kerülnek. A hivatal látja el a Magyar Köztársaságra az EU jogszabályokból, nemzetközi egyezményekből, és egyéb jogszabályokból fakadó, de egyes árukra, vagy országokra egyedileg is vonatkozó bármilyen kereskedelmi engedély kiadásának feladatát.

A hivatalon belül létezik egy iroda a vegyi fegyverek kifejlesztésének, gyártásának felhalmozásának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről aláírt nemzetközi egyezményből fakadó ellenőrzési feladatok ellátására, ez pedig az Exportellenőrzési, Vegyi és Biológiai Fegyvertilalmi Iroda.

Ez az Iroda relatíve önállóan lép fel, döntései nem a hivatal vezetőjénél, hanem a gazdasági és közlekedési miniszternél fellebbezhetők.

Ugyanakkor a jogalkotó felismerte, hogy ellentmondások lehetnek a rendszer működésében, ezért 2005. évben a **297/2005. (XII. 23.)** és a **298/2005. (XII. 23.) számú kormányrendelettel** korszerűsítette a hivatal működését [61], [62].

Ebben a két rendeletben a kormány megerősítette a Hivatal összes, a haditechnikai és a kettős felhasználású anyagok, termékek és technológiák hatósági engedélyezésével és ellenőrzésével kapcsolatban korábban kiadott hatáskörét, ugyanakkor megszüntette a korábbi 37/2004-es rendeletben szabályozott „belső különállást”. (Ez azt jelentette, hogy a korábbi kormányhatározatban, minden esetben, ahol az „Iroda” megnevezés volt található most már egységesen, csakis a „Hivatal” megnevezés alkalmazható és érvényes).

Így végül is, a 2006. évben létrejött módosítással, – hasonlóan több európai országhoz – **egységes ellenőrző és engedélyező hatóság** lett létrehozva a Haditechnikai és Export Ellenőrzési Igazgatóság (természetesen három részleggel, melyből az egyik a **Haditechnikai Külkereskedelmi Osztály**, másik a **Hadiipari Osztály**, míg a harmadik terület az **Exportellenőrzési Osztály**.)

5. 3. A haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelének, behozatalának, transzferjének és tranzitjának engedélyezéséről szóló 16/2004. (II. 6.)

Kormányrendelet

[2].

Az Európai Unióhoz való csatlakozással az eddig érvényben lévő 48/1991. (III. 27.) sz. rendeletet [13] is módosítani kellett. Ezért hozta létre a jogalkotó a **haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelének, behozatalának, transzferjének és tranzitjának ellenőrzéséről szóló 16/2004. (II. 6.) Kormányrendeletet**.

Ez a kormányrendelet a kereskedelem elvi kérdéseiben szinte teljes egészében az Európai Unió Vámkódexének meghatározásait alkalmazza, ugyanakkor az értelmező részben vissza is utal arra. (Itt kapcsolódik ez a kormányrendelet az előbbieken ismertetett 2003. évi CXXVI. törvényhez).

A kormányrendelet:

- meghatározta, hogy a Magyar Köztársaság területén haditechnikai eszközökkel való külkereskedelmi tevékenységhez, tehát kivitelhez, kiszállításhoz, reexporthoz, behozatalhoz, beérkezéshez, illetve tranzithoz⁹⁰ hatósági engedély szükséges, (a hatósági engedély – ugyanúgy, mint a korábbi rendeletben – tevékenységi engedélyt, tárgyalási engedélyt és forgalmi engedélyt jelent);
- meghatározta azt a kört, amelyben kötelező engedélyt kérni, tehát ügynöki, képviseleti, brókeri, közvetítői tevékenység csak engedély birtokában végezhető;

⁹⁰ Kormányrendelet részét képező, de a haditechnikai eszközök tranzitja engedélyezésének eljárási rendjével, értekezésemben nem foglalkozom.

- meghatározta, hogy a haditechnikai eszköz tranzitjához, pedig tranzittevékenységi és tranzitengedély megszerzése szükséges;
- létrehozták a Haditechnikai Külkereskedelmi Tárcaközi Bizottságot, melynek tagjai
  - a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter által kijelölt személy;
  - a Belügyminisztérium;
  - a Honvédelmi Minisztérium;
  - a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium;
  - a Külügyminisztérium

politikai államtitkárai;

- megalkották a Haditechnikai Külkereskedelmi Engedélyezési Bizottságot, melynek tagjai a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter, a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a gazdasági és közlekedési miniszter, a külügyminiszter, és a pénzügyminiszter **által kijelölt személy;**
- a bizottság munkájába szükség szerint még bevonható minden olyan országos hatáskörű szerv, illetve szervezet, mely a döntés előkészítéséhez szükséges.

Néhány fontos elvi kérdés:

- a haditechnikai eszközök és szolgáltatások nemzetközi forgalmazásáról csak külön felhatalmazással rendelkező személy hozhat nyilvánosságra bármilyen adatot;
- a rendelet betartásának ellenőrzésére az engedélyező hivatal és a vám- és pénzügyőrség jogosult;
- az engedélyek kiadásakor az engedélyező hivatal maximálisan betartja az ENSZ, EBESZ, EU, határozatokat, a „Fegyverexportra vonatkozó Magatartási Kódexet”;
- ha a kiadott „tárgyalási engedély” és a beadott „forgalmi engedély” kérelem között eltelt idő alatt bármilyen változás áll be az adott relációval kapcsolatban, akkor az engedélyt vissza lehet vonni, illetve a megkötött szerződés teljesítését meg lehet tiltani,
- ha bármely jogi személy az engedélyező hivatal döntésével nem ért egyet vagy a döntést sérelmesnek tartja, akkor a gazdasági és közlekedési miniszterhez fellebbezhet.

Ha tehát egy jogalany bármilyen, a haditechnika körébe tartozó kereskedelmi ügyletet tervez végrehajtani, akkor mindenképp **tevékenységi** engedélyt kell kérnie. A tevékenységi engedély olyan okmány, mely lehetővé teszi, hogy az adott cég meghatározott **termékkel, szolgáltatással**, stb. foglalkozzon, **exportórként, vagy reexport ügylettel az általa megnevezett országokba, vagy importáljon országokból.** Ekkor a terméket vagy szolgáltatást meg kell nevezni ugyanúgy, mint az országot. Ha más termékkel, vagy

szolgáltatással akar a cég foglalkozni, vagy az engedélyben nem szereplő ország szervezetével óhajt együttműködni, akkor a cégnek kérvényeznie kell engedélyének kiterjesztését. Az **alapengedély** nélkül semminemű előzetes tevékenység, tehát piackutatás, marketing, stb. sem végezhető.

A tevékenységi engedély birtokában már elvégzett előzetes piacfelmérő tárgyalások után **tárgyalási engedélyt** kell kérni. A tárgyalási engedély gyakorlatilag nem más, mint egy a hatóság által meghozott politikai döntés, hogy az adott tevékenység, termék és reláció „beleillik-e” a Magyar Köztársaság nemzetközi kötelezettség vállalásai sorába vagy nem. Az új kormányrendelet szerint a tárgyalási engedély birtokában lehet már kötelező érvényű ajánlatot tenni, illetve ezen engedély birtokában akár szerződés is aláírható. Ugyanakkor célszerű u.n. életbeléptetési klauzula alkalmazása arra az esetre, ha az engedélyező hatóság a teljesítést valamely okból letiltja. Ekkor a gazdasági és közlekedési miniszterhez lehet fellebbezni, illetve ha ebben az esetben sem fogadja el a jogalany a döntést, akkor az csak **bíróság előtt támadható meg**.

Az aláírt szerződés teljesítése kizárólag **forgalmi engedély** megléte esetén lehetséges. A forgalmi engedély egyben a vámszervek felé a bizonyító erejű, kivített engedélyező okmány.

Mindennemű további hatósági ellenőrzés már a vámszervek feladata. Az engedélyező hatóság a forgalmi engedély kiadásához kérheti a „**Végfelhasználói Nyilatkozatot**”, vagy a **Nemzetközi Import Igazolást**. Ugyanez az eljárási rend (**tevékenységi engedély és tranzitengedély** megkövetelése, a megfelelő dokumentumok birtokában) **tranzit ügyletek** kérdésében is.

A rendeletnek megfelelően az engedélyező hatóság meghatározta a benyújtandó összes okmány mintáját és a kitöltési útmutatást is, mely letölthető a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal honlapjáról [64]. A rendeletben meghatározták a különböző igazolások és nyilatkozatok kezelésének, illetve kiállításának a módját.

A lejárt, vagy fel nem használt forgalmi vagy tranzit engedélyt vissza kell juttatni az engedélyező hatósághoz. Ugyanakkor az engedélyek kizárólag egy jogalanyra szólnak, az átruházás nem lehetséges. A rendelet kivételes elbánást tesz lehetővé az Európai Unióban bejegyzett cégekkel kapcsolatban, mert ebben az esetben, ha „keretszerződést”⁹¹ hoznak a felek létre, akkor nem szükséges tárgyalási engedély az ügylet beindításához.

⁹¹ A „keretszerződés” olyan megállapodás, mely hosszabb időintervallumban megvalósuló többszöri szállítást biztosít, változatlan alapfeltételek mellett. Több részszállítás lehetséges, csak a darabszám szállítási határidő, stb. változhat, az alapfeltétel viszont változatlan.

A rendelet lehetővé teszi „egyszerűsített” eljárás biztosítását is. Ezek:

- kormány-határozat alapján megvalósítandó segélyszállítás esetén kiadható engedély;
- költségvetési szerv részére 5 évig érvényes tevékenységi engedély;
- általános tárgyalási engedély EU, illetve NATO tagállamban lévő telephelyű partnerrel folytatandó több éves ügyletre vonatkozóan is kiadható.

A rendelet melléklete részletesen felsorolja az ML⁹² jegyzékszámok meghatározásával azokat a termékeket, melyre a rendelet vonatkozik.

A kormányrendelet lassan több mint másfél éves működésből néhány következtetés levonható. A korábbi 48/1991. (III. 27) Kormányrendelethez [13] viszonyítva a szigor nem csökkent, de a tényleges rendeleti ellenőrzés és engedélyezés egyszerűbb lett.

Az engedélyező hatóság változatlanul havonta egyszer ülésezik, döntéseit kizárólag egyhangúan hozza meg. Változatlanul minden résztvevőnek vétőjoga van az engedélyezéssel kapcsolatban. Változatlanul egy engedély kézhezvételének az ideje – ha nem az ülés előtti napokban adja be az igénylő – 20-40 nap, attól függően, hogy a bizottság mikor ülésezik.

A bizottság ülésének időpontja publikus, ezt minden érdeklődő megtudhatja. Kedvező esetben a kérelmező rövidebb időn belül is a tárgyalási engedélyt kézhez kaphatja.

Nagy eredmény, hogy a rendelet melléklete teljes egészében az ENSZ és az EU által alkalmazott Common Military List – azaz az Egységes Katonai Jegyzékre támaszkodik, elkerülendő minden nemzetközi vitát és félremagyarázást az ellenőrizendő/engedélyezendő termékek meghatározásában.

Szintén rendkívüli előny, hogy amíg korábban az engedélyt kérő a tárgyalási engedély birtokában nem írhatott alá szerződést, azt most már megteheti.⁹³

A 48/1991. (III. 27.) Kormányrendelet működése alatt „kettős” ellenőrzés volt, hiszen a „Nemzetközileg Ellenőrzött Termékek és Technológiák” felügyeletével megbízott irodától is külön engedélyt kellett kérni a már a másik főosztály által engedélyezett termék, vagy szolgáltatás exportjának megvalósításához. Mára ez a kettősség is megszűnt.

5. 4. A kettős felhasználású termékek és technológiák külkereskedelmi forgalmának engedélyezéséről szóló 50/2004. (II. 23.) Kormányrendelet

[4].

Az Európai Unióba való belépéssel és a már korábban aláírt nemzetközi megállapodásokkal a Magyar Köztársaság vállalta, hogy hatékony ellenőrző szervezetet és

⁹²Lásd, 19. old. lábjegyzet.

⁹³ A korábbi rendelet nem engedélyezte tárgyalási engedély birtokában egy szerződés aláírását, ezért egy ügylet szerződés-előkészítése még nehezebb volt.

szabályozást hoz létre a kettős felhasználású termékek és technológiák forgalmának ellenőrzésére és engedélyezésére.

A Magyar Köztársaság jogalkotóinak nem kellett nulláról indulniuk, hiszen megvolt a 61/1990.(X. 1.) sz. Kormányrendelet [15], melynek figyelembevételével, valamint az EU 1334/2000/EK rendeletének [46] alkalmazásával meg lehetett alkotni az ezen területre érvényes jogszabályt. Azonban a rendelet megalkotásának jogi alapját képezték mindazon hazai törvények és nemzetközi megállapodások is, melyek az előző kormányrendelet kiadása óta léptek hatályba [63], [65].

A rendelet egyértelműen meghatározza, hogy a rendelet alkalmazásában:

- kik a jogalanyok;
- milyen kereskedelmi tevékenység esetén kell a rendeletet alkalmazni;
- mely területre kell a rendeletet alkalmazni, és végül meghatározza, hogy az eljáró hatóság a **Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal szervezetén belül működő Exportellenőrzési, Vegyi és Biológiai Fegyvertilalmi Iroda.**

A rendelet létrehozásában a legfontosabb vezérlő elv volt, hogy maximálisan figyelembe vette a 1334/2000/EK rendelet megfogalmazásait és meghatározásait. Habár az „iroda” a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalon belül működik, és a kormányrendeletben is nevesítve van, önálló, és országos hatáskörű szervként funkcionál.⁹⁴

Összhangban az EU-ban alkalmazott eljárásokkal a rendelet szerint a kettős felhasználású termékek és technológiák vonatkozásában az **export engedélyek 4 fajtája** adható ki:

- Egyedi Exportengedély;
- Globál Exportengedély;
- Nemzeti Általános Exportengedély;
- Közösségi Általános Exportengedély.

Az egyes engedélyeket a 1334/2000/EK rendelet mellékleteiben meghatározott termékek exportjának megvalósításához adják ki, mégpedig az alábbi módon:

- a.) **Egyedi Exportengedély:** egy exportőrre és egy végfelhasználóra érvényes, egy alkalommal felhasználható engedély;
- b.) **Globál Exportengedély:** egy exportőrre, több termékre és több vevőre kiállítható maximum 3 évre érvényes exportengedély;

⁹⁴ Ezt az ellentmondásnak tűnő kettősséget szüntette meg a kormány a 298/2005. (XII. 23.) számú rendeletével, melyben minden helyen, ahol a kormányrendeletben „iroda” megnevezés volt, ezentúl a „hivatal” érvényes. Maga a szervezet változatlanul fennáll és létezik!

- c.) **Nemzeti Általános Exportengedély:** ezt az engedély típust, az 1334/2000/EK rendelet mellékletének meghatározott tételeire adják ki abban az esetben, ha az ügylet az Európai Unión belül kerül lebonyolításra;
- d.) **Közösségi Általános Exportengedély:** ez az engedély csakis meghatározott termékek és relációk esetén érvényes.

Az engedélyek kiadása előtt az engedélyező hatóság megvizsgálja az esetleges ügylet feltételeit és minden esetben kikéri :

- a Külügyminisztérium;
- a Belügyminisztérium;
- a Vám- és Pénzügyőrség;
- az Országos Atomenergia Bizottság;
- a Nemzetbiztonsági Szolgálatok álláspontját.

A rendelet lehetővé teszi, ha a Magyar Köztársaság nemzeti érdeke megkívánja, akkor engedélyezési eljárás alá lehet vonni olyan termékeket, illetve technológiát is, mely nem szerepel a 1334/2000/EK rendelet mellékleteinek felsorolásában.

Az engedélyeket kérőknek be kell nyújtaniuk mindazon adatot, ami az esetleges ügyletre vonatkozik, valamint a Végfelhasználói Nyilatkozatot, illetve a Nemzetközi Import Igazolást. A szükséges okmányok mintái megtalálhatók a rendelet mellékleteként.

A rendelet meghatározza azokat a feltételeket is, melyek esetében az export kérelem teljesítése megtagadható.

Az 50/2004. (II. 23.) sz. Kormányrendelet teljes egészében követi és megfelel az Európai Uniónak a kettős felhasználású termékek exportellenőrzésére hozott rendeletének.

5. 5. Az áruk, szolgáltatások és anyagi értéket képviselő jogok országhatárt, illetve vámhatárt átlépő kereskedelméről szóló 110/2004. (IV. 28.) sz. Kormányrendelet

[58].

A magyar kormány az európai uniós csatlakozással újra szabályozta, hogy az áruk és szolgáltatások kereskedelmében mely termékek forgalma, illetve szolgáltatások végzése engedélyköteles tevékenység. Gyakorlatilag ez a kormányrendelet aktualizálta az Európai Unióhoz való csatlakozás után, a szinte megjelenése óta minden évben változtatott 112/1990.

(XII. 23) sz. Kormányrendeletet. Ugyanúgy, mint a korábbi rendeletben, itt is meghatározásra került az engedélyköteles áruk és tevékenységek köre, de kiegészítve azzal, hogy az Európai Gazdasági Térség területén is a jelen rendeletben felsorolt termékekkel való foglalkozáshoz mind az exportban, mind pedig az importban engedély szükséges. A vámtarifa számokkal meghatározott termékeket, mind az exportra, mind az importra vonatkozó melléklet tartalmazza. Van egy melléklet viszont, ami az engedélyköteles tevékenységeket is felsorolja.

A speciális kereskedelmi terület vonatkozásában a 110/2004. (IV. 28.) sz. Korm. rendelet véleményem szerint csak egy **megerősítő intézkedés**, mert a speciális kereskedelem alapvető szabályozását már nem ez a rendelet képezi.

Ez a rendelet összekötő kapocs a polgári és a speciális kereskedelem területén, mert felsorolja, hogy milyen áruval való foglalkozás engedélyköteles tevékenység mind az exportban, mind pedig az importban a Magyar Köztársaság területén.

Értékelésem szerint a rendelet a **polgári terület egyik legfontosabb** szabályozó joganyaga, mert meghatározta, hogy a külkereskedelmi szférában magyar hatóság az Európai Unió liberalizált kereskedelméből mely árukat és tevékenységet vonta ki és helyezte belső, önálló szabályozás alá.

5. 6. A haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről szóló 2005. évi CIX. törvény

[59].

A Magyar Népköztársaságban, azaz a rendszerváltást megelőzően a haditechnikai gyártással, illetve a termékekkel kapcsolatos minden állami szintű döntés a legszigorúbb államtitkok körébe tartozott. Ebben az időben meghozott kormányhatározatok sem voltak nyilvánosak. Ezeket a határozatokat, a HB⁹⁵ és a HÁKB⁹⁶ készítette elő illetve hozta meg. A rendszerváltás a HÁKB-t megszüntette, a HB pedig átalakult, Nemzetbiztonsági Kabineté.

A magyar kormány a nemzetközi megállapodások aláírásával (EBESZ Dokumentum a Kézi és Könnyűfegyverekről, Wassenaar-i Megállapodás, stb.) vállalta, hogy a haditechnikai gyártás szabályozására hatékony jogszabályi háttérteret teremt. Ezt a kötelezettség-vállalást a kormány a 2320/2002. (X. 24.) számú kormányhatározatban meg is erősítette.

Ennek eredménye lett a fenti számú törvény.

⁹⁵ A Minisztertanács Honvédelmi Bizottsága.

⁹⁶ Hadiipari Állandó Kormánybizottság.

A törvény kimondja:

- a Magyar Köztársaság területén haditechnikai terméket gyártani, vagy a termékekkel kapcsolatban bármilyen szolgáltatást nyújtani **kizárólag tevékenységi engedély** birtokában szabad;
- a törvény egyértelműen meghatározza, mit kell **haditechnikai termék, gyártás és szolgáltatás** alatt érteni.

A törvény rendelkezései alapján a haditechnikai gyártási és szolgáltatási tevékenységi engedélyt a Haditechnikai Ipari Bizottság javaslata alapján a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal adja ki.⁹⁷

Az engedély – ami egy **tevékenységi** engedély – kiadásának feltételeit a törvény ugyanúgy szabályozza, mint minden más (polgári) engedélyköteles termelési és szolgáltatási tevékenységre vonatkozó hatósági engedély kiadásának kérdését. Azonban az ágazat specifikumánál fogva az engedélyezési feltételek kiegészülnek politikai és biztonsági követelményekkel. Ha az engedély kiadásának a feltételei megvannak, akkor az engedélyező hatóság korlátozott, illetve korlátlan időre is kiadhatja az engedélyt.

Ugyanúgy, mint egyes polgári, tevékenységi engedélyhez kötött termelési, illetve szolgáltatási „tevékenységekkel” kapcsolatban, a hadiiparban is az engedély csak akkor adható ki, ha mind a vezetők, mind pedig az alkalmazottak megfelelnek a törvényben meghatározott személyi feltételeknek, illetve egyes termékek és szolgáltatások esetében pedig, „nemzetbiztonsági ellenőrzésnek”.⁹⁸

A törvény részletesen meghatározza, azon feltételeket, amikor a tevékenységi engedélyt be kell vonni.

A törvény lehetővé teszi, hogy a megalkotása pillanatában haditechnikai gyártást vagy szolgáltatást folytató cégek egy meghatározott idő alatt az engedély beszerzésére intézkedjenek.⁹⁹ Amennyiben ezt elmulasztják, akkor tevékenységüket vagy ideiglenesen, vagy véglegesen be kell szüntetniük.

A törvény melléklete az **I-től a XXVI.** fejezetig nagyon részletesen meghatározza, hogy milyen eszközöket tekint a jogalkotó a törvény hatálya alá tartozónak. Az **I-XXII.** fejezet esetében az Európai Unió által alkalmazott ML¹⁰⁰ jelölések kerültek alkalmazásra.

⁹⁷ A Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalban a 2006. évi átszervezésekkel létrehozta egy igazgatóságot, melyben 3 osztály van. Az osztályok feladata a haditechnika külkereskedelmének, a hadiipari termelésnek és az ezzel kapcsolatos szolgáltatásoknak és a kettős rendeltetésű eszközök és technológiák kérdéseinek hatósági ügyintézése. (Lásd, 78. old.)

⁹⁸ Az egész eljárási mód ebben a kérdésben hasonlít a „korábban” megkövetelt „feddhetetlenség”-hez!

⁹⁹ Ez 90 nap!

¹⁰⁰Lásd, 19. old. lábjegyzet.

A törvény a végrehajtásról nem rendelkezik, illetve, hogy magát az engedélyt hogyan kell megkérni! Ezért a jogalkotó kibocsátotta a vonatkozó kormányrendeletet:

5. 7. A haditechnikai termékek gyártása és a haditechnikai szolgáltatások nyújtása engedélyezésének részletes szabályairól szóló 301/2005. (XII. 23.) Kormányrendelet

[60]

A kormányrendelet mindenek előtt meghatározta, hogy az engedély kérelmeket elbíráló testület tagjai:

- a honvédelmi miniszter;
- a belügyminiszter;
- a gazdasági és közlekedési miniszter;
- a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő miniszter által kijelölt 1-1 személy.

A bizottság munkájában tanácskozási joggal, de szavazati jog nélkül vesz részt a Magyar Védelmiipari Szövetség képviselője is.

Természetesen, ha szükséges, akkor a Bizottság munkájába kiegészítőleg olyan szervezetet vonnak be, amelyet az adott téma megkövetel.

Az engedélykérelmeket minden esetben a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalnak kell benyújtani. A Bizottság döntési rendszerének alapja a konszenzus. Ha ez nem jön létre, akkor a kérelmet el kell utasítani.¹⁰¹

A kormányrendelet részletesen meghatározza, hogy milyen dokumentumokat, okiratokat, nyilatkozatokat kell a kérelmezőnek benyújtani.

A döntést befolyásoló legfontosabb tényezők a következők:

- a gyártási és szolgáltatási tevékenységi engedélykérelmet ugyanúgy kell benyújtani, mint a külkereskedelmi kérvényeket, és a kérelemhez szükséges minta megtalálható a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal internetes honlapján;
- a kérelmezőnek részletesen ismertetnie kell, hogy milyen terméket akar gyártani, vagy milyen szolgáltatást akar nyújtani, milyen feltételek és körülmények között;
- ha bármilyen „minősített” termék gyártása vagy a hozzá kapcsolódó szolgáltatás végzése a kérelem tárgya, akkor az természetesen nem kerül „felfedésre”, hanem ez esetben a témában illetékes szolgálat határozza meg, hogy milyen jellegű és tartalmú dokumentumot adhat be a kérelmező a hivatalhoz;

¹⁰¹ Ugyanúgy, mint a haditechnikai külkereskedelmi engedélyek kérdésében!

- a kérelmezőnek igazolnia, illetve bizonyítania kell, hogy azon a területen, melyre az engedélyt kéri a felelős vezető, a kormányrendelet mellékletében meghatározott végzettséggel, és szakmai tapasztalattal rendelkezik;
- amennyiben a kérelmező megkapja a gyártási/szolgáltatási engedélyt, akkor kizárólag azonosító számmal/jelöléssel ellátott terméket gyárthat. Az azonosító jelölést úgy kell felvinni a termékre, hogy azt roncsolás-mentesen ne lehessen eltávolítani;
- minden gyártónak nyilvántartást kell vezetnie az elkészült termékekről. Egyes termékek esetében a nyilvántartást 30 évig (haditechnikai gyártási törvény I-IV. fejezete), a többi esetében, pedig 10 évig kell megőrizni.

A kormányrendelet részletesen meghatározza, hogy milyen esetben tagadható meg a tevékenységi engedély kiadása.

Természetesen a kormányrendelet figyelembe vette azt a tényt is, hogy vannak olyan termelő üzemek, gyárak, melyek tevékenységüket régebben kezdték. Ezért az engedélyek vagy 2 évre, vagy korlátlan időtartamra adhatók.

Ezzel a törvénnyel és a négy vonatkozó kormányrendelettel **teljes körű** a magyar szabályozás a speciális gyártás és kereskedelem területén.¹⁰²

A magyar szabályozási/engedélyezési rendszer alapján egy speciális ügylet megvalósulásának a folyamatábráját a **10.sz. melléklet** tartalmazza.

---

¹⁰² A Magyar Köztársaság kormánya már 1992-ben döntött arról, hogy kodifikációs igénnyel át kell tekinteni és át kell dolgozni a gazdasági bűncselekmények büntetésének a szabályozását. E kodifikáció eredményeként született meg az 1994. évi IX. törvény, mely a gazdasági bűncselekményekkel kapcsolatos büntetésekre vonatkozott. A XVII. Fejezet átalakítása ezzel még nem zárult le. Azóta is születtek újabb rendelkezések, melyek kisebb-nagyobb mértékben érintették a gazdasági bűncselekményekkel kapcsolatos rendelkezéseket. A 2005. évi XCI. törvény hozott e körben jelentős változásokat. Mára ki lehet jelteni, hogy a piacgazdaság védelmét szolgáló büntetőjogi rendszer létrejött, ezen Európai Unió követelménynek eleget tettünk. **A Magyar Köztársaság Büntető törvénykönyvébe a 287.§ alatt, 2005. IX. 1-i hatállyal bekerült a „Haditechnikai eszközök és szolgáltatások, illetőleg kettős felhasználású termékek és technológiák forgalmára vonatkozó kötelezettségek megszegése” mint büntett [66].**

6. Fejezet

A speciális áruforgalom jogalanyainak helyzete és jövője az EU-ba történt belépés után, a speciális áruforgalom szemszögéből nézve

A háborús feszültségek csökkenésével és a VSZ felbomlásával a Magyar Néphadsereg, majd később, a Magyar Honvédség átszervezésével rendkívül nagymennyiségű hadfelszerelés vált inkurrenciává. A feleslegessé vált eszközök és anyagok értékesítése azonban rendkívül lassan és nehézkesen folyt.

Az Európai Unióba való belépés előtt megtörtént a **NATO-hoz való csatlakozás** is.

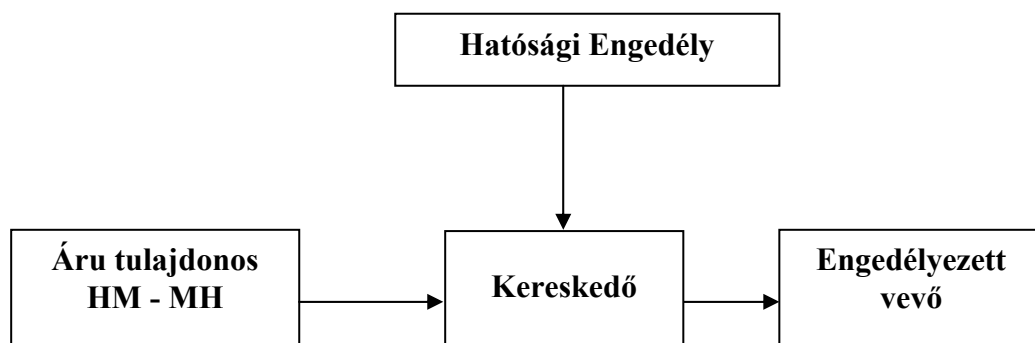
Az előállott helyzetet célszerű megvizsgálni:

- **A feleslegessé vált eszközök – inkurrencia – szempontjából (árualap!).**
- **A hadiipari helyzetének a szempontjából.**

6. 1. Helyzet a feleslegessé vált eszközök – inkurrencia - szempontjából

Az **árualapok** mennyiségét vizsgálva mára úgy tűnik, hogy az 1989-1999 közötti évek a felhalmozott haditechnikai termékek szempontjából különösebben sok változást nem eredményeztek. A Magyar Honvédség fokozatosan megvalósuló átszervezése egyre növelte a feleslegessé váló, rendszerből kivont készletek mennyiségét. A kereskedelmi monopolhelyzet megszűntével előállott többszereplős világban¹⁰³ éles konkurencia harc folyt mind Magyarországon belül, mind pedig az országhatáron kívül a piacokért. Ebben az időben az áru értékesítése így történt:

2sz. ábra

Célszerű megjegyezni, hogy a rendszer működési sajátossága az, hogy az engedélyező hatóság egyik vétőjoggal felruházott tagja – de jure – az árunak az „értékesítésre való felajánlás” előtti tulajdonosa.

¹⁰³ 1999-ig kb. 200 magyar gazdálkodó kapott külkereskedelmi tevékenység engedélyt!

A tulajdonos több esetben az általa meghirdetett pályázatot – máig is ismeretlen okból – a nyertes számára semmissé nyilvánította.¹⁰⁴ A tényleges készletcsökkenés csak nagyon lassan és nehézkesen történt.

Mindez idő alatt a volt VSZ tagállamok – habár egy részük szintén csatlakozott a különféle nemzetközi megállapodásokhoz, és tilalmi egyezményekhez - fiskális egyensúlyuk megőrzése érdekében azonnal megkezdték a feleslegek értékesítését. Ennek keretében több alkalommal folyt szállítás, még a „legkényesebb” országok részére is.

Mindenki, aki a speciális külkereskedelem területén dolgozik tudja, ha a világban van egy engedélyezett, vagy legalábbis annak tűnő vevő, akinek ráadásul még pénze is van, akkor az igény 4-5 országban, egy időben jelenik meg.

Így, az egyes cégek végül is nem a minőséggel, az áruval versenyeznek, hiszen mindenki – ha még van – szinte ugyanazt az „M”¹⁰⁵ készletet, vagy leszerelt/kivont eszközt ajánlja a vevőnek. A verseny már a hatósági engedélyezési rendszerek rugalmasságával, gyorsasággal, árral¹⁰⁶ és piaci „ügyességgel” folyik.

A magyar hatóság által rendkívül szigorúan betartott és betartatott engedélyezési rendszer csak növelte a magyar kereskedők verseny-hátrányát a volt szövetségesekkel szemben. A helyzet odáig fajult, hogy szlovák, román, cseh, bolgár fegyverkereskedők, ügynökök jelentek meg Magyarországon, árualapot kérve, kutatva a magyar partnereknél!

Ilyen helyzetben, 1999. 07. 23-án kiadásra került a 2183/1999. számú Kormányhatározat, mely – többek között – meghatározta, hogy a Magyar Honvédség az állami vagyont csak használhatja. Ha valamilyen okból nem kívánja a vagyont használni, akkor azt a kincstári vagyonkörből ki kell vonni, és át kell adni az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaságnak (a továbbiakban ÁPV Rt) [67], [68].

Az ÁPV Rt. és a HM részére az aktuális feladatokat minden évben, a költségvetési törvényben határozták meg.

Azt pedig, hogy az ÁPV Rt. hogyan gazdálkodott az állami vagyonnal, azt az állam tulajdonában lévő vállalkozói vagyon értékesítéséről szóló 1995. évi XXXIX. törvény és az annak végrehajtására kiadott, az ÁPV Rt. Versenyeztetési Szabályzatának jóváhagyásáról szóló 1057/1996. (V.30.) kormányhatározat szabályozta.

¹⁰⁴ A konkrétumok egy szűk körben ismertek, de nem publikusak, azaz mikor, milyen termék esetében, kivel szemben jártak így el!

¹⁰⁵ M készlet - mozgósítási készlet

¹⁰⁶ Az ár minden esetben **nagyon kényes kérdés**. Hiszen egy 2-3 lövést leadott szinte gyári új, de 40 éves ágyú reális értékét az erkölcsi avulás miatt nagyon nehéz meghatározni!

Az ÁPV Rt., ehhez a feladathoz a megfelelő rendszert megteremtette és az értékesítés megindult. Mind belföldi vevők részére, mind pedig külföldi igénylők részére, természetesen kizárólag az érvényes jogszabályok és az állami irányítás jogi eszközeinek betartásával.

Ez, az ÁPV Rt.-nél alkalmazott megoldás megalapozta a haditechnikai eszközök értékesítésében azt a „pályáztatási rendszert”, mely az EU tagállamaiban¹⁰⁷ széles körűen bevált és ismert.

Az említett rendszer gyakorlatilag 2004 közepéig fennállt. Abban az évben a kormány döntése már **nem** kötelezte arra a haditechnikai eszközök használatát, a Honvédelmi Minisztériumot (és a Magyar Honvédséget), hogy az inkurrenciát átadja az ÁPV Rt.-nek. Ezt követően a 2005. évi költségvetési törvény már az inkurrenciát értékesítését, mint kiemelt feladatot nem tartalmazta [69], [70].

Az Európai Unióba való belépésig az ÁPV Rt. az átvett anyagok mintegy 90 %-át értékesítette. Természetesen a rendkívül szigorú külkereskedelmi feltételeket maradéktalanul be kellett tartani, de azért az unión kívülre is nagy mennyiségű eszközt sikerült eladni.¹⁰⁸

Ugyanakkor, egyértelműen kitűnt, hogy egy ilyen értékesítéshez, az értékesítést előkészítő vagyon-kezeléshez pénz kell.

Mára már szintén világos, hogy a befektetési költségek – amelyek az értékesítés előkészítéséhez kellenek – megközelítőleg azonosak az értékesítés eredményével, vagy magasabbak!

Mint, figyelmet érdemlő problémát, meg kell említeni, hogy a Magyar Néphadseregnél megtalálható és valamikor rendszerben volt eszközök kb. 95 %-a vagy a volt Szovjetunióból importált eszköz volt, vagy a magyar hadiipar gyártotta orosz licence alapján. A magyar kormány a 90-es években megállapodott az Orosz Föderációval, hogy a „fegyverkereskedelem” minden vonatkozó kérdésében a **jogutód – az Orosz Föderáció**”, illetve az orosz fél elfogadta, hogy a **Magyar Köztársaság** pedig a Magyar Népköztársaság jogutódja. Ez azt jelenti, hogy a fegyverkereskedelem kérdésében így minden korábbi megállapodás jogfolytonossága az Orosz Föderáció illetékes szerveire szállt át.

A fegyverkereskedelem szempontjából ez azért lényeges kérdés, mert minden „reexport”, tehát nem az Orosz Föderációba való visszaszállítás kérdésében a magyar kereskedőnek a hajdani orosz szállítótól engedélyt kell kérnie. Az orosz engedélyező hatóság,

¹⁰⁷ Hasonlóképpen az USA-ban Kongresszusi Határozat írja elő, hogy minden eladás vagy vétel esetén minimum 3 ajánlatnak kell lennie a döntés előtt.

¹⁰⁸ Fajta, db szám, a hatályos jogszabályok alapján nem publikus!

pedig a reexport engedélyeket **alapvetően politikai gesztusként, nem pedig üzleti kérdésként kezeli.**

A magyar engedélyező hatóság többször és egyértelműen kijelentette, hogy abban az esetben, ha egy termék export-engedélyezéséhez az orosz hatóság reexport engedélye szükséges, akkor ezt az engedélyt a **magyar kereskedőnek kell megszereznie!** Állami szinten csak a legritkább esetben járnak el!¹⁰⁹ Az Európai Unióba való belépés ebben a kérdésben semmilyen előrelépést nem eredményezett, a helyzet nem változott.¹¹⁰

Kutatásaim azt mutatták, hogy 2005 végéig, tehát már az Európai Unióba belépett tagországgként, a kivont eszközöknek **sem a megsemmisítése, sem pedig az értékesítése** nem fejeződött be. Az értékesítés vagy legalább is az árualapok értékesítésre való felajánlása egyáltalán nem gyorsult fel. A relációs megkötések miatt a kereskedők egy része már csak jelképesen tartja meg a speciális kereskedelem végzését lehetővé tevő tevékenységi engedélyét.

A szintén Európai Unió tagjaivá vált volt VSZ tagországok¹¹¹ pedig, felhasználva a magyar kereskedők „nehézségeit”, állami támogatással és segítséggel nyomulnak olyan piacokon is, ahol a magyar kereskedők korábban szilárd pozíciókkal bírtak. Ugyanakkor – tudomásom szerint – árualap még van, a rendszerből kivont és működőképes eszközök egy része még nem lett sem megsemmisítve, sem pedig értékesítésre külkereskedőknek felajánlva.

6. 2. A hadiipar helyzetének a szempontjából

A hadiipar **jelenlegi** helyzetének vizsgálatakor célszerűnek tartom meghatározni, hogy mit értek a hadiiparral kapcsolatban „**nemzeti érdek**” alatt:

- **az ország hadiiparának megőrzése, vagy legalábbis a hadiipar területén felhalmozódott szellemi tudás és tapasztalat és kutató/innovációs bázis megtartása; a legmodernebb ágazatok beindítása állami-szakmai (katonai) segítséggel;**
- **a hadiipar támogatása mellett, a felgyülemlett inkurrencia mennyiségének a minimumra való csökkentése, lehetőleg a leggyorsabban, minimális ráfordítással, a lehető legmagasabb hozam elérése érdekében;**

¹⁰⁹Tudomásom szerint egyetlen téma van, melyben állami szerv eljár, az engedély pedig 10 év vitája után 2006 februárjában lett kiadva, különleges politikai gesztusként!

¹¹⁰ Az **orosz fél** megköveteli a reexport engedélyt, még akkor is, ha a felbomlott Szovjetunió bármelyik utódállamába óhajtana a magyar kereskedő szállítani. Célszerű megjegyezni a **tiltott helyeket**, például **Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán.**

¹¹¹ Különösen Csehország és Szlovákia

- a Magyar Honvédség harcképességének és vállalt kötelezettségeinek teljesítése úgy, hogy ebben lehetőleg a még megmaradt magyar hadiipari gyártók, termelők részt tudjanak venni, tehát a magyar adófizető pénze lehetőleg minél nagyobb mértékben itt maradjon Magyarországon.

A hadiipar mai helyzetének elemzését a rendszerváltással előállott és megváltozott gazdasági körülmények bemutatásával kell kezdeni.

(A rendszerváltás előtti helyzetet, **néhány sorban, az 1. fejezet** tartalmazza.)

A rendszerváltással és a VSZ felbomlásával a hadiipar pozíciója **rendkívül meggyengült:**

- megszűnt a Magyar Honvédség folyamatos fellevevői igénye;
- megszűntek a magyar hadiipar tevékenységét segítő nemzetközi (Kelet-közép-európai) hadiipari kooperációk;
- megszűntek a VSZ tagállamokon belüli direkt vásárlások;
- megszűnt a szovjet igényre kiépített hadiipari termelő kapacitások leterhelése.

A 90-es évek közepére a magyar hadiipar már csak **töredéke** lett korábbi szintjének.

Ez a „hadiipari tragédia” fokozatosan következett be. 1988-ban a magyar hadiipar összes termelési értéke elérte a 370 millió USD-t [7] és mintegy 20 ezer embert foglalkoztatott.

Több nagy múltú hadiipari üzem, 2006-ra gyakorlatilag megszűnt. Néhány példa:

- Bakony Művek - löszergyártás;
- Egri Finomszerelvény Gyár – löszergyártás;
- Ipari Szerelvény Gyár – löszergyártás;
- Mechanikai Művek – löszergyártás;
- Danuvia Gépipari Vállalat – fegyvergyártás;
- Mechanikai Laboratórium – elektronikai termékek;
- Távközlési Kutató Intézet – elektronikai termékek;
- Híradástechnikai Szövetkezet – elektronikai termékek;
- Magyar Optikai Művek – optikai készülékek;
- Diósgyőri Gépgyár – löveggyártás;
- Gamma Művek – műszergyártás;
- Finommechanikai Vállalat – rádiótechnika;
- Videoton – rádiótechnika;
- stb.[7]

Habár az utóbbi időben történtek olyan kezdeményezések, hogy bizonyos területeken a maradék magyar hadiipar bekapcsolódjon az újonnan szervezendő nemzetközi kooperációkba, úgy vélem, hogy a régi „nagyság” már soha nem fog visszatérni.

A költségvetési megszorítások miatt a maradék magyar hadiipar „belső” (a Magyar Honvédség által adott) rendelése minimális, ezért számára a kiutat ma csakis az Európai Unión belüli termelési kooperációkba való minél gyorsabb és komolyabb bekapcsolódás jelentheti.

Az Európai Unióba való belépés a magyar hadiipar vonatkozásában azonban – egyelőre – nem indította el azt a folyamatot, ami az ágazat felzárkózását elősegítette volna. Az ország, a nagy, tömegtermeléssel pozíciójukat kellően megalapozott, nyugati hadiipari cégek rendkívül erős piac-megdolgozó tevékenységével találkozott. A Magyar Honvédség rendelés-hiányának a következménye lett még az is, hogy a speciális kereskedelem „referencia” igénye már ma már – magyar haditechnikai eszközök esetében - nem valósulhat meg.

A tömegáru termelésének hiánya (állami megrendelésnek a hiánya), pedig az új gyártású árualap hiányát is eredményezi, a **lejárt szavatosságú, veszélyes eszközökkel kereskedni pedig nem lehet**. Mivel az állami és szolgálati titokról szóló jogszabályok nem teszik lehetővé a pontos adatok közlését, azért csak a Népszabadság 2005. november 28-i számában közölt adatra tudok hivatkozni, mely szerint 2004 év végével a **magyar hadiipari termelés** értéke kb. **100 millió USD azaz 20md Ft** volt. Ha ezt az értéket alaposan elemezzük, akkor az éves forint és USD inflációt figyelembe véve ez az érték – reálértékben – **nem több mint az 1988-asnak a 20 %-a.**¹¹²

A közeljövőben, az – előbb-utóbb – szükségessé váló átfegyverzésben a, magyar hadiipar ilyen körülmények között csak parciális szerepet fog kapni, ha addig még ez az 1988-as szinthez viszonyított 20 % egyáltalán megmarad.

---

¹¹² A magyar hadiipar jelenlegi helyzetének részletes elemzése nem ennek az értekezésnek a feladata!

7. Fejezet

Összegzett következtetések, tudományos eredmények, az értekezés felhasználhatósága

A célkitűzések megválaszolásának érdekében értekezésemben **9 országnak** a speciális kereskedelemre (esetenként a gyártásra) vonatkozó szabályozási rendszerét vizsgáltam meg. **Megvizsgáltam, feldolgoztam és értékeltem** azokat az adatokat, információkat, melyek az **Európai Unió, különböző „nemzetek feletti” bizottságaitól és szervezeteitől és egyéb a jelen értekezés témájához csatlakozó szervezetektől** származnak [71], [72], [73], [74], [75], [76].

Megvizsgáltam nem EU tagállamok, de a világ speciális kereskedelmében jelentős helyet elfoglaló országok szabályozási rendszerét is.

Az 1957-ben aláírt Római Szerződés meghatározta azokat a főbb irányelveket, amelyeket az alapító tagállamok célul tűztek ki.

Mára megállapítható, hogy a polgári területen ezek a célkitűzések – leszámítva a világban fellépő válságokat, illetve a fejlődési megtorpanásokat, (olajválság, regionális pénzügyi válság, áruforgalmi bővülés lelassulása, stb.) – lassan, de fokozatosan megvalósulnak. Az 1992. februárjában aláírt Maastricht-i Szerződés is a korábban meghatározott célok, már egy tágabb körben való érvényesülését szolgálja.

Ugyanakkor leszűkítve a kérdést **a speciális áruforgalom** területére, úgy **tapasztaltam**, hogy a fejlődés már nem olyan egyértelmű és változatlanul **sok ellentmondás található** ezen a területen, mind a mai napig.

A rendelkezésemre álló adatok és **kutatásaim eredményeképpen, a nemzetközi szabályozókkal** kapcsolatban az alábbi **következtetéseket** teszem:

- Az általam vizsgált mindegyik ország esetében a fegyver vagy hadianyag szállítások megvalósulása minden esetben **politikai döntés** az adott ország részéről. **A döntéshozatali rendszer, pedig jellemző az adott országra.** Ez különösen érvényes az Orosz Föderációra, Izraelre. A további cél **minden esetben**, az ország pénzügyi helyzetének támogatása a hadiipar révén, a hazai hadiipari igények – még a csökkenő ráfordítások mellett is – kielégítése, a haditechnikai fejlesztések támogatása, és nem utolsósorban az ország politikai érdekeinek messzemenő kiszolgálása.

- A „**kis**” **országok**, pl. Svájc, vagy Szingapúr minden lehetőséget megragadnak, hogy ezt a kényes területet a nemzetközi elvárásoknak is megfelelően szabályozzák. A

relatív szigorú szabályozás mellett a nemzetközi sajtó¹¹³ lépten-nyomon támadja őket a nemzetközi embargók megsértésével. Ugyanakkor az egyes országokban a deklarált politikai és gazdasági célok, valamint a jogszabályba foglalt szabályozások, a nemzetközileg elfogadott szabályok betartását és betartatását írják elő. Az állam azonban megvédi a problematikus résztvevőket, hacsak kirívóan nagy botrány nincs.¹¹⁴

- A rendelkezésekre álló összes adat, információ feldolgozása és értékelése alapján, arra a következtetésre jutottam, hogy az EU különböző bizottságai egységesítési törekvései **ellenére** az egyes országok, azaz az EU tagállamai, meg akarják tartani az **önálló szabályozás** és **kereskedelmi ellenőrzés** jogát a hadiipar és a haditechnika, valamint a kettős felhasználású termékek és technológiák területén. A legvalószínűbb, hogy az önálló „cselekvés” a legelsőnek és leggyorsabban a kettős felhasználású termékek és technológiák területén fog megszűnni a 1334/2000. számú és mindenütt elfogadott határozat alapján. Ugyanakkor, a 296-os cikkely, a Vámkódex, stb. lehetővé teszi a nemzeti érdekek, (politikai és gazdasági) előtérbe helyezését az EU tagállamaiban, mégpedig a nemzeti hatáskörű szabályozás megvalósítása útján.

- A **speciális kereskedelem** rendkívül érzékeny terület. Megvalósításához több ismeretlenes egyenletet kell optimalizálni. Egyrészt ENSZ határozatok, EU, EBESZ direktívák, megállapodások, embargók figyelembe vétele a feladat, ugyanakkor másrészt pedig a döntéshozók kötelessége egy ország hadiiparának a fenntartása, fejlesztése, az optimális termelési struktúra és volumen megtalálása illetve megtartása. Ehhez még hozzátartozik, egy majdnem minden EU tagállamban működő haditechnikai **belső piac**, a hasonló termékeket előállítók közötti – a vámhatárok eltörlése miatt is – növekedő konkurenciaharc, valamint az elavulófélben lévő eszköztár lecserélésének és értékesítésének az igénye. Hogy a képlet még bonyolultabb legyen, az új EU és NATO tagállamokban is megjelent az átfegyverzési

¹¹³ Lásd, 36. old. 44. old. lábjegyzet

¹¹⁴ **Svájc** volt a 90-es években az **izotóp csempészek** átrakodó helye. Ezt már a széleskörűen hirdetett pénzügyi tolerancia sem tudta elviselni, különösen azért, mert a sajtóban közölt felderítési adatok a külföldi „szolgáltatóktól” származtak. Mára ilyen botrányról nem hallani. **Forrás:** Általam megbízhatónak tartott **üzleti kapcsolatból** származó információ.

igény, ami pótlólagos áru kínálatot, azaz ár-versenyt és konkurenciát eredményez a nemzetközi piacon - a folyamatosan csökkenő költségvetési ráfordítások mellett.

- Az EU, a különböző szinteken kinyilvánított vélemények és direktívák szerint, a haditechnikai területen (kutatás-fejlesztés-gyártás-kereskedelem) **egységes, közös és kiegyensúlyozott, szinte központilag meghatározott szabályoknak megfelelő rendszert** akar létrehozni. A kitűzött cél az, hogy az így egységesített kutatás-fejlesztés és gyártás valamilyen módon felzárkózhasson az USA szintjére. Brüsszelben úgy gondolják, hogy az „önálló szabályozás” **eltörlése olyan szabályozott és egységes kínálatot és belső piacot** hozhat létre, mely sikeresen veheti fel a versenyt a tengerentúl hatalmas hadiipari konglomerátumaival.¹¹⁵ Az EU és a létrehozott ügynöksége (EDA) mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy a **közös kutatás-fejlesztési tevékenységbe való bevonás, részvétel fejében** a résztvevő államok korlátozzák, vagy első lépésként legalább **mondjanak** le az off-set megoldás gyakorlatáról. A nyugat-Európai országok egyelőre nem hajlandók ennek az elképzelésnek alávetni magukat. Sőt, **kutatásaim** közben rábukkantam néhány olyan **adminisztratív diszkriminációra** is, melyek nemcsak EU tag, de más nyugati országokban, szintén a hadiipari-haditechnikai kereskedelmet – nem nyíltan, hanem áttételesen – szabályozzák.¹¹⁶ Minden esetben a cél a hazai gyártó, összeszerelő cégek, tehát a hazai ipar érdekeinek védelme.¹¹⁷

- Az általam vizsgált országokban az is a cél, hogy a modern sikeres termékeket **a polgári életből át lehessen vinni a speciális területre**. Ezért az összes állami szabályozás a civil és a speciális terület közötti átjárhatóság megteremtésére irányul. Sok esetben ez az átjárhatóság az USA-ba irányuló szállításoknál valósul meg. Tény,

¹¹⁵ Ennek egyik ideológiai alapja az, hogy az USA GDP-je lassan nem több mint az Európai Unió összes országának GDP-je. De, akik ezt kijelentik, nem vonják ebből ki az EU-USA kereskedelem értékét!**[21], [23], [41], [42], [43].**

¹¹⁶ A **norvég kormány** még akkor is hazai szállítótól vásárol, ha az ajánlati ár 15-20 %-al magasabb. (Nem nyilvános rendelet, belső utasítás, forrás: személyes konzultáció a norvég hadsereg beszerzéssel megbízott tiszteivel.)

Az **USA Hadserege** csakis egy meghatározott %-ban vásárolhat külföldről. (Kongresszusi Határozat.) Minden terméknek, ha az USA-ban akarja azt valaki eladni, **min. 15 %-os** amerikai hozzáadott értékkel kell rendelkeznie, különben büntető (magasabb) vámmal sújtják. „**Buy American Act**”

Az **USA Kongresszusa** előtt van az előterjesztés mely szerint ezt a hozzá-adott érték határt **35%-ra** akarják emelni. Forrás: Kongresszusi előterjesztés anyaga

¹¹⁷ Az EU mindezt a Vámkódex-el és egyéb egységesítéssel igyekszik elkerülni.

hogy az USA Fegyveres Erőinek haditechnikai felvevő képessége hatalmas.¹¹⁸ Ennek viszont az a következménye, hogy az EU tagállamok a nemzeti érdekek maximális figyelembe vételével, **egymással konkurálva** harcolnak az amerikai haditechnikai megrendelésekért.

A Magyar Köztársaság speciális kereskedelmet szabályozó rendszerét nagyon alaposan megvizsgáltam, értékeltem, az Európai Unió és uniós tagállamok rendszerével összehasonlítva is. **Kutatásaim** azt is célozták, hogy az érvényes magyar jogszabályok, valamint a hatóság által követett gyakorlat, mennyiben felelnek meg **a nemzeti érdekeknek** illetve az Európai Unió szellemének.

Kutatásaim eredményei alapján **a magyar** helyzetre vonatkozóan az alábbi következtetésekre jutottam

- Az **Európai Unió** egyes országaiban a hadiipari, illetve a speciális kereskedelmi kérdésekkel foglalkozó szervezetek többnyire nincsenek beolvasztva a polgári ellenőrzések / szabályozások / engedélyezési feladatok megoldására létrehozott szervezetek közé.

A Magyar Köztársaságban többszöri átszervezés után létrehozták, a **Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalt**, melynek feladata minden olyan kereskedelmi engedélyezési és ellenőrzési tevékenység ellátása, **mind a polgári mind pedig a speciális területen**, amelyeket a jogszabályok előírnak. Tény, hogy ebben a hivatalban a speciális terület határozottan elkülönül a polgáritól. Megismerve az általam vizsgált EU tagállamok és nem EU tagállamok intézményi rendszerét, úgy vélem, hogy talán célszerű elgondolkodni azon, hogy a speciális terület gyártási és áruforgalmi tevékenységének ellenőrzése egy **önálló szervezet keretében történjen – hasonlóan az izraeli, holland, vagy francia rendszerhez** - melynek működtetése, irányítása és ellenőrzése kormányzati szinten valósulna meg.

- **Magyar Köztársaság** területén korábban mind a hadiiparral, haditechnikával, haditechnikai külkereskedelemmel kapcsolatos kérdések a nyilvánosság elől elzárt kérdések voltak. A Varsói Szerződésbeli tagságunkból adódóan a szabályozó rendszer és a hozzátartozó adatok sem voltak nyilvánosak. A rendszerváltás ezt részben megszüntette. A létrehozott törvények és kormányrendeletek nyíltak, akár az

---

¹¹⁸ Az USA költségvetésében a haditechnikai kutatásokra fordított összeg egy évben nagyobb, mint amennyit az Európai Unió tagállamai összesen erre a célra fordítanak. Forrás: FCS Kongresszusi előterjesztés [77].

internetről is letölthetők. Ugyanakkor a „titok” fogalma a társadalmi változások igényeinek megfelelően újra megfogalmazásra került és ez **„az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 2003. évi LIII. törvény, az 1995. évi LXV. törvény, valamint az azzal összefüggésben más törvények módosításáról”** úgy rendelkezik, hogy a mai napig is **államtitoknak minősülnek a hadiiparral kapcsolatos adatok.** Ez természetesen érthető, hiszen a hadiipar egy ország védelmi potenciáljában az egyik legfontosabb helyet foglalja el. Az említett törvény **13. §. 6.** pontja szerint, ugyanez a közlési tilalom értendő a **fegyverkereskedelem adataira** is.

Kutatásaim ugyanakkor azt bizonyítják, hogy az EU-ban a hadiiparra és a fegyverkereskedelemre vonatkozó tételes statisztikai adatok egy része **nem tarozik titkok körébe, interneten megtalálhatók.** Az **Európai Unió** egyes országaiban a hadiipari, illetve a speciális kereskedelmi kérdésekkel foglalkozó szervezetek többnyire nincsenek beolvasztva a polgári ellenőrzések/szabályozások/engedélyezési feladatok megoldására létrehozott szervezetek közé.

- **Megállapítottam**, hogy a magyar jogalkotót a speciális áruforgalommal kapcsolatos **jogszabályok** meghozatalában az a cél vezérelte, hogy a lehető **legjobban megfeleljen** a Magyar Köztársaság érdekeinek és az Európai Unió elvárásainak. Ugyanakkor, egységesnek nevezhető elvárás nincsen, kivéve a kettős felhasználású termékek és technológiák exportjának kérdését. De vannak multilaterális megállapodások, és intézmények, melyekhez a Magyar Köztársaság csatlakozott.

Ma már kutatásaim eredményeként kijelenthetem, hogy a magyar szabályozó rendszer **megfelel az EU multilaterális okmányai szellemének**, sőt esetenként ez a szabályozó rendszer, még előre is szaladt a gyakorlati megoldások területén. A megismert tények vizsgálata eredményeképpen kijelentem, hogy létrehozott jogszabályok **szigorúak és túlszabályozottak.** **Elemmezve a nemzetközi gyakorlatot megállapítottam**, hogy a szigor megtalálható az orosz, az izraeli, szingapúri és a francia jogszabályokban is. Ha alapul veszem például a **holland, vagy a finn** rendszert, akkor az ott működő operatív végrehajtó szervezet két tanácsadó szerv javaslata alapján dönt, egymást tájékoztatva és összhangban a nemzeti érdekekkel. A megismert dokumentumok azt mutatják, hogy **mindegyik vizsgált ország gyakorlatában** létezik egy olyan megoldás, amikor az „**állam**” érdekében „állami utasításra” kell a gyártóknak vagy szolgáltatóknak a nyílt színen fellépni. Ekkor a teljes **támogatást** – mely lehet akár anyagi is – és megfelelő **védelmet** a résztvevők a hatóságtól megkapják. **Ehhez hasonló magyar megoldásra utaló információt nem találtam.** Ha tehát

az EU multilaterális szervezetei, valamint megállapodásai ajánlásait és elvárásait szó és betű szerint értelmezzük, betartjuk és betartatjuk, akkor például a még meglévő maradék inkurrencia is elértéktelenedik és nem, hogy pénzt nem fog hozni, hanem a megsemmisítésért az adófizetőnek kell majd fizetni. Úgy vélem, hogy valóságban ilyen feltételek között **a nemzeti érdek már nehezen érvényesül, valamint a gazdasági hatékonyság is nehezen valósítható meg.**

Számomra úgy tűnik ezért, hogy az Unió kisebb államainak rugalmas ellenőrzési/szabályozási rendszere és gyakorlata esetenként közelebb áll a magyar jogalanyok által elfogadható szabályozáshoz.

- A magyar helyzetre az is jellemző, hogy az MKEH¹¹⁹ döntését – **elutasítás esetén** – **csak formálisan** kell megindokolnia. Így, ha az **elutasítást** nehezményező kérvényező fellebbezni óhajt – **nem tudja, hogy milyen döntési érv ellen adja be fellebbezését.** Míg az **orosz, izraeli** szabályozás lehetővé teszi az államérdekből letiltott – de korábban engedélyezett – haditechnikai szállítás elmaradásából származó veszteség kompenzálását, addig a magyar hatóság ilyen esetben még „vis major” igazolást sem ad ki.¹²⁰

A Párizsi Nemzetköz Kereskedelmi Kamara állásfoglalása szerint a hatósági intervenció minden külkereskedő részére „vis-major” helyzetnek számít. De ennek érvényesítése kizárólag az intézkedő hatóság által kiállított a helyzetet igazoló okmány bemutatásával lehetséges. Véleményem szerint, ezeken az **elveken és a követett gyakorlaton**, változtatni lenne célszerű, mert a még meglévő gyártó és kereskedő, azaz jogalany, **határozott versenyhátrányban** van a nemzetközi piacon.¹²¹

- Az EU tagállamok nagy részében **nincsenek külön rendeletek** a haditechnikai termékek gyártására, a haditechnikai termékekhez kapcsolódó szolgáltatások nyújtására, kereskedelmére, illetve a kettős felhasználású termékek és technológiák ellenőrzésére. Míg a magyar jogalkotó az 50/2004. (III. 23.) sz. rendeletben egyszerűen, világosan érvényesíti az EU 1334/2000/EK rendeletét, a mellékletben foglalt minta-dokumentumokkal együtt, addig a 16/2004. (II. 6.) sz. rendelet (a 296-os

¹¹⁹ MKEH- Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal

¹²⁰ Az illetékes hatóság képviselői erre a kérdésre rendszeresen és több konzultáción személyesen felhívták a szakemberek figyelmét.

¹²¹ Például magyar kereskedő **magyar** inkurrenciával külföldi tenderen nem tud részt venni a két oldalon nyitott tendereztetés és az engedélyezési rendszer miatt.

cikkely¹²² szerinti lehetőségnek megfelelően) egy magyar, a saját elképzelés szerinti – de a nemzetközi kötelezettségeknek megfelelő szabályozást jelent.

Ugyanakkor létrejött a 2005. évi CIX. számú törvény (Httv.) és a hozzátartozó 301/2005. (XII. 23.) sz. kormányrendelet a haditechnikai gyártás és szolgáltatás tevékenységének engedélyezéséről. Habár az EBESZ dokumentumai, a Wassenaar-i Megállapodás és más nemzetközi megállapodások is előírják, hogy a tagállamoknak rendelkezniük kell a **fegyvergyártást** szabályozó kormányzati intézkedésekkel, **kutatásaim alapján megállapítható**, hogy ez a **törvény** és a hozzátartozó **kormányrendelet sokkal szigorúbb, mint az általam vizsgált EU-s országok hasonló rendelkezései**.

Az elmúlt időszakban lefolytatott **konzultációim** alapján ebben a kérdésben az alábbi **következtetésekre** jutottam (talán csak a legfontosabb megállapításaim):

- minden **kereskedőnek**, akinek van haditechnikai kereskedelmi tevékenységi engedélye és **nem csak teljesen tisztán a „kereskedéssel”** óhajt foglalkozni, meg kell kérnie a **gyártási, szolgáltatási engedélyt** is, tehát **kettős tevékenységi engedélyeztetés** szükséges;
- túlzó a **személyi alkalmasságot meghatározó követelményrendszer** ahhoz, hogy valaki egy haditechnikai üzemben felelős vezető legyen,¹²³
- a **haditechnikai kutatások** problematikussá válhatnak, mert például, ha a Magyar Honvédség Technológiai Hivatala valamilyen mintát, anyagot akarna kérni bevizsgálásra egy **polgári egyetemtől vagy kutató központtól**, erre akkor lesz módja, ha az egyetem (vagy a kutató központ) rendelkezik a 2005. évi CIX.sz. törvény szerinti haditechnikai gyártási tevékenységi engedéllyel.¹²⁴

A haditechnikai termékek gyártására és az ezen termékekkel való szolgáltatásra vonatkozó törvényt és a végrehajtás módjára hozott kormányrendeletet alaposan **elemezve**, úgy tűnik, hogy ezekkel a jogalkotó **bizonytalanná és majdnem lehetlenné** tette a polgári és a hadiipar közötti **együtműködés és átjárhatóság** kérdését.

¹²² Lásd 47. old

¹²³ - Ez a rendelet alapján csak úgy vehette volna át a gyárat Olaszországban az ifjabb „Beretta” úr a papjától, hogy a speciális termékek gyártásában semmilyen „felelős” posztot nem láthat el, mert ő bankárként dolgozott.

- Ez a rendelet alapján „Frommer” úr 1896-ban nem léphetett volna be az 1891-ben alapított FÉG-be a „fegyvergyártásért felelős igazgatói” posztra, mert ő eredetileg könyvelő volt és műkedvelő fegyvermester, a mostani törvény szerint „felelős vezetői” poszthoz a gyárban - gépészmérnöki végzettség kell **[60]!**

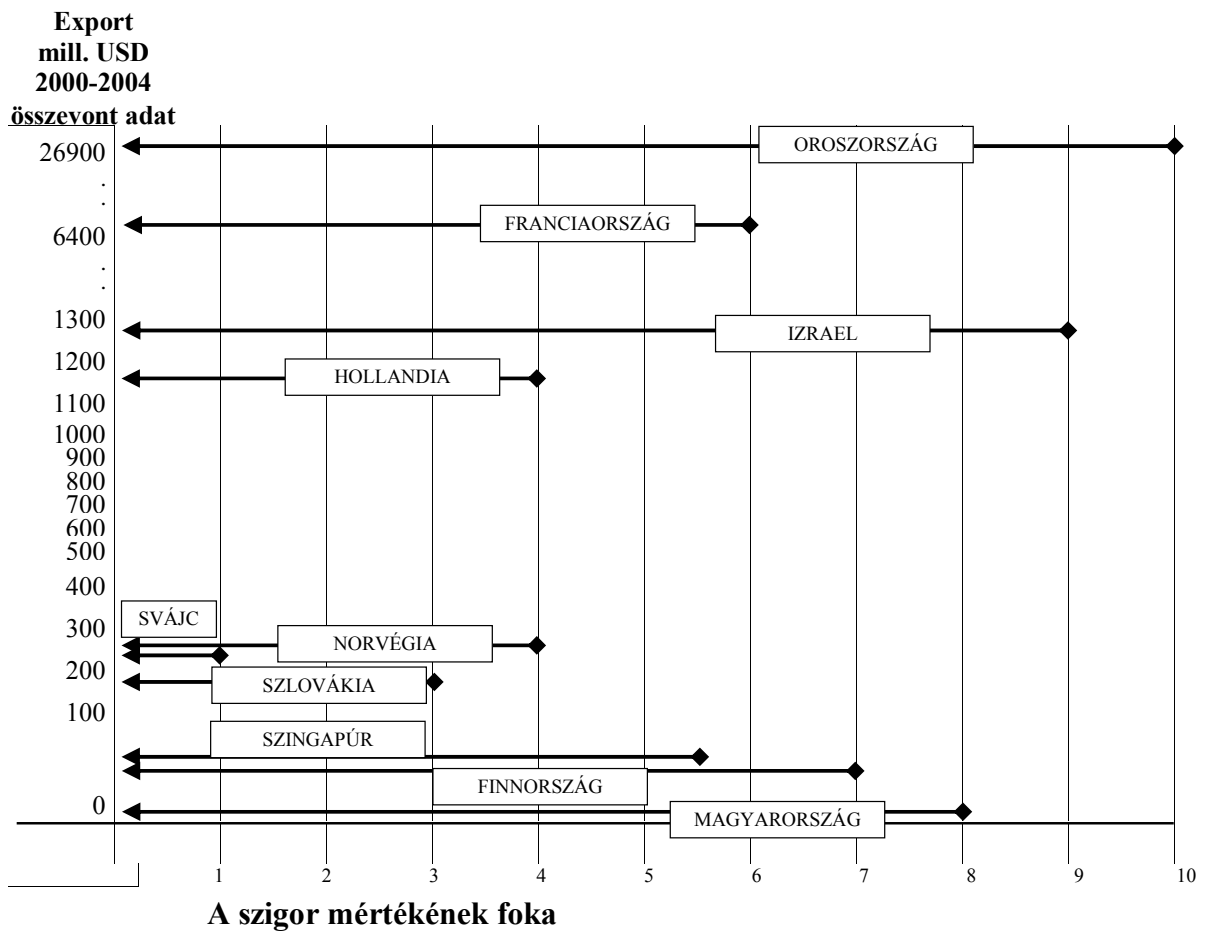
¹²⁴ Kérdés, hogy egy egyetemen vagy kutató központban kik és hogyan fogják elfogadni, pl. egy „C” kategóriás nemzetbiztonsági vizsgálat lefolytatását!

Minden rendelkezésemre álló kereskedelmi adatot figyelembe véve, valamint az egyes országok szabályozó rendszerét megismerve a magyar szabályozó rendszer elhelyezkedését a bemutatott országok között a 3.sz. ábra szerint határozom meg. A vízszintes tengelyen a beosztásokat a jelen értekezésben bemutatott ismervek szerint határoztam meg.

3. sz. ábra

A szabályozási rendszer és a megvalósított speciális export viszonya

[21]

Tudományos eredményeimet elvégzett kutatásaim alapján az alábbiakban összegzem:

1. **Bizonyítottam**, hogy az általam vizsgált országok a világpolitikában betöltött helyüktől és szerepüktől függetlenül, a speciális kereskedelem területén szabályozó, illetve döntéshozatali rendszerükben **mindenek fölé helyezik a nemzeti érdekek biztosítását**. A nemzeti érdek gyakorlati megvalósulása lehet akár gazdasági, akár politikai is. Ugyanakkor az adott ország részéről a fegyver vagy hadianyag szállítások tényleges megvalósulása **minden esetben politikai döntés** eredménye.
2. **Bizonyítottam**, hogy **nem helytálló** egy olyan feltételezés, mely szerint az Európai Unióban létezne egységes kritérium a haditechnika és a hadieszközök kereskedelmének szabályozására. Ezért tehát egységes megfeleltégi követelményt felállítani – a nemzeti önálló szabályozás lehetősége miatt – nem lehet. Ennek ismeretében **megállapítottam**, hogy azok a törekvések, melyek a nemzeti önálló döntési és szabályozási jogkör megszüntetésére irányulnak, nem minden esetben esnek egybe a Magyar Köztársaság érdekeivel.
3. **Feltártam**, hogy a speciális kereskedelmet szabályozó magyar törvények és rendeletek nemcsak, hogy megfelelnek az aláírt multilaterális megállapodások előírásainak, hanem az önálló szabályozás lehetőségét kihasználva az átlagosnál szigorúbbak. **Megállapítottam**, hogy a magyar szabályozó/ellenőrző rendszert egyszerűbbé, áttekinthetőbbé lehetne tenni, mellyel a még meglévő speciális gyártási és kereskedelmi tevékenység hatékonyabbá, eredményesebbé és az ország számára jövedelmezőbbé tehető.
4. **Feltártam**, hogy a speciális kereskedelemmel összefüggő haditechnikai gyártási törvény és végrehajtását szabályozó kormányrendelet olyan feltételeket szab, melyek egy része **ismeretlen és nem alkalmazott** az EU-ban. **Bizonyítottam**, hogy a törvény és a vonatkozó kormányrendelet megfelelő módosítása közelebb hozhatja a speciális és a polgári termelés tudományos eredményeit egy közös cél, a gazdasági eredményesség fokozása érdekében.
5. **Feltártam**, hogy a speciális kereskedelmet és gyártást szabályozó törvény és a vonatkozó kormányrendeletek csak részben szolgálják a magyar haditechnikai termékek gyártóinak és kereskedőinek az érdekeit. **Bizonyítottam**, hogy jelenlegi formájukban megnehezítik a még meglévő speciális kereskedelmi kapcsolatokat, valamint egy átfegyverzési igény esetén, a rendelési hiány miatt megszűnő gyárak

következtében, a magyar „átfegyverzés” teljes egészében a világ nagy hadiipari konglomerátumainak kiváló üzlete lesz.

6. Kutatásaim és elemzéseim alapján a jelenleg hatályos magyar rendszer jobbítására vonatkozó konkrét javaslataim:

- mindazon esetben, amikor valamilyen gazdálkodó megkapja a haditechnikai termékek gyártására és a termékekkel kapcsolatos szolgáltatásra vonatkozó tevékenységi engedélyt, ne kelljen még egyszer haditechnikai külkereskedelmi tevékenységi engedélyt kérnie. Legyen elegendő egy jogérvényes nyilatkozat, mely szerint a kérvényező a vonatkozó kormányrendeletet ismeri, tudomásul vette, betartja és munkatársaival betartatja;
- célszerű lenne a külkereskedelmi tevékenységi engedély relációkra, illetve termékekre való engedélyezése rendszerének a megváltoztatása;
- a Magyar Külkereskedelmi Engedélyezési Hivatal által meghatározott engedélyezett illetve tiltott országok listája legyen mindenki által bármikor elérhető (pl. interneten);
- elutasítás esetén, ne csak „formálisan” kapjon indoklást a kérvényező, hanem tudja meg a tényleges okot is;
- célszerűnek tartanám egyszerűsíteni a haditechnikai termékek gyártása és a haditechnikai szolgáltatások nyújtása engedélyezésének részletes szabályairól szóló 301/2005.(XII.23.) sz. kormányhatározatnak a felelős vezető személyére vonatkozó szakmai követelmény rendszerét;
- célszerűnek tartanám mind a törvénybe, mind pedig a kormányhatározatba bevonni a **polgári tudományos kutató intézetekkel** kapcsolatos helyzetet. Jelenleg a törvény ezekre a tudományos helyekre – nem vonatkozik, ennek következtében polgári tudományos kutató intézetben semminemű a honvédelem területén felhasználható kutatás nem folyhat.

Az értekezés felhasználhatósága, ajánlások

A következtetések felhasználásával az értekezés hozzájárul egy meglehetősen kényes gazdasági (és kereskedelmi) területen való eligazodáshoz, a jelenlegi szabályozási rendszer megismeréséhez. Megmutatja, hogy a rendszerváltás óta megváltozott politikai és gazdasági körülmények között, az „új” politikai és szövetségi rendszerben, hol helyezkedik el és milyen

jellemzőkkel bír a jelenleg működő, a speciális területet – a gyártást és a forgalmazást – szabályozó hatósági engedélyezési rendszer.

Az értekezés segítséget nyújthat azon kutatók számára, akik mélyebb elemzéseket óhajtanak végezni az adott területtel kapcsolatban, mivel az értekezés történelmi áttekintésben vizsgálja a jelenlegi magyar rendszer kialakulását.

Az értekezést alkalmasnak tartom arra, hogy a magyar felsőoktatási intézményekben forrásmunkaként hasznosítsák, illetve segítségül szolgáljon mindazon gazdasági területen mely a hadiiparral, illetve a haditechnikai anyagok és eszközök kereskedelmével kapcsolatos.

Budapest, 2006. november

**Ébert László okl. közgazdász mérnök
Igazságügyi szakértő**

HIVATKOZÁSI JEGYZÉK

- [1] Révai Nagylexikon Hasonmás kiadás, Babits Kiadó 1992.
- [2]. A Kormány 16/2004. (II. 6.) Korm. rendelete a haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelének, behozatalának, transzferjének és tranzitjának engedélyezéséről, Magyar Közlöny 2004/12. szám.
- [3] Dr. Turcsányi Károly, A Haditechnikai Biztosítás Alapjai, I. ZMNE jegyzet
- [4] A Kormány 50/2004. (III. 23.) Korm. rendelete a kettős felhasználású termékek és technológiák külkereskedelmi forgalmának ellenőrzéséről, Magyar Közlöny, 2004/33. szám.
- [5]. Révai Nagylexikon, Hasonmás kiadás, Babits Kiadó 1992.
- [6]. P.A. Samuelson, Közgazdaságtan, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, ISBN9632202546, 1976.
- [7]. Prof. Szabó János: Haderőváltás Magyarországon, Polgarart Könyvkiadó, ISBN963930624X, 2003.
- [8]. Gyöngyös József: A haditechnikai termékek külkereskedelmi forgalmazása, az árak szerepe és az árak nagyságát befolyásoló tényezők. Szakdolgozat, 1985. MKKE-Budapest.
- [9]. Az 1974. évi III. Törvény a külkereskedelemlről, Complex CD jogtár.
- [10]. 21/1990. (II. 2.) MT rendelet a haditechnikai eszközök és szolgáltatások kiviteléről és behozataláról, Complex CD jogtár.
- [11]. A Kormány 112/1990. (XII. 23.) sz. Korm. rendelete az áruk szolgáltatások és anyagi javakat képviselő jogok kiviteléről, illetőleg behozataláról, Complex CD jogtár.
- [12]. 6/1990. (XII. 29) sz. NGKM rendelet az áruk szolgáltatások és anyagi javakat képviselő jogok kiviteléről, illetőleg behozataláról szóló 112/1990. (XII. 23.) Korm rendelet végrehajtásáról, Complex CD jogtár.
- [13]. A Kormány 48/1991. (III. 27.) sz. Korm. rendelete a haditechnikai eszközök és szolgáltatások kiviteléről, behozataláról illetve reexportjáról, Complex CD jogtár.
- [14]. Haditechnika, fegyverek, lőszer, robbanóanyagok, pirotechnika, GKM kiadvány, <http://www.gkm.hu/site/>
- [15]. A Kormány 61/1990. (X. 1.) sz. Korm. rendelete az egyes nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák forgalmának engedélyezéséről, Complex CD jogtár.
- [16]. Az 1995. évi C. törvény a vámjogról, vámeljárásról valamint a vámigazgatásról, Complex CD jogtár.

- [17]. Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual Use Goods and Technologies, <http://www.wassenaar.org>
- [18]. Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual Use Goods and Technologies, (Successor to COCOM), <http://cns.miis.edu/pubs/inven/pdfs/wass.pdf>
- [19]. Dr. Teller Tamás: A CFE szerződés, a bizalom- és biztonságerősítő intézkedések és hatásuk hazánk katonai biztonságára. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Doktori Iskola, 1998.
- [20]. EBESZ dokumentum a kézi és könnyűfegyverekről. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, Bécs, 2000. nov. 24.
- [21]. SIPRI-Stockholm International Peace Research Institute Yearbook 2005, Armaments Disarmament and Internal Security, Oxford University Press Inc., New York, 2005, ISBN 978-019-92-9401-6.
- [22]. The world fact-book, <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos>
- [23]. The World Defence Almanac 2005, Issue 1, vol. XXIX, Mönch Publishing Group, ISSN 0722-3226.
- [24]. Az Orosz Föderációnak a Haditechnikai gyártást és kereskedelmet szabályozó jogszabályai, „The legislation in Russia”, <http://law.optima.ru>
- [25]. Az orosz ügynökségek, bizottságok, szabályozók, „Working for a Safer World”, Center for Nonproliferation Studies, Institute of International Studies, Monterey, U.S.A., <http://www.nti.org/nisprofs/russia/govt/execcomm.htm>
- [26]. SIPRI, Director, Alyson J.K. Bailes Launch of the Russian Edition of the SIPRI yearbook „Remarks on European Security by the Director of SIPRI” http://www.sipri.org/people/alyson_bailes/2002092301.html
- [27]. Ébert László: Egy nagyhatalom – Oroszország – szabályozási, ellenőrzési rendszere a fegyvergyártás és kereskedelem területén, Katonai Logisztika, 13. évf. 2005. 1. szám, 126-143. old.
- [28]. Ébert László: A vegyi fegyverek és felhasználásuk lehetősége a terrorizmusban, ZMNE Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, közlésre elfogadva, 2006. II. fév.
- [29]. Bundesgesetz über das Kriegsmaterial vom 13. Dezember, 1996. A svájci Külügyminisztérium kiadványa, BB1 1995 II 1027.
- [30]. Bundesgesetz über Kontrolle zivil und Militarish verwendbarer Güter sowie besonderer Militarish Güter 1997. A svájci Külügyminisztérium kiadványa.
- [31]. Bundesgesetz über Waffen, Waffenzubehör und Munition (Waffengesetz WG) vom Juni 1997. (Stand am 19. Februar, 2002). A svájci Külügyminisztérium kiadványa.

- [32]. Az Izraeli Honvédelmi Minisztérium tájékoztató anyagai, <http://www.mod.gov.il>
- [33]. Israel Defence Sales Directory, Published under the Authority of The Israel Ministry of Defence – SIBAT, Hoffen Publishing House Ltd, ISBN 0792-2744
- [34]. Jaffe center for strategic studies – Strategis Assessment, Volume 2, No. 4, 2000. Februar, - Emily Landau & Tamar Maltz: Israel's Arms Control Agenda, <http://www.tau.ac.il/jcss/sa/v2n42.html>
- [35]. Mandy Turner: Arming the Occupation: Israel and the Arms Trade <http://www.caat.org.uk/information/publication/countries/israel-1002.php>
- [36]. The Norwegian export licensing system, Ministry of Foreign Affairs of Norway: <http://www.odin.dep.no/ud/english/topics/security/bn.html>
- [37]. SIPRI Publications, Sipri Policy Paper No. 7, William Hopkinson: Sizing and Shaping European Armed Forces, Lessons and Considerations from The Nordic Countries http://editors.sipri.se/pubs/European_armed_forces.html
- [38]. FRED. DK, Judith Winther: Stop international trading in arms, <http://tred.dk/peace/trade.htm>
- [39]. Republic of Singapore, Government Gazette Subsidiary Legislation Supplement No. 43, Published by Authority, Arms and Explosive Act, (Chapter 13); Arms and Explosives (Arms) (Amandement) Rules, 1997.
- [40]. Gyakorlati tudnivalók az Európai Unióról, a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium kiadványa, ISBN 9630097311
- [41]. OECD Statistics v.3.0. http://stats.oecd.org/wbos/default.aspx?datasetcodeMEI_TRD
- [42]. Wikipedia, The free Encyclopedia http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_the_European_Union#Economic.growth
- [43]. Glasgow University Library, EU Statistics <http://www.lib.gla.ac.uk/depts/MOPS/stats/EUstats.shtml>
- [44]. Chaillot Papers No.59: European Armament Cooperation, Core documents, compiled by Burkard Smitt, <http://www.is-eu.org>
- [45]. Europa-Enterprise-New Approach –Harmonised standards <http://europa.eu.int/comm/enterprise/newaproach/standardization/harmstds/whatsnew.html>
- [46]. Az Európai Unió 1334/2000(EK) Tanácsi rendelete (2000. június 22.) a kettős felhasználású termékek és technológiák közösségi szintű export ellenőrzésére létrehozott közösségi rendszer felállításáról. <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/hu/dd/02/10/32000R1334HU.pdf>

- [47]. Az Európai Unió Bizottsága által kiadott „Zöld Könyv” (Green Paper) Brüsszel, 2004-09-24-COM (2004) 608.
<http://www.euractiv.com/en/security/eu-defence-equipment-policy/article-117487>
- [48]. D. Mészáros Ákos: Ellentételezési Kézikönyv, kiadta a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, 2003. szeptember ISBN 9632123514
- [49]. French Policy on export controls for conventional arms and dual use goods and technologies, The annual report to the Parliament on France 's arms export, <http://www.defese.gouv.fr/english/filesd163/index.htm>
- [50]. Vapenexport: European arms industry cooperation – consequences for the Swedish export control
<http://www.swenskatreds.se/vapenexport/ramavtalet/summary.shtml>
- [51]. Information and enquiries on the Netherlands export control system, The Ministry of Economic Affairs, <http://www.exportcontrole.ez.nl>
- [52]. Finland's Export Control <http://www.mindef.fi>
- [53]. A Szlovák Köztársaság haditechnikai eszközök kereskedelmét szabályozó törvénye: 179/1998 Z.z. Zákon z.15 mája 1998 o obchodovani s vojenskym materialom o dopleni zakona c. 455/1991 Zb. o zivnostenskom podnikani (zivnostensky zakon) v zneni neskorsich predpisov.
- [54]. Defending Human Rights Worldwide, <http://hrw.org/reports/2004/slovakia0204/1.htm>
- [55]. Tom Nicholson, „Opinion on Arms control” Slovak Spectator, 2001. december 17-23.
- [56]. Gideon Burrows: A fegyver kereskedelem, HVG kiadó, 2003, ISBN 9637525386
- [57]. A Kormány 36/2004. (III. 12.) sz. Korm. rendelete a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalról, Complex CD jogtár,
- [58]. A Kormány 110/2004. (IV. 28.) sz. Korm. rendelete az áruk, szolgáltatások és anyagi jogok országhatárt, illetve vámhatárt átlépő kereskedelméről, Complex CD jogtár.
- [59]. A 2005. évi CIX. Törvény a haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai termékek gyártása engedélyezésének részletes szabályairól (Httv.), Magyar Közlöny, 2005/138. szám.
- [60]. A Kormány 301/2005. (XII. 23.) sz. Korm. rendelete a haditechnikai termékek gyártása és a haditechnikai szolgáltatások nyújtása engedélyezésének részletes szabályairól, Magyar Közlöny, 2005/167. szám.
- [61]. A Kormány 297/2005. (XII. 23.) sz. Korm. rendelete a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatalról, Magyar Közlöny 2005/167. szám.

- [62]. A Kormány 298/2005. (XII. 23.) sz. Korm. rendelete a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal Hatósági jogköreivel összefüggő egyes rendeletek módosításáról, Magyar Közlöny, 2005/167.szám
- [63]. A 2003. évi CXXVI. Törvény a közösségi vámjog végrehajtásáról, Complex CD jogtár.
- [64]. <http://www.mkeh.hu>
- [65]. Az 1997. évi CIV. Törvény a vegyi fegyverek kifejlesztésének, gyártásának felhalmozásának és használatának tilalmáról valamint megsemmisítéséről szóló, Párizsban 1993. január 13-án aláírt egyezményről. Complex CD jogtár.
- [66]. Az 1978. évi IV. Törvény a Büntető Törvénykönyvről, (egységes szerkezetben) Complex CD jogtár.
- [67]. A Kormány 304/2001. (XII. 27.) sz. Korm. rendelete a honvédelmi miniszter által feleslegesnek minősített és az Állami Privatizációs Rt.részére átadott haditechnikai eszközök és készletek vagyonkezelésére és belföldi értékesítésére vonatkozó eljárási szabályokról, Magyar Közlöny, 2001/156.szám.
- [68]. A honvédelmi miniszter és a belügyminiszter 37/2002. (V. 24.) HM-BM együttes rendelete az Állami Privatizációs Rt. részére átadott haditechnikai eszközökről és készletekről, Magyar Közlöny, 2002/72. szám.
- [69]. A Kormány 58/2005. (IV. 4.) sz. Korm. rendelete a kincstári vagyonnal való gazdálkodásról, Magyar Közlöny, 2005/43.szám.
- [70]. A Honvédelmi Miniszter 17/2005. (HK 5.) utasítása a Magyar Állam tulajdonában lévő és a Honvédelmi Minisztérium vagyonkezelésében lévő, honvédelmi célra feleslegessé nyilvánított ingó vagyon értékesítésének eljárási rendjéről és a miniszteri biztos feladat- és hatásköréről. Honvédelmi Közlöny, 2005/5. szám.
- [71]. SIPRI, Alyson J.K. Bailes: The security challenges for European Union , http://www.sipri.se/people/alyson_bailes/2000402051.html
- [72]. SIPRI, Policy Paper, No.4 Siemon Wezeman: The future of the United Nations Register of Conventional Arms, <http://www.sipri.se>
- [73]. Policy Principles of the Government of the Federal Republic of Germany for the Export of War Weapons and other Military Equipments, <http://www.bmwg.de>
- [74]. Meeting of states on small arms and programme of action; Project Ploughshares, Institute of Peace and Conflict Studies, Conrad Grebel College, Watterloo, Ontario, Canada, <http://www.ploughshares.ca>

- [75]. How to buy Government Surplus, Directly from the United States Department of Defense , <http://www.drms.dla.mil>
- [76]. Arm's Trade control and problems, United Nation Office on Drugs and Crime, <http://www.unodc.org/unodc/en/terrorismconventions.htm>
- [77]. United States General Accounting Office ; Defense Aquisitions „The Army's Future Combat System's Risk and Alternative statement of Paul L. Francis, Director, Aquisition and Sourcing Management, 2004. Apr. 1.

A MEGJELENT SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

1. A haditechnikai fejlesztések/korszerűsítések és a hatékonyság kérdése a gazdaság és a gyakorlat szemszögéből, ZMNE, Hallgatói Közlemények, VIII. évf. 2004. 1-2. szám, 56-64. old.
2. A haditechnikai segélyezések lebonyolításának problémái ZMNE, Hallgatói Közlemények, 2004. VIII. évf. 1-2. szám, 72-78. old.
3. Az inkurrencia értékesítése az amerikai fegyveres erők gyakorlatában, ZMNE, Hallgatói Közlemények, 2004. VIII. évf. 1-2. szám, 79-84. old.
4. Tudomány-metria és a politika kapcsolata, különös tekintettel Kelet-Európában, ZMNE Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 8. évf. 2004. 3. szám, 194-203. old.
5. Az állami szabályozás és a kereskedői szabadság viszonya a speciális kereskedelem területén, Katonai Logisztika, 12. évf. 2004. 2. szám, 183-093. old.
6. A használatból kivont speciális eszközök (haditechnika) értékesítésének gondja egy kereskedő szemével, Katonai Logisztika, 12. évf. 2004. 3. szám, 193-201. old.
7. A fegyverkereskedelem kialakulása, elvei és gyakorlata, Katonai Logisztika 12. évf. 2004. 4. szám, 273-289. old.
8. Egy nagyhatalom – Oroszország – szabályozási, ellenőrzési rendszere a fegyvergyártás és kereskedelem területén, Katonai Logisztika, 13. évf. 2005. 1. szám, 126-143. old.
9. Az ENSZ feleslegessé vált eszközei értékesítésének gyakorlata (esettanulmány), Katonai Logisztika, 13. évf. 2005. 3. szám, 135-146. old.
10. A terrorizmus fegyverei és terjesztésük, illetve létrehozásuk elleni harc irányai, ZMNE, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 9. évf. 2005. 5. szám, 88-108. old.
11. A vegyi fegyverek és felhasználásuk lehetősége a terrorizmusban, ZMNE Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, közlésre elfogadva, 2006. II. fév.

12. A jövő hadseregének megteremtése (fejlesztés- modernizáció – hatékonyság és gazdasági kérdések), ZMNE, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, közlésre elfogadva, 2006. II. fév.
13. A hadianyagok és a kettős rendeltetésű eszközök és technológiák kereskedelmi engedélyezése során felmerülő egyes „biztonsági” jellegű kérdések vizsgálata. KBH – Szakmai Szemle, közlésre elfogadva, 2006. 3. szám.
14. A hadfelszerelések és a kettős rendeltetésű anyagok, eszközök, technológiák hazai vámellenőrzésének problematikája az Európai Unióba való belépés után, különös tekintettel a Shengeni-i feltételekre. ZMNE, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, közlésre elfogadva, 2006. II. fév.

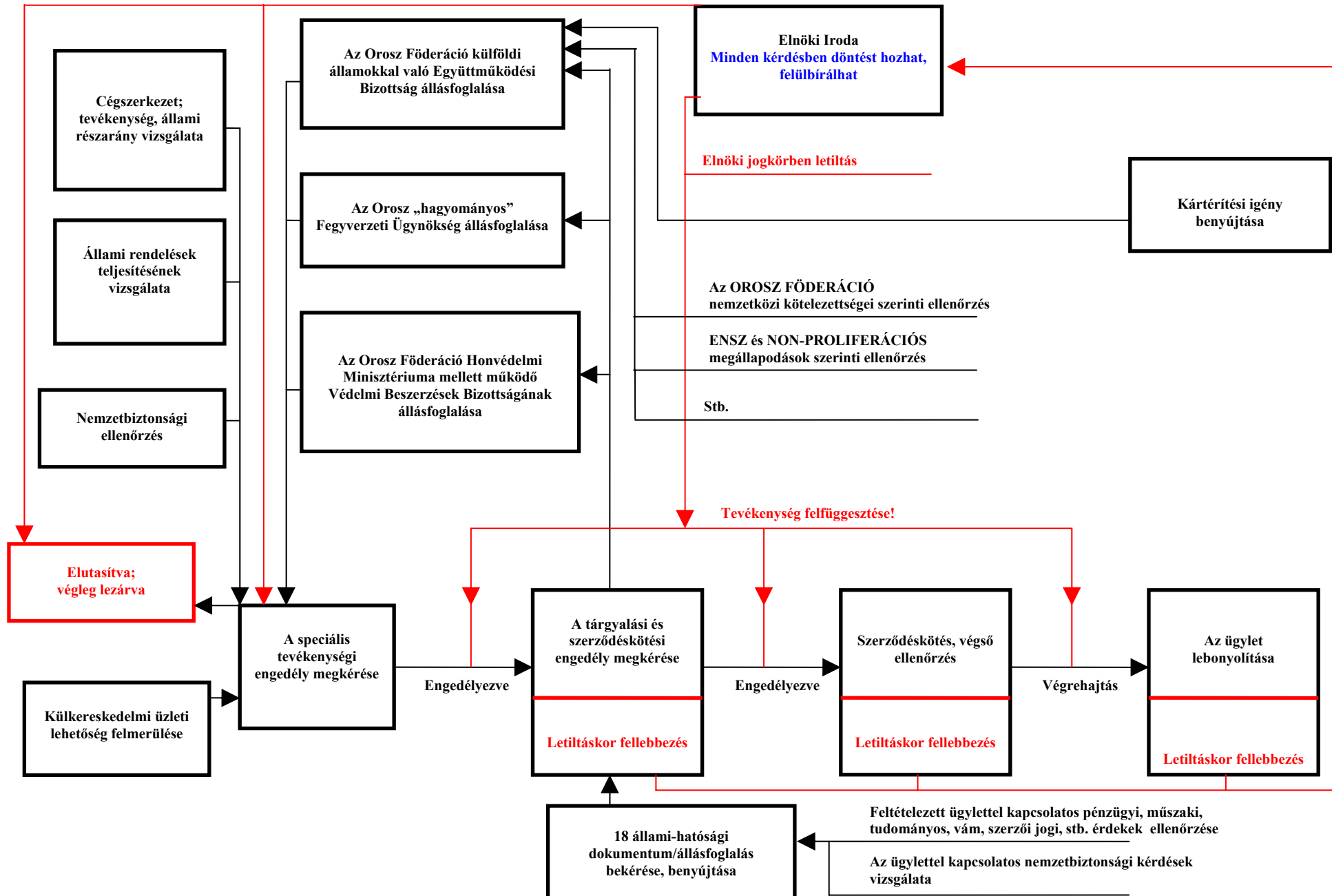
MELLÉKLETEK

Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása az Orosz Föderációban

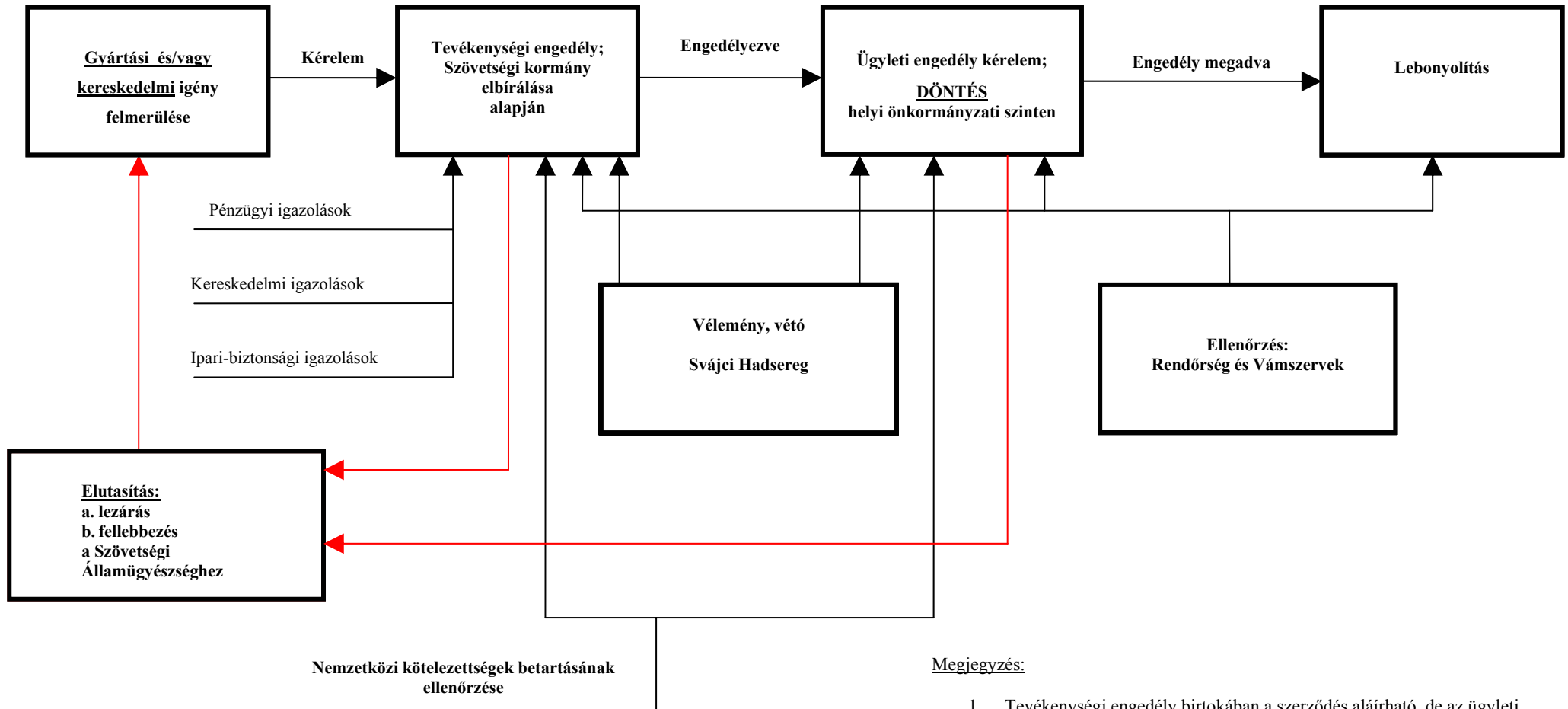
Melléklet N° 1

Fellebbezés; engedélyezés; vagy elutasítás

Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása Svájcban

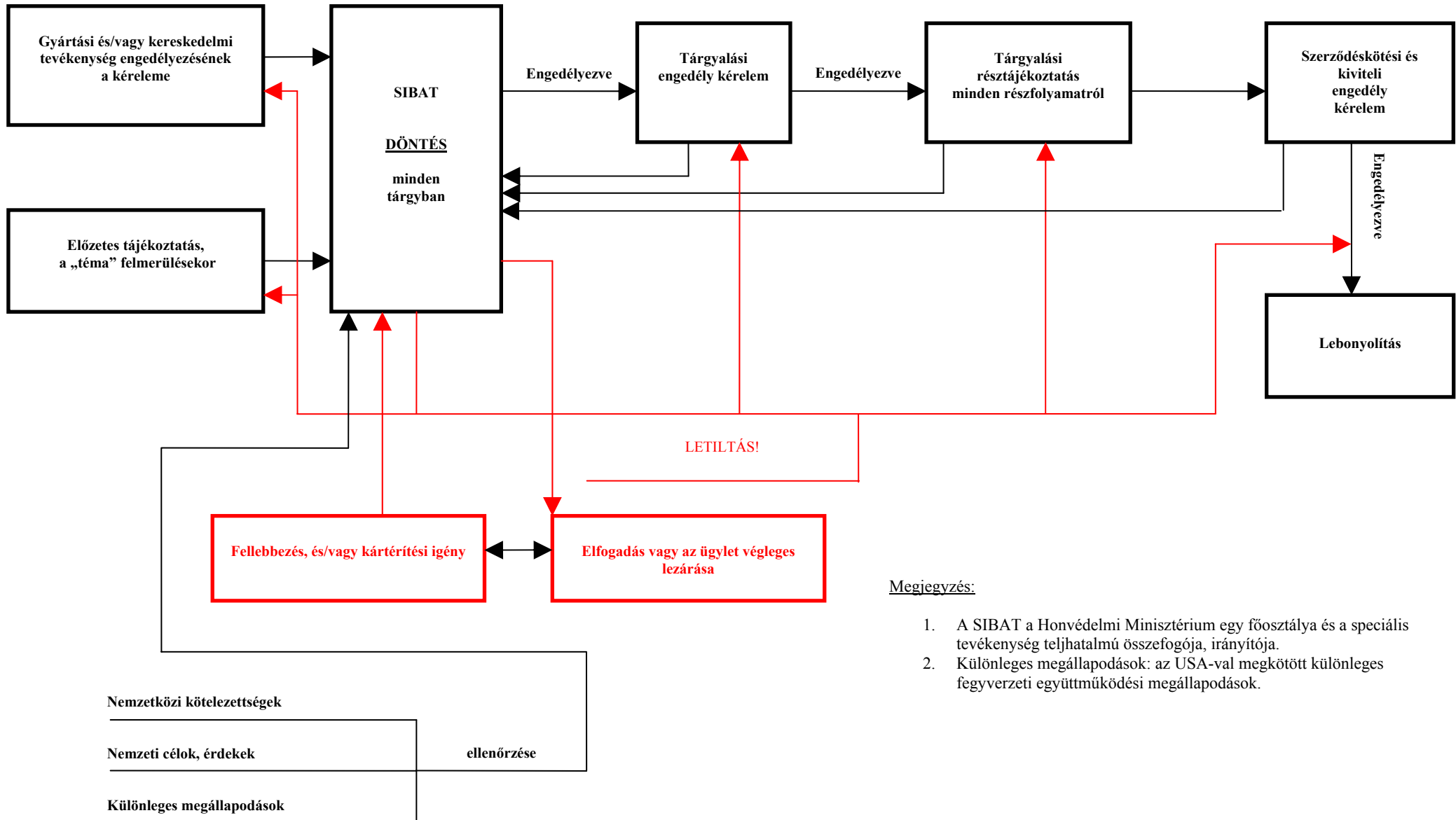
Melléklet N° 2

1. Tevékenységi engedély birtokában a szerződés aláírható, de az ügyleti engedély megléte jelenti csak a „vám- kiviteli vagy behozatali engedélyt.
2. Az ügyletek előzetes elbírálását magának a kérvényezőnek kell elvégeznie.
3. Nincsenek különleges egyedi áruforma szerinti „cél-bizottságok”.

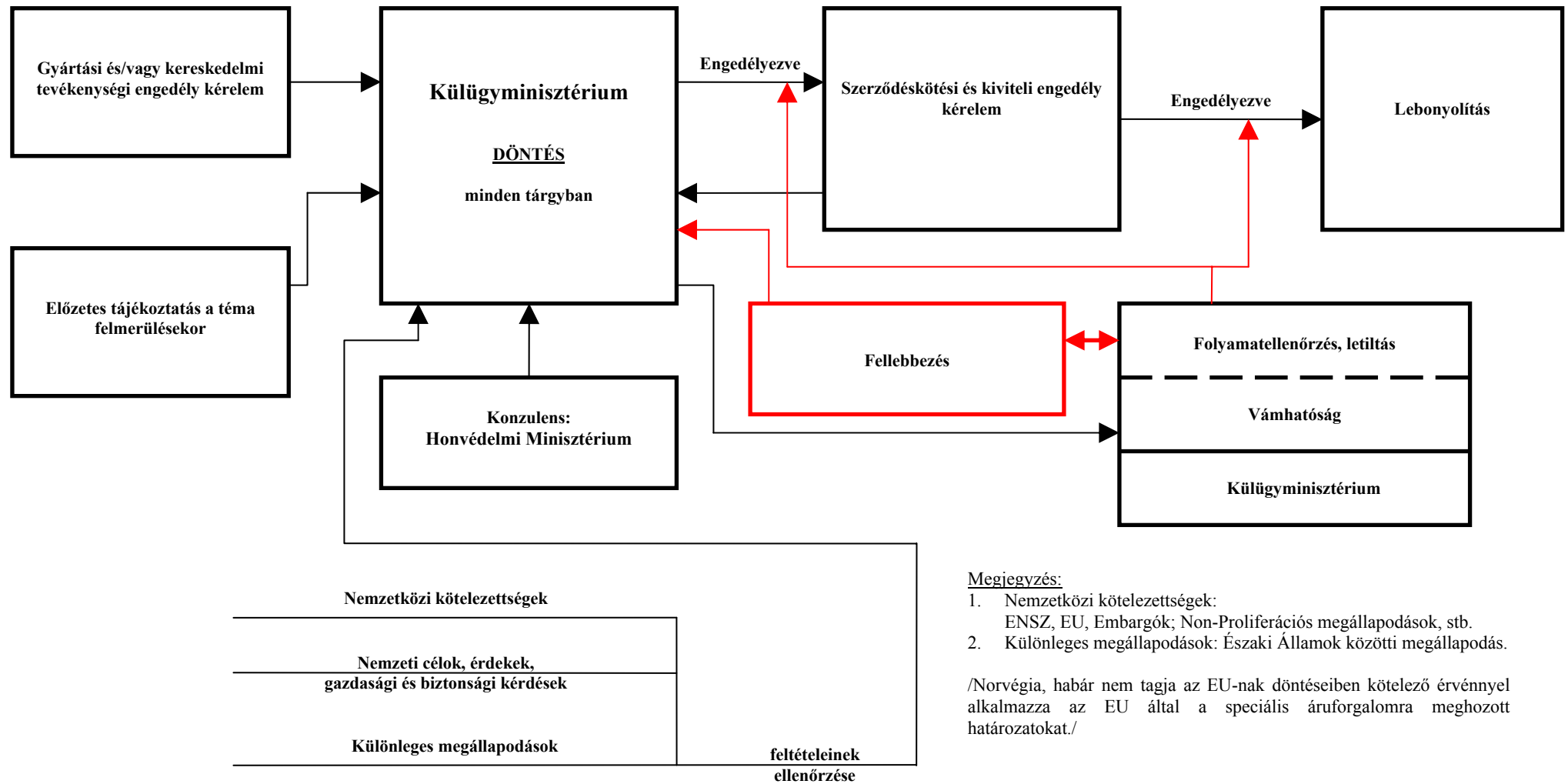
Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása Izraelben

Melléklet N° 3

Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása Norvégiában

Melléklet N° 4

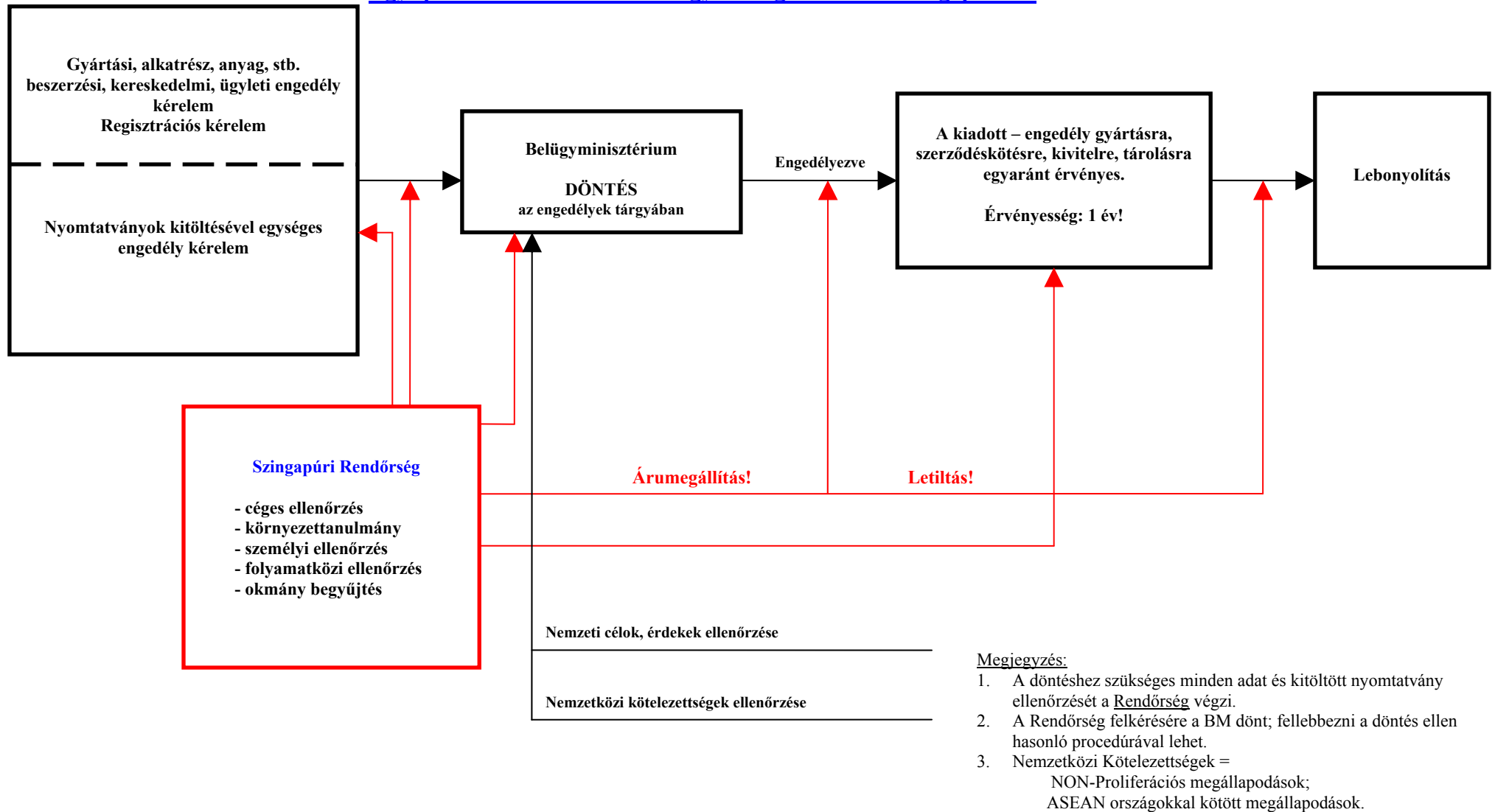
Megjegyzés:

1. Nemzetközi kötelezettségek: ENSZ, EU, Embargók; Non-Proliferációs megállapodások, stb.
2. Különleges megállapodások: Északi Államok közötti megállapodás.

/Norvégia, habár nem tagja az EU-nak döntéseiben kötelező érvénnyel alkalmazza az EU által a speciális áruforgalomra meghozott határozatokat./

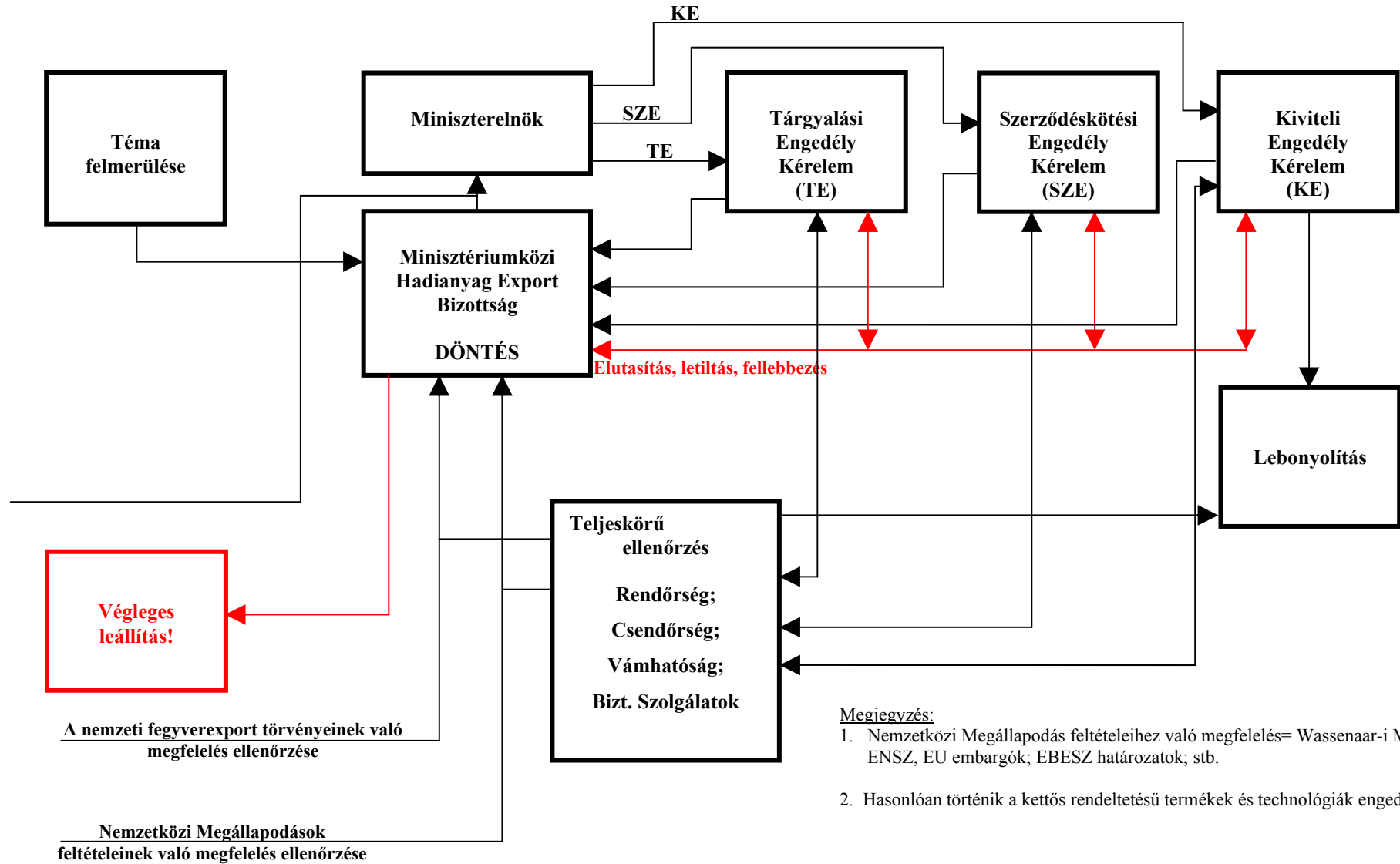
Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása Szingapúrban

Melléklet N° 5

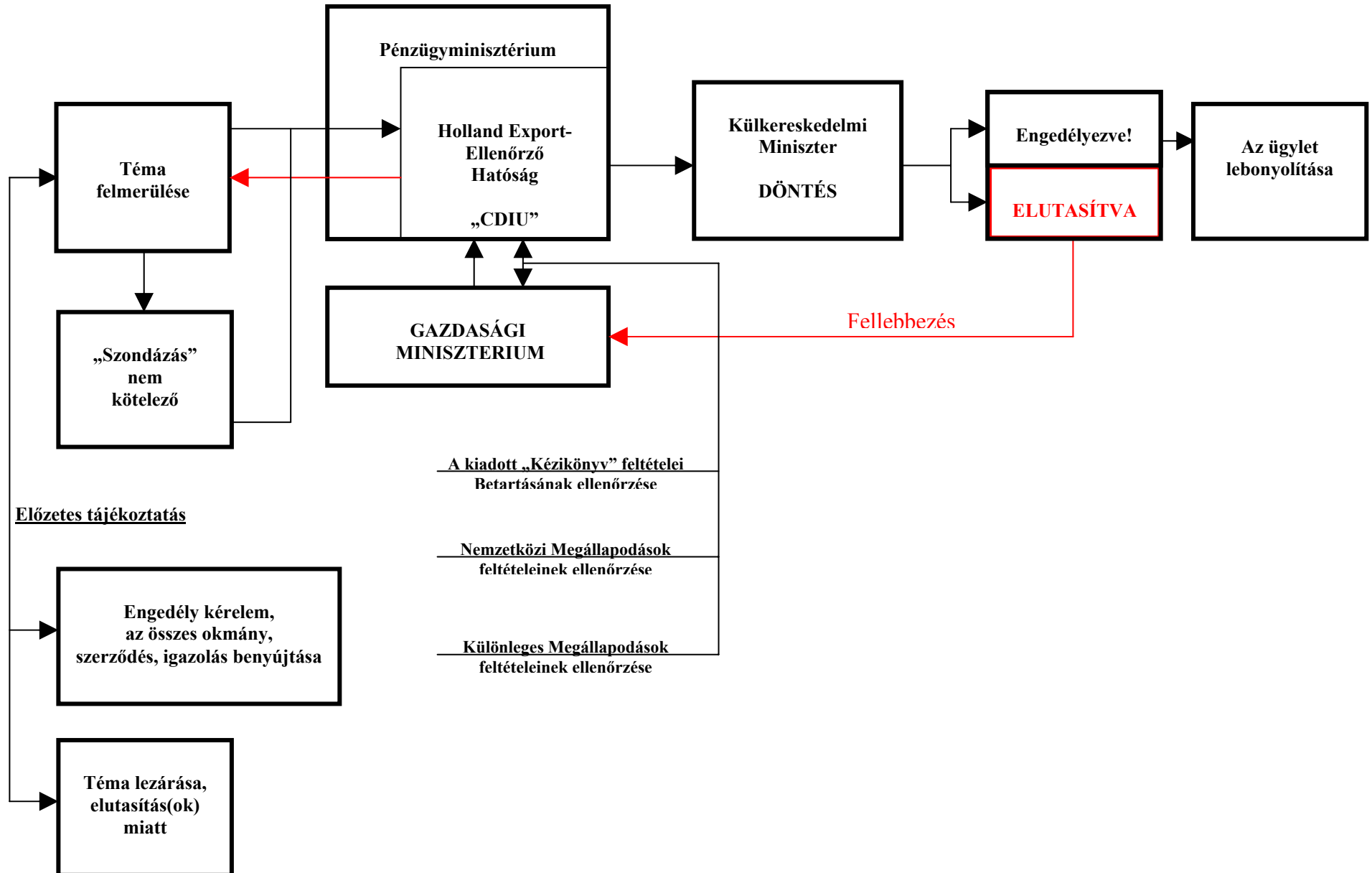
Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása Franciaországban

Melléklet N° 6

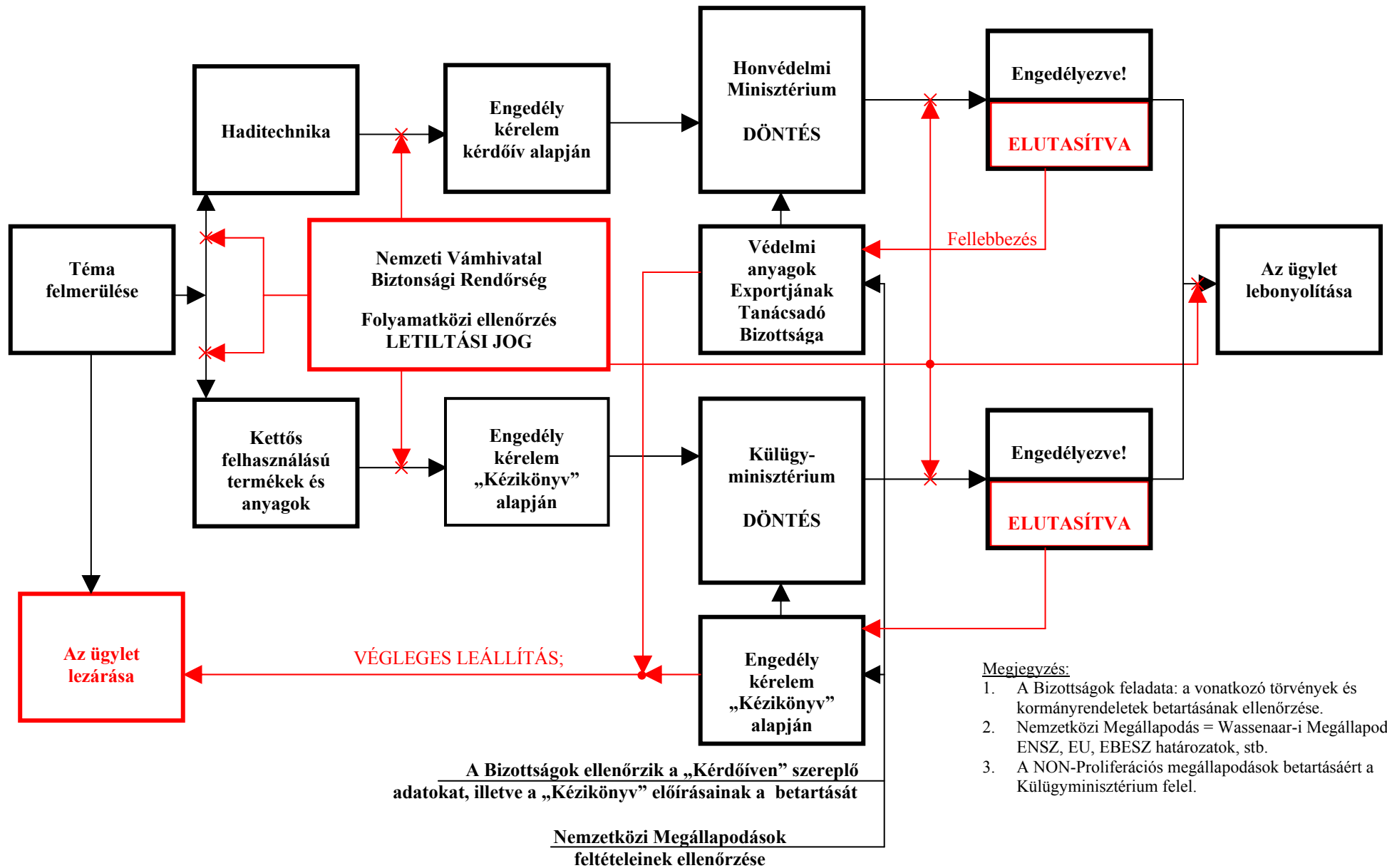
Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása Hollandiában

Melléklet N° 7

Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása Finnországban

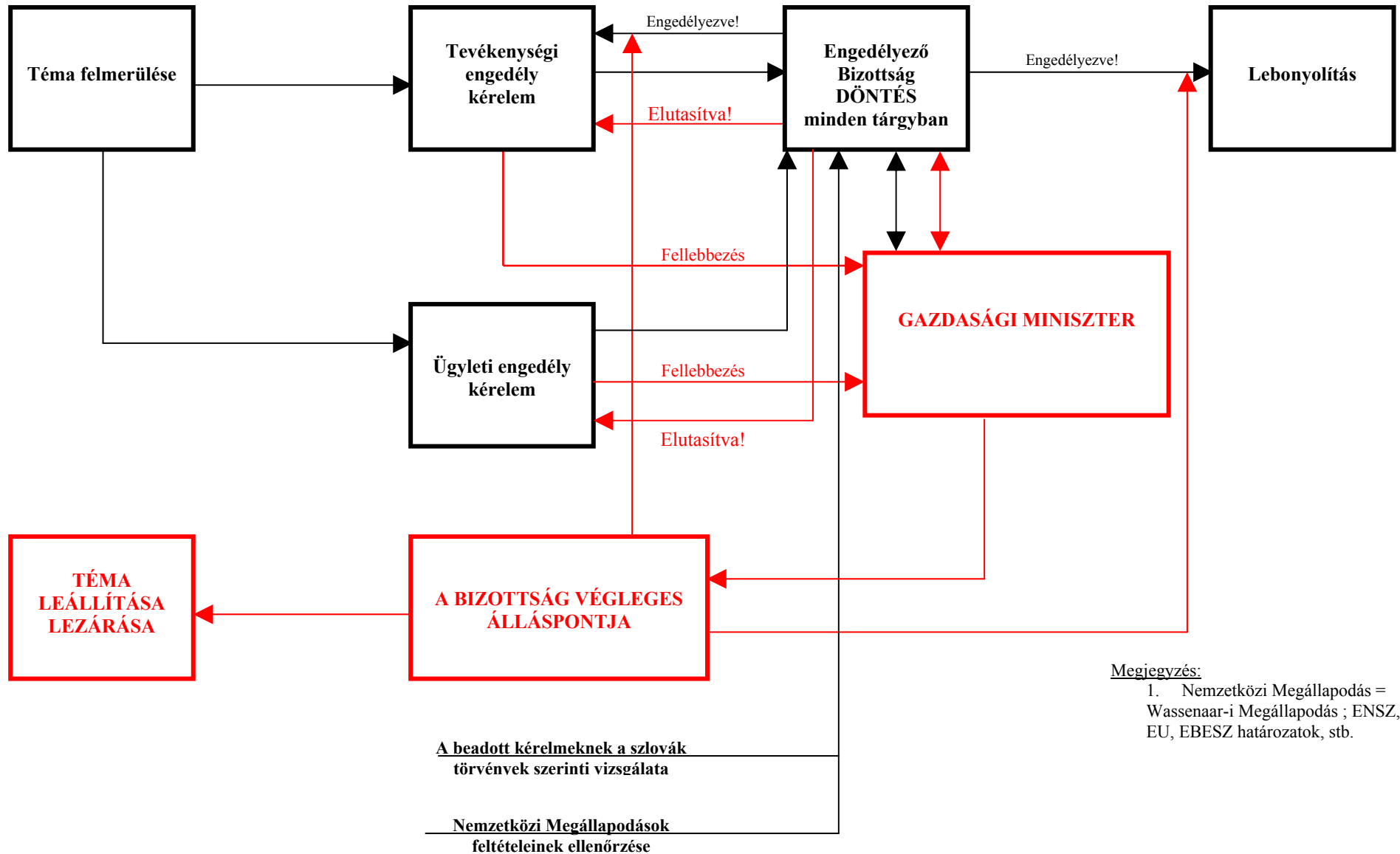
Melléklet N° 8

Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása Szlovákiában

Melléklet N° 9

Egy speciális külkereskedelmi ügylet megvalósulása, a Magyar Köztársaságban az Európai Unióba való belépés után

Melléklet N° 10

